

Gyülekezetpedagógiai füzetek 2.

MÉRLEGEN A LELKÉSZ

Szerkesztette:

Szabó Lajos

Gyülekezetpedagógiai füzetek 2.
Sorozatszerkesztő: Dr. Szabó Lajos

Lektorálták: Szabóné Mátrai Marianna
Szűcsné Prőhle Livia

A kötet az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megrendezett országos tudományos konferencián (Budapest 2000. március 20-21.) elhangzott előadások anyagának felhasználásával, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Gyakorlati Intézetének a Felsőoktatási Programfinanszírozási Pályázat támogatásával megvalósuló oktatásfejlesztési programja részeként készült.

A keretben szereplő idézetek:
dr. Wildner Ödön: Lélekűdítő, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda,
Budapest, 1889

Kiadja a Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest, 2000
Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter

Szedés, tördelés, borítóterv: Teológiai Irodalmi Egyesület
Készült a SO-MA-KER Bt. nyomdájában, Budapesten
Felelős vezető: Somogyi Sándor

ISSN 1585-7824
ISBN 963 00 3328 3

Tartalom

Előszó	5
A lelkészi hivatás értelmezése	9
<i>Dr. Muntag Andor: Luther a lelkészi hivatásról</i>	<i>11</i>
Lelkészi életpálya és teológiai képzés	19
<i>D. dr. Harmati Béla: A lelkészi életpálya alakulásának esélye</i>	<i>21</i>
a Magyarországi Evangélikus Egyházban – Összefoglaló tételek	
<i>Dr. Szabó Lajos: Quo vadis, teológiai képzés?</i>	<i>24</i>
<i>Baranyayné Rohn Erzsébet: Nők Luther-kabátban</i>	<i>30</i>
<i>Ribár János: Lelkigondozás a társadalom veszélyeztetett rétegeiben ..</i>	<i>37</i>
<i>Dr. Réthelyi Miklós: A lelkészi életpálya és az egészséges életvezetés ..</i>	<i>46</i>
<i>Dr. Dizseri Tamás: Evangéliumi üzenet és modern medicina</i>	<i>51</i>
<i>Dr. Lukács László: A lelkipásztorkodás szakrális és spirituális alapjai ..</i>	<i>59</i>
<i>Dr. Kránitz Mihály: A lelkipásztor ökumenikus élettere ma</i>	<i>67</i>
<i>Dr. Fekete Károly: A református lelkészképzés jövőképe</i>	<i>73</i>
<i>Dr. Schöner Alfréd: A papi szolgálat alapjai az Ószövetségben</i>	<i>80</i>
és a mai zsidóság gyakorlatában	
<i>Dr. Kiss Ádám: A hittudományi képzés helye és perspektívája</i>	<i>84</i>
a magyar felsőoktatásban	
<i>Gregersen-Labossa György: Állandó és változó kihívások a lelkészi ...</i>	<i>90</i>
pályán	
<i>Dr. Tomka Miklós: Teológia és szociológia</i>	<i>97</i>
Hogyan válik lelkésszé a teológus? – Hogyan marad teológus a lelkész? .	109
<i>Keveházi László: Lelkész és teológus otthona a gyülekezet</i>	<i>111</i>
<i>Dr. Hafenscher Károly: Hogyan válik lelkésszé a teológus,</i>	<i>114</i>
hogyan marad „teológus” a lelkész?	

<i>Bohus Imre: Tisztelendő és tudós</i>	120
<i>Káposzta Lajos: Szabadság és felelősség</i>	123
<i>Szirmai Zoltán: A lelkeszi szolgálat kezdetei és folytatása</i>	125
<i>Sárkányné Horváth Erzsébet: A „teológus” lelkesztől feleletet várnak</i> . .	129
<i>Dr. Bodrog Miklós: „Metamorfológia” három felvonásban</i>	132
<i>Benczúr László: Miért? Mivégre? Hogyan?</i>	135
Kincsek az örökségben – Személyes vallomások elődeinkről	139
<i>Bencéné Szabó Márta: Hogy a hitben megmaradjunk</i>	141
<i>Polgárdi Sándor: Örökséget hordozunk</i>	144
<i>Tamásy Tamásné: Lelkeszcsaládból származom</i>	146
<i>Deme Dávid: Örökségem</i>	148
Imádságok, meditációk	153
<i>Lelkesz esküje</i>	155
<i>Luther Márton sekrestye imádsága</i>	156
<i>Uram és pásztorom...</i>	157
<i>Az utolsó lépcsőfok</i>	158
<i>Meglazultak a szálak</i>	159
<i>Bocsásd meg, Urunk...</i>	160
<i>Urunk, cselekedeteid...</i>	161
<i>Ebben a világban</i>	163
A kötet szerzői	165

Előszó

„Add, hogy az öröm vonzó hírnökei legyenek a világban,
és a Benned gyökerező lélek derűjét sugározzák ránk.”
(Ev. Énekeskönyv 733. old.)

Ahogy személyes életünkben időnként szükségünk van arra, hogy végiggondoljuk, miért is vagyunk ezen a világon, mi a célunk, úgy az egyházban is fontos időközönként megállni és egy-egy kérdést az átlagosnál alaposabban, a lélek mélyebb dimenzióiban is átgondolni.

Egyetlen hivatás sem maradt érintetlen korunk felgyorsuló tempójától. A lelkészi szolgálatot sem lehet ma az évtizedekkel ezelőtti elgondolás alapján ugyanúgy végezni, mint korábban. Szükség van arra, hogy alapvető kérdéseket újra átgondoljunk. Ezt a vizsgálatot azonban nem a lelkészeknek önmagukban kell elvégezniük, hanem a hivatás gyakorlásának legfontosabb érintett szereplőivel együtt, a gyülekezetek tagjaival közösen.

Egy hivatás értelme és szépsége legjobban azokon rajzolódik ki, akikért történik, akik miatt fontos ez a pálya. A lutheri alapokon nyugvó lelkészi szolgálat kettős kapcsolati rendszerben mérhető: az élő, lelki kapcsolat Istennel és a dinamikus közösség a lelkészre bízott gyülekezeti tagokkal. Nem elkülönülve. Nem bezárkózottan. A fenti kapcsolatban épül az egyházi közösség valóban „alulról”, az érdekeltek aktivitása által. A lelkész szerepe egyedülállóan fontos a gyülekezetben, de csak eleven és személyes kapcsolatok révén bontakozhat ki. Példát ad, tanít és közösségépítő tevékenységben telik el életének legnagyobb része. Ehhez pedig erőre és tartalomra egyaránt nagy szükség van: nemcsak egy ponton, az elhivatás ünnepi órájában, hanem a mindennapi küzdelem állandóságában is.

Sok lelkész-szentelés és beiktatási ünnep mutat fényességet, reményteli jövőt. De a másik oldalon ugyanúgy észre kell venni az üresedő templomokat és az elöregedő közösségeket. Jól látható fejlődés tapasztalható az utolsó tíz év egyházi megújulása terén, de még nagyon messze vagyunk attól az átütő erejű dinamizmustól, amire a Lélek vezetése alatt szükségünk lenne ma. Új templomok építése és a régi, túlméretezett épületek kihasználatlansága egyszerre vannak jelen. Sokszínűvé váló társadalom és a színesebb egyházi közösség körvonalai egyidejűleg rajzolódnak ki. A lelkészi pálya klasszikusan elképzelt nyugalma, csendje és békéje átalakulóban van, és egy a mai korban jobban érvényesülő, nyugtalanabb, mozgékonyabb, ugyanakkor rugalmasabb forma kezd tért hódítani. Hiba ez? Jó ez? Helyes irány? Veszélyes fejlődés? Egy

biztos, hogy a mainál összetettebb gyülekezeti életnek van jövője egy sokoldalú szolgálat valóságában. Lehet ma is hosszú prédikációkkal és elnyújtott istentiszteleti alkalmakkal kitartani régi korok módszerei mellett, de ezzel aligha tudunk feleletet adni a sokféle módon kérdező és kereső lelkeknek magunk körül. Hiteles szolgálatot csak frissen, állandó újulásban és a történésekre rezonáló érzékenységgel leszünk képesek megvalósítani. A tradíció őrzés tiszteletre méltó tevékenysége mellett egyre inkább oda kell figyelnünk az új lehetőségekre, formákra és a lelkeszi hivatás új „munkaköri leírására”. Kísérletezésre, kutatásra és vállalkozó kedvre van szüksége annak, aki ma a lelkeszi pályát választja.

Saját felekezete határain túl is tanácsos körülnézni. Nagy mértékben segíti ökumenikus gondolkodásunk és tájékozódásunk fejlődését az, hogy más felekezetekből többen is aktív részt vállaltak a lelkeszi hivatásról az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megtartott konferencián, és élénk tárták a testvéregyházak aktuális mondanivalóját a témával kapcsolatban. Ökumenikus vendégeink előadásának szövegét azért is nagyon fontosnak tartjuk, mert rajtuk keresztül még jobban kirajzolódik a várható jövő képe.

Ami viszont nem változik, az a belső, isteni közelség naponkénti átélése és az emberközelség mindennapos gyakorlása. Beszélgetést és meghallgatást, odafordulást és cselekvést egyaránt várnak a gyülekezetek lelkeszeiktől. A családlátogató lelkesz, aki nemcsak névsorból és templompadból ismeri híveit, most is a legkorszerűbb. Megszólítható társra van szüksége sok kereső, templomkilincset próbálgató embernek nagyvárosban és kis faluban egyaránt. Sugárzó tekintet és lobogó szív nélkül aligha lehet naponta indítani másokat a jövő iránti bizalomra és Isten erejének megtapasztalására. Igazi átjárás állomás a lelkesz és gyülekezete egyaránt. De a kettőnek egymás irányában is van erősítő, motiváló küldetése. A lelkeszét magára hagyó gyülekezet legalább annyira negatív kép, mint a gyülekezetét hanyagoló lelkipásztor. Ha kétoldalon működik egy jelző szolgálat, és mindketten képesek a korrekcióra, akkor van lehetőség az egészséges együttműködésre.

Tudósok és lelkeszek vallomásai ezen a ponton szeretnének segíteni. A bátrabb és őszintébb dialógus érdekében egy kezdeti, megalapozó anyag áll előttünk ebben a kötetben. Gyülekezetpedagógiai célja sem több, minthogy kedvet teremtsen ahhoz, hogy beszélgető társakká váljanak az eddig talán ritkábban megszólaló gyülekezeti tagok és a néha túlzott közlési hajlammal is megáldott lelkeszek. Bátorság és visszafogottság egyaránt jellemzője lehet ennek a dialógusnak. A cél nem más számunkra, mint az, hogy

- az együttgondolkodás folyamatosan fejlődjön,
- az egymás által formálódó vélemény a bizalom épülését szolgálja,
- a krisztusi feleletet hordozó közvetítők pedig válaszoljanak a különböző módon kérdezők világában.

A lelkesi hivatás belső tisztulási folyamata minden elképzelésünket meghaladó módon segítheti a megújulást. Már önmagában is sokat jelent, ha elindul egy közös újrafogalmazás, ahol egymás mellé állnak gyülekezeti tagok és lelkészek az események tervezésénél, megvalósításánál, sőt még az értékelésénél is. Ez a gyakorlat is út lehet afelé, hogy gyülekezeteink vonzó közösséggé váljanak a Szentlélek ajándékaként.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen tervezett hatodik, gyakorlati év bevezetésének egyik célja éppen az, hogy reálisabb lehetőséget nyújtson a lelkesi hivatás értelmezésének átgondolására. Ehhez segítséget jelent egy gyakorlott lelkésznek mint mentornak a belépése a képzésbe. De ezzel együtt jelentkezik egy gyülekezeti közösség is a hallgató életében mint gyakorló gyülekezet. Ez a két találkozás mélyítheti a pályakezdő fiatal hitét és elkötelezettségét úgy, hogy valóságos élethelyzetekben tapasztalja meg a lelkesi hivatás örömeit és gondjait. Az időszakonként megismétlődő konzultáció pedig lehetőséget ad arra, hogy az eltérő gyülekezeti életek és a különböző lelkesi szolgálati módszerek mellett ki-ki megfogalmazza a saját kialakuló elképzeléseit is. Közel kerül ezzel egymáshoz az elméleti oktatás és a gyakorlati élet egyházunkban. Egy év pedig elegendő lehet ahhoz, hogy mélyebben átgondolja és a gyakorlati életben közelebbről lássa minden érintett fiatal, hogy milyen hivatást vállal. Ezért a közösen kitűzött célért is lehet „tananyag” sokak számára (teológiai hallgatók, lelkészek, mentorok és gyülekezeti tagok) ez a gyülekezet-pedagógiai füzet a lelkesi hivatásról.

Budapest, 2000 május

Szabó Lajos

A lelkeszi hivatás értelmezése

Muntag Andor

LUTHER A LELKÉSZI HIVATÁSRÓL

Ha valaki Luther iratait, prédikációit és megnyilatkozásait abból a szempontból kezdi vizsgálni, hogy mit találunk ezekben a lelkészi hivatásról, hamarosan rájön, hogy olyan feladatra vállalkozott, amelyet egyhamar nem tud teljesíteni. Szinte minden iratában, prédikációjában és a Luther művei weimari kiadásában 6 kötetet kitevő „Asztali beszélgetések”-ben bőségesen található anyag arról, hogy mi a lelkészi hivatás, mi a lelkészek, igehirdetők, teológusok feladata. Ezért egy rövid tanulmányban csak ízelítőt lehet adni arról, ami számunkra, akik elsőrendű feladatunknak tartjuk, hogy az evangélikus lelkészi szolgálatra készítsük fel hallgatóinkat, nagyon fontos.

1. Az első, amit megállapíthatunk, az, hogy Luther szerint *az egyház egyik ismertetőjele a lelkészi szolgálat*. „Az egyházat külsőleg arról ismerhetjük meg, hogy egyházi szolgákat avat fel, hív el, vagyis vannak hivatalai, amelyekbe ilyeneket állít be. Mert kell, hogy püspökei, lelkészei, igehirdetői legyenek, akik nyilvánosan hirdetik, kiszolgáltadják, adják és gyakorolják az említett négy szentséget (ti. Isten ígését, a keresztséget, az oltári szentséget és a feloldozást) az egyház nevében... még inkább Krisztus rendeléséből, ahogyan Pál Efezusz 4-ben mondja: ...adott egyeseket apostolokul, prófétácul, evangélistácul, tanítócul, kormányzócul stb... kell, hogy egy valaki arra legyen rendelve, hogy kereszteljen, prédikáljon, feloldozzon, a szentséget kiszolgáltassa, a többieknek ezzel meg kell elégednie és ezt el kell fogadnia. *Ahol tehát ezt látod, bizonyos lehetsz abban, hogy ott Isten népe, a szent keresztyén nép van*”¹

2. Luther alapvető szemlélete az, hogy minden Isten uralma alá tartozik, de Isten kétféleképpen „kormányozza” a világban az embert: egyrészt gondoskodik arról, hogy meglegyen mindene, ami az élethez kell, másrészt pedig arról, hogy üdvösségre jusson. Az előbbihez a világi felsőbbiséget használja, az utóbbi „kormányzás” azonban az egyház szolgálatában megy végbe, úgy, hogy Isten *közvetlenül cselekszik*, mégpedig éppen az igehirdetésben és a szentségek kiszolgáltatásában. Ez pedig lelkészi szolgálatban történik. Érdekes, amit egy prédikációban (Mt 23,8-11) mond: „Akkor ne legyenek doktorok és

igehirdetők? Semmit nem árt, ha rabbiknak (mestereknek) nevezik..., mert aki Krisztust prédikálja, az lehet rabbi. *Krisztus a fő igehirdető, ezek pedig az ő eszközei és nyelvei...* úgyhogy két különböző a személy, mégis egy az igehirdető.² Természetesen számos ilyen jellegű kijelentést találunk még. Ezekkel a lelkeszi hivatás-hivatal *méltóságát és felelősségét* juttatja kifejezésre, egyúttal hangsúlyozza ennek más hivatásokhoz képest eltérő sajátosságát is. Pl. 1Pt 5,3-ra hivatkozva azt mondja, hogy az igehirdetők nem világi hatóságok módjára „karddal és akasztófával” kormányoznak és uralkodnak, mert ezt a világi kormányzásra a felsőbbségnek adta Isten, „de itt ti legyetek alázatosak és az embereket prédikálással és jó példaadással segítsétek, mert a ti kormányzási módok nem az uralkodás.”³

3. Ebből következik, hogy „az igehirdető olyan mesterember, akinek szerzáma az Isten ígéje.”⁴ Hogy ezzel a „szerszámmal” jól tudjon bánni, *tanulnia kell*, mégpedig azt is, hogy bizonyos legyen abban, mi az az „ügy”, amit képviselnie kell, de meg kell jól tanulnia a „*nyelvtant*” is, ami azt jelenti, hogy a Biblia nyelveit meg a német nyelvet is.⁵ Luther ebben szívesen veszi példának Pál apostolt, aki alapos nyelvismerettel magyarázza és fordítja az Ószövetséget. „Szent Pál szorgalmasan tanulmányozza és magyarázza Mózeset és a Prófétákat. ...neki nagyon gazdag a szókincse... nagyszerű prédikátor, nem hiába nevezik »választott edény«-nek... senki nincs, aki olyan jól értené az Ótestamentumot, mint ő. ...Máté és a többiek szorgalmasan leírják a történeteket, és ez is nagyon fontos; de az Ótestamentum *mondanivalóját, ígéit és ígéinek erejét*, azt, hogy milyen erő rejlik a szavak mögött, nem adják vissza. Szent Pál sok hébert fordít görögre, amit különben más nem tudna megtenni. Gyakran előfordul, hogy egy fejezetben négy, öt vagy hat fejezetet magyaráz... Szent Pál ígéit és mondanivalóját a Prófétákból és Mózesből veszi. Azért a *fiatal teológusoknak meg kell tanulniuk héberül, hogy a héber és görög szavakat összevessék, és ezek sajátosságait, módját és erőteljességét meglássák... Ha én fiatal lennék és nagy teológus akarnék lenni, összehasonlítanám Pált* (ti. Pál kijelentéseit, mondatait) *az Ótestamentummal.*”⁶

Természetesen sokat beszél és ír Luther ennek a lelkeszi szolgálatnak a *tartalmi követelményeiről* is. Magától értődő, hogy döntő dolog az *evangélium* hirdetése. De amikor a gyülekezetek látogatása során tapasztalta, hogy „egyesek a megigazító hitről ugyan prédikálnak, de nem mutatják meg eléggé, hogyan jutunk erre a hitre, és majdnem mindenki elhagyja a keresztyén tanítás egy részét, amely nélkül senki nem érti, hogy mi a hit”, ezt írja: „Krisztus, Lukács evangéliuma utolsó fejezetében, azt mondja, hogy az ő nevében hirdettetnie kell a megtérésnek és a bűnök bocsánatának. De most sokan csak a bűnök bocsánatáról beszélnek, és semmit vagy nagyon keveset szólnak a megtérésről. Pedig megtérés (bűnbánat) nélkül nincs bűnbocsánat. Meg se lehet érteni a bűnbocsánatot megtérés nélkül... Ezért tanítjuk és intjük a lelkeseket,

hogy, ami a kötelességük, az egész *Evangéliumot* hirdessék, ne csak annak egyik, vagy másik részét.”⁷

4. A gyülekezetek látogatása során a tanítás tekintetében is sok bajt fedezett fel Luther. Egy néhány mondat a Kiskáté előszavából meggyőz bennünket erről: „Ennek a káténak vagy keresztyén tanításnak ilyen rövid, világos és egyszerű alakban való megírására az a siralmas helyzet kényszerített és ösztönzött, amelyet nemrégén mint egyházlátogató tapasztaltam. Istenem! Mennyi nyomorúságot láttam: az egyszerű ember, különösen faluhelyen, semmit sem tud a keresztyén tanításból, és sajnos, sok *lelkész is nagyon készületlen és alkalmatlan a tanításra... Ó, ti püspökök!* Hogyan feleltek majd Krisztusnak azért, hogy a népet ilyen gyalázatosan elhanyagoltátok, és egy pillanatig sem teljesítettétek hivatásotokat?... Istenre kérek azért mindnyájatokat, kedves uraim és testvéreim, akik *gyülekezeti lelkészek és igehirdetők* vagytok, töltsétek be hivatástokat teljes szívvel, könyörüljete a gondotokra bízott népen, és segítsetek nekünk a népet, különösen a fiatalságot, megtanítani a kátéra.”⁸

A Nagykáté előszavában ugyancsak sok lelkész hanyagsága miatt még ezt is írja: „Én is doktor és igehirdető vagyok, sőt vagyok olyan tanult és tapasztalt, mint azok valamennyien, akik ennyire elvakultak és elbizakodottak. Mégis azt teszem, amit a gyermek, akit kátéra tanítanak: reggel, és amikor időm van rá, elolvasom és el is mondom szóról szóra a Miatyánkot, a Tízparancsolatot, a Hiszekegyet, zsoltárokat stb., sőt mindennap mást is kell olvasnom és tanulmányoznom. Még sem tudok úgy helytállni, ahogyan szeretném. *Ezért a káté gyermekének és tanulójának kell maradnom, s az is maradok szívesen.*”⁹ Másutt így jellemzi a kátét: „A katechizmus a *legtökéletesebb tanítás, ezért állandóan foglalkozni kell vele.*”¹⁰ Mindehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy abban az időben a keresztyén hit tanítása és az igehirdetés egyenértékű kifejezés volt, sőt gyakran felváltva használták a prédikálás és a mai értelemben vett hittanítás gyakorlására.

5. Ilyen értelemben figyelemreméltó az, ahogyan Luther, több változatban is, kifejtette, hogy szerinte *milyennek kell lennie* a jó igehirdetőnek, lelkésznek. Az egyik ilyen jellemzése a következő: „Az igehirdetőnek *vitázónak és szónoknak* kell lennie, azaz tudnia kell *tanítani és inteni*. Ha ő egy dolgot vagy hitcikkkel tanítani akar, először is *meg kell különböztetnie* (világosan ki kell fejeznie), hogy tulajdonképpen mit tanít; másodsor *meg kell határozni, le kell írnia, ki kell fejeznie*, hogy mi az; harmadszor azt, amit mond, a *Szentírásból* kell vennie, azzal kell bizonyítani és erősíteni; negyedszer *példákkal* kiemelten meg kell magyaráznia; ötödször (a beszédét) *hasonlatokkal* kell ékesítenie; végül *intenie és biztatnia* kell a lustákat, a hamis tanítókat és tanaikat *komolyan fenýítene* kell...”¹¹ Ezért „ahogyan a méhnek, amely a méz gyűjtésére született, mégis van fullánkja, úgy az igehirdető is, bár vannak nagyon kedves prédikációi, de ha haragra ingerlik (gonoszsággal, hamis tanítással), akkor megharapja és megsúrja a bűnösöket.”¹²

Mindehhez természetesen az kell, hogy „egy igehirdető, sőt minden keresztényen, bizonyos legyen a tanításban”¹³ azaz tudja, hogy mikor mit mondjon, hogyan beszéljen. Ehhez szükséges a sok tanulás, Isten igéjének, a Szentírásnak, a káténak mind jobb megismerése és életünkben való gyakorlása. Igaz, hogy aki ezt komolyan veszi, rájön, hogy nem tudja tökéletesen csinálni. De „Urunk Istenünk ezt az ő legmagasabb hivatalát csodálatosan tölti be. Olyan igehirdetőknek parancsolja meg, akik szegény bűnösök, akik szólnak és tanítanak, bár csak gyengén tudják gyakorolni. De így valósul meg Isten ereje mindig a gyengeségben: amikor a leggyengébb bennünk, akkor a legerősebb ő.”¹⁴

6. A sok tanulásnak, tudásnak megvan az a kísértése, hogy a lelkeszt beképzeltté teszi, és így csak azt várja, hogy nagy tudását dicsérik. Luther elítéli azokat az igehirdetőket, akik „a templomokban magas, nehéz és kifinomult dolgokat visznek a nép elé, és ilyenekről prédikálnak... Én mikor prédikálok, mindig a legmélyebbre szállok le, nem a doktorokra és magiszterekre tekintek... hanem a fiatalokra, gyermekekre, egyszerű emberekre... nekik prédikálok, azokhoz igazodom, akiknek erre van szükségük. Ha a többiek nem akarják ezt hallgatni, nyitva az ajtó... azért abban légy szorgalmas, hogy egyszerűen, érthetően, tisztán és világosan prédikálj és taníts!... Az igazi, kegyes és hűséges igehirdető, aki Isten igéjét tisztán, világosan tanítja, nézzen a gyermekekre, szolgákra, szolgálóleányokra, és az egyszerű, szegény és közönséges emberekre, akik tanításra szorulnak. Az ilyenekhez kell igazodni. Mint az anya, aki gyermekét ápolja, becézgeti és játszik vele, anyatejet ad neki kebléből, mert nem adhat neki bort... így kell tennie az igehirdetőnek is, a prédikációiban tanítson egyszerűen, szerényen és helyesen, hogy az egyszerű emberek felfoghassák, megérthessék és megtarthassák... De a prédikációt teleszórni göröggel, héberrel és latinnal, az nagyzás, nem helyénvaló, csak azért történik, hogy a szegény értetlen laikusok csodálják és dicsérik és ezt mondják: ej, ez aztán tanult és ékesszóló ember – bár semmit sem értenek és tanulnak abból (amit hallnak).”¹⁵ Bármennyire megváltozott is a helyzet a félévezred előttihez képest, van mit tanulni ebből.

7. Sokat lehetne idézni abból, amit Luther a *lelkipásztori szolgálatról* írt vagy mondott. Amikor arról beszélt, hogy a lelkésznek harcolnia kell a tiszta tanításért, mellé teszi, hogy a lelkész *pásztor*, aki táplálja, legelteti és védi a nyáját. Isten igéjével táplálja, erősíti, de „foga is van”, amellyel harapni tud, hogy védje övéit. Ezért „Az igehirdetőnek harcosnak és pástornak kell lennie. Fogak is kellene a szájában. A tanítás (igehirdetés) a legnehezebb művészet. Pál és Péter tisztán tanítottak, buzdítottak, azokkal, akik nekik elmentmondtak, vitatkoztak”. A lelkeszi szolgálat az, hogy „a táplálás és a (nyáj) megvédése együtt kell legyen a pástornál, különben, ha nincs védelem, a farkas felfalja a juhokat a takarmánnyal együtt”¹⁶ A nagy pestisvész idején arról beszél mindenkinek, hogy a lelkészeknek semmilyen okból nem szabad elhagy-

niuk a gyülekezetet, mert ez csak általmára van Isten ügyének,¹⁷ sőt gondoskodni kell arról, hogy legyen, aki a pestises betegeket meglátogatja.¹⁸ Minden idevonatkozó megnyilatkozásából – éppenúgy mind a prédikációk esetében – világos, hogy Luther a „keresztény népet”, a gyülekezet tagjait és azok érdekét tartja szem előtt, és azt várja el a lelkészekről is, hogy hivatásukban ezt gyakorolják.

Ezt a pásztori szolgálatot hangsúlyozza a Kiskáté előszavában is, amikor az úrvacsora szentségének megbecsüléséről és megbecsültetéséről szól, és így tanítja a lelkészeket: „...magyarázd meg jól azt a jót és kárt, bajt és előnyt, veszedelmet és üdvösséget, amely ezzel a szentséggel jár, akkor majd eljönnek maguktól (ti. a szentséghez), kényszerítésed nélkül is. Ha pedig nem jönnek, hagyd őket, és mondd meg nekik, hogy ők az ördögé, mert nem látják és nem érzik nagy nyomorúságukat, és nem kívánják Isten kegyelmes segítségét. Ha azonban nem törödsz az ilyesmivel, vagy törvénné és méreggé teszed azt, akkor a te vétkeid, ha megvetik a szentséget. Hogyne lennének lusták, ha te alszol és hallgatsz! Azért hát vigyázzatok, ti gyülekezeti lelkészek és igehirdetők! *A mi szolgálatunk most egészen mássá lett, mint a pápa alatt volt. Komollyá és üdvösséggé lett, azért jár sok gonddal és munkával, veszéllyel és tusakodással, s ráadásul kevés jutalommal és hálaival ezen a világon. De Krisztus maga akar jutalmunk lenni, ha hűségesen munkálkodunk.*”¹⁹

Itt újra elővehetnénk azokat a megnyilatkozásokat is, amelyek arról szólnak, hogy a prédikációnak egyszerűnek, még a legegyszerűbb ember számára is érthetőnek kell lennie.

8. Mivel a lelkész hivatása Istennek ahhoz a „kormányzásához” tartozik, amellyel az ember üdvösségét munkálja, Luther ilyen kijelentést is tesz: „Az igehirdetőnek *nem kell politizálnia*”. Indoklásul ezt a meglepő mondatot fűzi hozzá: „Krisztus volt az egyetlen Úr, mégis ezt mondta Pilátusnak: »te vagy az én uram«”²⁰ – ezzel Jn 19,11-re utal, arra, hogy Jézus Pilátusnak azt mondja: hatalmad „felülről” adatott neked. Jézus aláveti magát Pilátus hatalmának. Luther tehát arra utal, hogy a politikai hatalmat Isten másnak adta, nem a lelkésznek. De amikor megkérdezték tőle, hogy a lelkész megróhatja, kritizálhatja-e a „magisztrátust”, a politikai vezetőket, így felelt: „Természetesen! Igaz, hogy (hivataluk) Isten rendelése, Isten mégis fenntartotta magának azt a jogot, hogy bűneikért vádolja őket. Így a politikát (a hatalmon levőket) is lehet kritizálni, hogy ne vegyék el (zsákmányolják ki) az alattvalók dolgait uzsorával és gonosz kormányzással. De előírom, hogy mennyiért adják el a kenyeret és a húst, az nem az igehirdető dolga. Ő általában tanítson, utasítson mindenkit, hogy a maga helyén (hivatásában) tegye, amit Isten neki parancsolt, legyen szorgalmas és hűséges, ne lopjon, ne legyen házasságtörő, ne nyúzza, ne zsákmányolja ki, ne csapja be a másikat és ne húzzon hasznot belőle stb.”²¹

Hasonló gondolatokat olvashatunk Luther két kisebb iratában, amelyeket a fenyegető török-veszedelem idején a lelkészeknek küldött.²² Jól látja a belső

és külső bajokat, visszaéléseket, amelyekért a világi és egyházi vezetők felelősek. A lelkészek feladata azonban az, amire a megbízatásuk szól: prédikációikkal feddeni, inteni, Isten akaratát, megtérést, bűnbánatot, vigasztalást hirdetni és imádkozni. Külön feladat lenne az ilyen jellegű iratoknak, nyilatkozatoknak bővebb vizsgálata. De mindenütt az a vélemény nyilvánul meg, hogy a lelkészeknek különleges feladataik vannak, mert ők Isten „lelki kormányzásának” munkatársai, és nem nekik kell a „világi kormányzást” végezniük.

9. Egy néhány mondat erejéig érdemes még visszatérni a *prédikálás* témájára. Minden erre vonatkozó kijelentéséből kitűnik, hogy Luther mindig leírta előre, amit mondani akart, ahogyan utalt rá: mindig volt valami „konceptusa”. De többször megjegyezte: „Gyakran, amikor lejöttem a szószékről, leköptem magam: fuj, hogy prédikáltál!? Te aztán jól elintézted; semmit nem tartottál meg a konceptusból! – És (sokszor) éppen ezt a prédikációt dicsérték az emberek a legjobban, hogy már régen nem hallottak ilyen jó prédikációt.” Ugyanakkor azonban ezt is megjegyezte: „Amikor lejöttem a szószékről, elgondolkoztam, és úgy találtam, hogy semmit, vagy nagyon keveset prédikáltam abból, amit előre megfogalmaztam, de erről azt kell mondanom: prédikálni valami egészen más dolog, ha figyelembe vesszük, hogy Isten gyakran egy s mászt beletesz (a prédikációba). ...az jó, ha valaki a hitnek megfelelően prédikál. Minden igehirdetőnek meg kell szoknia, hogy egyszerűen prédikáljon... mindig a hallgatósághoz kell alkalmazkodni... Egyszerűen prédikálni nagy művészet. Krisztus maga így csinálta: csak szántóvetésről, mustármagról stb.-ről beszélt, és egyszerű, paraszti hasonlatokat használt.”²³ Ez utóbbit másutt így mondja: „Krisztus prédikálásában hamar példázatokba kezdett, juhokról, pásztorokról, szőlőkről, fügefákról beszélt meg vetőmagról, szántóföldről, szántásról; ezt az egyszerű laikusok meg tudták érteni.”²⁴

A konceptussal gyakran össze tudta hasonlítani azt, amit a prédikáció után valaki leírt (nem egyszer azért, hogy a prédikáció írásban, esetleg ún. posztillás kötetben megjelenhessen). Egy alkalommal, mikor Luther elolvasta a prédikálás után a leírt szöveget, dicsérte Crucigernek (aki a prédikációt leírta) ügyességét. Ezt mondta: „Azt gondolom, ő jobban csinálta, mint ahogyan én prédikáltam.”²⁵

Többféle képen szokták idézni azt is, ahogyan Luther a jó prédikációról szokott beszélni. Az egyik ilyen kijelentése: „Az a jó igehirdető, aki ezt a rendet megtartja: Először, hogy tanuljon meg fellépni, azaz, hogy legyen igazi, isteni elhivatása. Másodsor, hogy tanuljon meg egy ideig (a szószéken) fent maradni, azaz legyen tiszta és őszinte a tanítása. Harmadsor, hogy tanuljon meg onnan ismét lejönni, azaz ne órák hosszat prédikáljon.”²⁶ Ahogyan tudjuk, néha Luther maga se tudta hamar abbahagyni a prédikálást, de talán éppen ezért beszélt sokszor így.

Azt, hogy gyakran eltért a konceptustól, az előre megfogalmazott prédikációtól, vagy, hogy nagyon nehéz egy prédikációt megfogalmazni, nem egy-

szer így magyarázta: „A mi Urunk Istenünk akar egyedül az igehirdető lenni.” Ezért emlegette Luther, hogy „sokszor kínlódott álmában, mintha prédikálnia kellett volna, de nem volt semmi konceptusa”²⁷

Végtelenségig lehetne idézni a prédikálásra, prédikációra, az igehirdetőkre vonatkozó kijelentéseket. Egy bizonyos: *Luther számára mindig összetartozott a teológia, az igaz tanítás és az igehirdetés.* Ezt minden iratából, előadásából és megnyilatkozásából megállapíthatjuk.

10. Talán az előbbieket miatt is álljon itt még egy idézet arról, hogy mik a jó lelkészek (igehirdetőnek) a „tulajdonságai és erényei”:

„Először: tudjon szépen, helyesen és rendesen tanítani.

Másodszor: legyen jó feje.

Harmadszor: legyen ékesszóló.

Negyedszer: legyen jó hangja.

Ötödször: legyen jó emlékezőképessége.

Hatodszor: tudja abbahagyni (a beszédet).

Hetedszer: *legyen bizonyos a dolgában és legyen szorgalmas.*

Nyolcdaszor: szánja rá (a szolgálatra) testét és életét, javait és becsületét.

Kilencedszer: hagyja, hogy mindenki zaklassa és kínozza őt.”²⁸

* * *

Mindez csak töredéke annak, amit Luthernál a lelkészi szolgálatról találhatunk, egy kis válogatás – ízelítőül. Inkább csak indítást akar adni a további kutatásra. Éppen ezért nem szükséges valamilyen összefoglalást készíteni hozzá. Talán így is kitűnik, hogy bármennyire a 16. században leírt és elhangzott kijelentések ezek, lehet és kell tanulnia belőle a mai teológus- és lelkész-nemzedéknek és mindazoknak, akik nevelik a következő nemzedéket.

JEGYZETEK

¹ Von den Konziliis und Kirchen (A zsinatokról és az egyházzól) WA 50,632 k lp (a kiemelés tőlem)

² WA 47,451

³ prédikáció 1Pt 5-ről WA 47,795

⁴ WTR (asztali beszélgetések) 1,234

⁵ WTR 2,2533; 3,3330

⁶ WTR 6,6805

⁷ Unterricht der Visitatoren an die Pfarrherrn (Az egyházlátogatók tanítása a lelkészeknek) WA 26,202

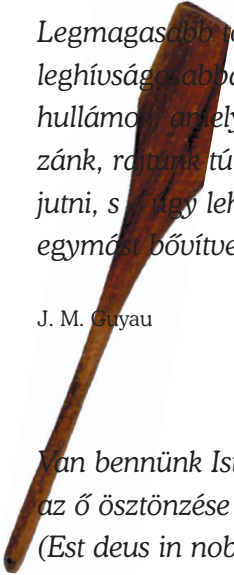
⁸ Pröhle Károly: Luther négy hitvallása Budapest, 1983 77k lp

⁹ uo. 118. lp (kiemelés mindkét esetben tőlem)

¹⁰ WTR 1,1002

¹¹ WTR 2,2216

- ¹² WTR 3,3293
¹³ WTR 6,6735
¹⁴ WTR 3,3822 (utalás 2Kor 12,10-re)
¹⁵ WTR 3,3573 (FB2,234)
¹⁶ WTR 2,1843; 4,4143; 5,5258; 6,6951
¹⁷ WTR 5,5586 itt a gyülekezetnek bármilyen okból való elhagyását helyeteleníti.
¹⁸ WTR 5,5503
¹⁹ Luther négy hitvallása 81. lp (kiemelés tőlem).
²⁰ WTR 1,181
²¹ WTR 5,5258
²² Eine Vermahnung an alle Pfarrhern (Intés minden gyülekezeti lelkésznek) 1539 WA 50, 485kk. Eine Vermahnung an die Pfarrhern in der Superattendenz der Kirchen zu Wittenberg (Intés a Wittenbergi egyházkerület gyülekezetei lelkészeinek) 1543 WA 53, 558kk
²³ WTR 4,4719
²⁴ WTR 2,1650
²⁵ WTR 3,2869b
²⁶ WTR 5,5171b – (így is szokták idézni: tritt keck auf, reiß maul auf, hör' bald auf!)
²⁷ mindkét idézet WTR 3,3494
²⁸ WTR 6,6793

Legmagasabb törekvéseink, amelyek egyben a leghívságosabbaknak látszanak, olyanok, mint a hullámok, amelyek, ha egyszerre eljutnak hozzánk, rajtuk túl is, sokkal messzebbre el fognak jutni, s így lehet – egyesülve, szétterjedve, egymást bővítve, megrengetik a világot.

J. M. Chyau

*

*Van bennünk Isten,
az ő ösztönzése szítja szívünket.
(Est deus in nobis, agitante calescimus illo.)*

Ovidius: Fasti

*Lelkeszi életpálya és
teológiai képzés*

Harmati Béla

A LEKÉSZI ÉLETPÁLYA ALAKULÁSÁNAK ESÉLYE A MAGYARORSZÁGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZBAN

Összefoglaló tétel

1. A lelkési hivatás, a lelkési életpálya mindig „Isten-függő” (vocatio interna) és „egyházfüggő” (vocatio externa) volt és marad. Változásai tehát a belső, emberi és az egyházban bekövetkezett változásoktól függően alakulnak. Most mai egyházi helyzetünket kell fölmélnünk ezen a konferencián, interdiszciplináris és ökumenikus együttműködéssel.

Régebbi és újabb példák:

- 1976. október 25-27: MTA Pécsi Bizottsága konferenciája „Szocializmus és vallás.”
- 1991. július: MTA-INFO-Társadalomtudomány, 17. sz. „Vallás-egyházak-társadalom”
- 1999: Miklós Tomka-Paul M. Zulehner: Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas – Gott nach dem Kommunismus, Schwabenverlag, Ostfildern.

2. A Magyarországi Evangélikus Egyház a többi magyarországi egyházhoz hasonlóan előkészítetlenül lépte át a rendszerváltoztatás küszöbét. 1952 után hiányoztak a lelkési hivatásra példát és buzdítást jelentő egyházi középiskolák.

Megnőtt a papcsaládokból, belterjes gyülekezeti körökből a Teológiára jövő aránya, a más főiskolai képzésre fel nem vettek száma (kontraszelekció).

3. Ma még lelkészhiány van egyházunkban! Nem az egyházközségek gyakorolják lelkészválasztó jogukat, hanem a lelkészek gyülekezetválasztó lehetőségüket. Megnövekedett a speciális szolgálati ágak száma, és nőtt a szakképzési igény (katonai lelkészség, börtön- és kórházlelkészek, intézményvezetői állások, hittantanárok, stb.)

4. A belső egyházi strukturális változások igen lassan követik az élet kihívásait. 1991-től folyik a zsinati törvényalkotás, ez máig sem zárult le, és például az öt évről hat évre történő lelkészképzés megvalósítása csak 2001-ben kezdődik el.

5. Mai lelkészképzésünk külső feltételeinek javulása (épület, tanárok-oktatók száma, kollégiumi elhelyezés, belföldi és külföldi ösztöndíjak stb.) biztosítja a megnövekedett hallgatói létszám ellátását az állami elismerés (Hittudományi Egyetem) és normatív támogatás segítségével.

6. Foglalkoznunk kell a mai magyarországi vallási helyzettel is. A pluralitás példái: buddhista csoportok mint „egyház” (A Tan Kapuja Buddhista Egyház), „A Metafizikai Hagyomány Egyháza”, „Egyesítő Egyház” (Moon követői), „Ezoterikus Tanok Egyháza”, „Idegen Fejlettebb Intelligenciában Hívők Közössége Egyház”, „Ősmagyar Táltos Egyház” stb. A példák a magyar társadalomban meglévő „transzcendens utáni éhség” kifejeződésai. Az amerikai szociológia kifejezése szerinti posztiszocialista „shopping religion” példáiról van szó. A mai magyar ember vallásos, de a maga módján!

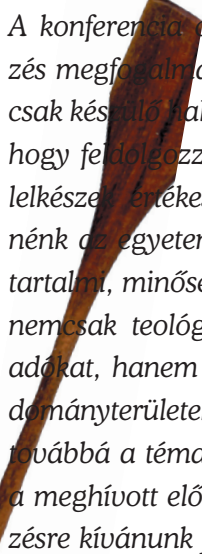
7. A vallásosság mai tényei újragondolni kényszerítik a hagyományos protestáns felfogást a szekularizációról (Gogarten, K. Barth, Bonhoeffer stb.), a szekularizációról mint „elvallástalanodásról”. A „vallástalan kor” és a „vallástalan ember” legendája kiigazításra szorul! Az ember „homo religiosus”, és a szekularizáció az uralkodó egyház és vallás háttérbe szorulását jelenti, párhuzamosan viszont „erősen másvallású” jelenségek mutatkoznak.

8. A lelkesi hivatás „in-cum-sub-élet”, azaz ezen jelenségek között történik, az igehirdetés és egyházi munka ezen közömbös és ellenséges „zajforrások” között folyik.

9. Lehetséges egyházi válaszadások a helyi és globális kihívásokra:

- visszahúzódás a belső egyházi „gettóba”, elzárkózás a modern, „gonosz” világtól,
- behódolni az érvényes „divatnak” (Zeitgeist), és átvenni annak mentalitását és módszereit,
- keresztyén kritikával felhasználni a misszió számára ökumenikus összefogással mindazokat az eszközöket, amelyeket csak lehet (intézmények, tömegtájékoztató eszközök stb.) és egyértelműen elutasítani a keresztyén etikával ellenkező jelenségeket és magatartásformákat (lásd „Értéket a képernyőre!” ökumenikus akció).

10. Milyen tényezői vannak 2000 után a lelkeszi életpálya alakításának?
- a) Jézus Krisztus hívása és küldése (vocatio interna és externa).
 - b) „Ingergazdag” környezet egyházban és társadalomban.
 - c) Kiképzés és továbbképzés, fölvenni az egyéni, közösségi, „globális és mondialis” kihívásokat, részt vállalni Isten harcában, amelyik harc értünk és a világért folyik.
 - d) Ökumenikus közösség, a „megbékélt különbségek” csodája (reconciled diversity).
 - e) Annyi kudarc, hogy el ne bizakodjunk, de annyi eredmény is, hogy el ne csüggedjünk.

A konferencia célja egy korszerű hivatásértelmezés megfogalmazása, amely segíti a pályára még csak készülő hallgatókat, de lehetőséget ad arra is, hogy feldolgozzuk a régóta hivatásukat gyakorló lelkeszek értékes tapasztalatait. Vizsgálni szeretnénk az egyetemi szintű lelkészképzés és -nevelés tartalmi, minőségi és gyakorlati lehetőségeit, ezért nemcsak teológiai szakterületről kértünk fel előadókat, hanem az oktatással összefüggő más tudományterületekről is. Rendkívül fontosnak tartjuk továbbá a téma ökumenikus megközelítését, amit a meghívott előadók személyén keresztül is kifejezésre kívánunk juttatni.

Részlet a konferencia meghívójából

Szabó Lajos

QUO VADIS, TEOLÓGIAI KÉPZÉS?

*Tézisek és gondolatkörök a lelkészképzésről –
beleértve a „kezdőket és haladókat”: mindnyájunkat, akik átélhettük az elhi-
vatás örömét, és akiknek szolgálatára még ma is igény van*

1. A lelkészképzés szorosan összefügg az általános egyházi élet helyzetével. Nem tud elkülönülni, nem is képes önmagában, az alapot jelentő közegyházi élet-tértől elszakadva megállni. Egyháziasságának kritériuma azért is állandó elem, mert a legnagyobb „felhasználó” éppen maga az egyház.

2. A képzés és a nevelés kapcsolatát szerves egységben lehet csak értelmezni. Szerencsésebb megfogalmazás a lelkésszé formálódásról vagy a lelkésszé érés folyamatáról, mint az egyirányú mozgást sugalló „nevelésről” beszélni.

Napjaink jellemzője, hogy növekszik azoknak a teológiai hallgatóknak a száma, akik már egyetemi diplomával rendelkeznek a teológiai tanulmányok megkezdésekor vagy párhuzamos képzésben egy másik szak hallgatói is. A teológiai képzés nem tudja és nem is akarja nélkülözni ma a hagyományos nevelési formákat, de a hallgatók és a képzés (a fent említett módon, de más összefüggésben is) megváltozott helyzetéből adódóan a „lelkésznevelés”, lelkésszé formálódás csak az általános képzési folyamatba beépített módon válhat hatékonyá.

A szervezett gyakorlati (hatodik) év értelme éppen ez az összhang. A teológiai tudomány legfontosabb mai feladatai közé tartozik, hogy törekedjen a tényleges kommunikációhoz szükséges tudásanyag és gyakorlati képességek kimunkálására. A megszerzett tudásanyag csak a tapasztalat segítségével válik életkérdésekre adható válasszá a gyakorlati, valóságos lelképásztori munka közben. Ebben az összefüggésben is fontos az, hogy lehetőleg ne önállóan történjenek az első próbálkozások, hanem tapasztaltabb lelkész közelében és segítségével.

3. Kívánatos, hogy az „iskolapad” – az egyetemi oktató tevékenység – lehetőleg egy „műhely munkapadjává” alakuljon át. A statikus ismeretközlés helyett dinamikus, közösen kimunkált ismeretek szintjére emelt oktatási formát szeretnénk elérni. A teológiai hallgató egzisztenciális, hitéletét alapjaiban érintő kérdések megválaszolása, illetve megválaszolási kísérlete ugyanúgy feladata

az egyetemi előadásnak, mint az ismeretek közlése. A mai teológusképzés olyan információdömpingben történik, hogy veszélyes annak gyors és a tudományos alaposságot nélkülöző összevetése bármilyen korábbi helyzettel.

4. *Túlzott elvárások jelentkeznek ma a lelkeszi hivatással, illetve a lelkesz személyével szemben.* Ez sokszor azt a veszélyes érzést váltja ki a hivatást betöltőkben, hogy képtelenség eleget tenniük az igényeknek. Sokszor azt figyelhetjük meg, hogy amit a gyülekezet tagjai önmagukra nézve nem tartanak normának, azt a lelkesztől szigorúan elvárják. Klerikus és laikus ilyen elválasztását a protestáns hivatásértelmezés alapján nem lehet elfogadni és támogatni.

5. *A stabilitás érzésének hiánya.* A lelkeszi hivatás gyakorlását sajátos módon terheli meg az, hogy az egyház belső élete nyugtalansággal telítődik. A stabilitás érzésének megélése egyre nehezebb a felnövekvő nemzedékek számára. Tehetünk-e valamit a stabilitás érzésének visszanyeréséért? Egyfajta stílusváltás a lelkeszi közéletben jót tenne ebben a vonatkozásban. Szabadulnunk kellene az irigység, az intrikus beszédstílus és az egyházpolitika túlhangsúlyozásának megszokottá vált jelenlététől. Tartalmat és lelkeséget erősítő kapcsolatópolási rendszerekre lenne szükség ahhoz, hogy egészségesebb közösséggé fejlődjön a lelkeszi kar egyházunkban. Így inkább megélhetővé válna a fraternitás a lelkeszi karban.

6. *Egyre inkább eredményorientált gyülekezeti élet válik jellemzővé.* Ez a lelkeszt állandó „produkálási kényszer” helyzetébe hozza. Nem fogadható el – magyar környezetben különösen sem – az a divatossá váló tendencia, hogy a lelkesz munkája annyit ér, amennyi újat vagy különlegeset fel tud mutatni. Ez a szemlélet egyébként is vitatható, hiszen a lelki munka „eredményét” igencsak kétséges lemérni, másrészt a hűséges, becsületes munka hamarabb hozhat látható jelt is, mint az újat hajszoló szándék. A türelmesen kísérő, gyülekezettel törődő lelkeszkép értéke hagyományos és modern körülmények között egyaránt időtálló.

7. *Az egyetemi képzés célja nem más, mint az útravaló biztosítása.* Annak a tudásanyagnak összeállítása és elsajátítása, amelyből a későbbiekben meríteni lehet, illetve amelyet a későbbiekben tovább lehet fejleszteni. Az egész életen át való tanulás („life-long-learning”) a modern lelkeszképzés számára is megszívlelendő cél. Hiábavaló lenne ma kész, mindig használható és mindenre elég tudás átadását várni a képzési intézménytől. Fontos viszont felismerni, hogy az ismeretek (lexikális anyag) mellett a meglévő és rohamos tempóban bővülő új teológiai irodalom kezelésének, felhasználásának megismertetése, a készség kialakítása megkerülhetetlen feladata a teológiai képzésnek. Ez szemléletváltást is jelent, de bizonyos tantárgyi reformokat is magával hoz. Nincs szó értékelhagyással egybekötött modernizációról, hanem éppen értékteremtésről és -megőrzésről, ami nem valósul meg ma másképp, csak gyors, flexibilis, változásra kész, a körülményeket szem előtt tartó oktatással. Olyan útravaló csomag összeállítását jelenti ez, ami valóban használható a szolgálatvégzés idején. Jó, ha ez a csomag nem sűrke paneleket, hanem inkább színes, sokféle módon használható modulokat tartalmaz.

8. *Ösztönözni szeretnénk a hallgatók önálló teológiai érdeklődési területének kialakulását.* A lelkészi pálya az önálló teológiai munkára való elkötelezettséget is magában foglalja a lelkészi életpályában. Nincsenek beépítve olyan ösztönző kontrollállomások, amelyeknél követelmény-, illetve minősítési kényszerrel szembesülne a lelkész. Ezért nagyon lényeges az önkontroll megléte a teológiai továbbképzés területén, hiszen a külső hatásokra nem lehet mindenkinél és minden szolgálati körülmény között számítani. Ilyen irányban ösztönöznek és készítenek fel ma a képzés területén a következő szempontok:

- a megnövekedett számú, magyar nyelven is elérhető teológiai irodalom
- az intenzívebb szemináriumi munkaformák bevezetése
- egy koncentrált diplomamunka készítése, amely méri és igényli a többi teológiai diszciplína területén való jártasságot is
- pályázati és külföldi ösztöndíj-lehetőségek már a hallgatói évek alatt; TDK munkák; felsőbb évesek külföldi ösztöndíja esetén minősítő vizsgák; bölcsészeti karokon „B” szakok hallgatása
- a demonstrátori tevékenység és PhD képzési rendszer lehetőségei
- végső soron ezt célozza és segíti a bevezetésre kerülő kreditrendszer is
- a modern nyelvi képzés fejlesztése, az internetes munkavégzés lehetősége, a könyvtári állomány növekedése, szakfolyóiratok elérése

9. *A gyakorlati képzés* arra irányul, hogy a külső kapcsolódási rendszerekben is egészségesen mozgó lelkészeket képezzünk. Az egyre szélesebb lehetőségek közötti tájékozódásra történő felkészítés mellett az is feladata a gyakorlati képzésnek, hogy segítse egy határozott, bátor kiállás kifejlődését a hallgatókban. Ehhez a teoretikus és a gyakorlati anyag helyes arányát meg kell találnunk. Ez megfelel annak a változtatási igénynek, amit a magyarországi pedagógusképzés terén épp ezekben az években valósítanak meg.

A gyakorlati teológia speciális, nehéz feladata ebben a vonatkozásban, hogy segítsen a hallgatók meghatározó személyiségjegyeinek megőrzésében. Hogy mindenki a maga legtermészetesebb viselkedési formájában tanulja meg a lelkészi munka végzését. Természetes hangszín és teljesítmény az egyik legfontosabb kritérium a lelkészi pályán. Igehirdetés, lelkigondozói beszélgetés vagy lelkészi példaadás csak természetes keretekben végezhető egészségesen és hitelesen. Senkit sem szabad arra ösztönöznünk, hogy személyiségétől idegen viselkedést és stílust azonosítson a lelkészi magatartással, és azt próbálja elsajátítani. Inkább abban kell segítenünk a fiatalokat, hogy ki-ki megtalálja a személyiségéhez illő formát. Fontos célunk, hogy az eltérő kegyességi, gondolkodási és viselkedési típusú fiatalok megtanulják egymást elviselni, elfogadni és egymás által gazdagodni. Itt nagy jelentőségű az elméleti és gyakorlati, illetve a képzési és spirituális tevékenység együttműködése. Biztos vagyok benne, hogy a különböző háttérű és más-más beállítottságú hallgatók egymást segítő és korrigáló kölcsönhatása a jövő egyházi légkörének meghatározó alapja.

10. Különös problémát okoz, hogy egy-egy lelkész nemzedék azt szeretné megkövetelni a mai hallgatóktól, amit ő saját maga nem tudott megvalósítani és elérni. A következő generáció védekezése ezzel szemben természetes reakció. Lényeges, hogy az idősebb lelkésznezedék felismerje, arra szól a mandátuma, hogy a példaadás, a bizalom és a befogadás magatartásával segítse előhozni a mai teológiai hallgatókból azt, amire valóban szükségük lesz a jövőben.

11. *Pozitív munkavégzési lelkületre kell törekednünk.* Enélkül sem misszióképes, sem teherbíró, sem pedig hiteles lelkészi hivatáskép nem alakítható ki. A lelkészi életpályára való készülés ideje alatt is szükség van arra, hogy

- ne elégedjünk meg a minimum követelménnyel (szabadulni az „elégsges” állapottól),
- érdeklődés ébredjen bennünk a másik munkája, eredménye, tudása és képessége iránt. (Hány lelkész becsüli a lelkésztárs teljesítményét?)
- ne csak várjunk a motivációra, hanem motivációteremtésben fáradozó életformát alakítsunk ki (mozdulni és mozdítani a körülöttünk lévőket).

12. *Közelebb az emberekhez* – mint kialakítandó és fejlesztendő irányultság nagyon hangsúlyossá vált napjainkban. Ezért a mindennapi viselkedéskultúra és kommunikációs magatartás fejlesztését prioritásként kell kezelnünk. A teológiai megalapozottság és a hitbeli meggyőződés mellett a pályaválasztás és a pályán maradás fontos kritériuma a kommunikáció területe. Megszólítás és megszólíthatóság nélkül nincs egészséges kibontakozás és megerősödés a lelkészi hivatás területén. Akár az evangélium továbbadását, akár a segítségnyújtás különböző formáit jelöljük meg a lelkészi munka súlypontjaként, mind egyik csak nyitott lelkészi magatartás esetében lehetséges.

13. *A lelkészi pálya tisztség és ajándék, nem egyszerűen munkavégzés.* Ez a tisztség mint megbíztatás személy szerint adatott minden lelkésznek, és így egyedi lehetőség Isten üzenetének továbbadására. Emiatt lehet a lelkészi hivatás naponkénti kísérő eleme az öröm, a bátorság és az erő. Jó időnként szembesülnünk – önvizsgálatként, lélekápolásként – az alábbi kérdésekkel:

- Miért vagyok/lettem lelkész?
- Mit teszek azért, hogy a lelkészi hivatásban „szinten” maradjak?
- Jelent-e lelki megújulást számomra is az, amit másoknak nyújtok?
- Milyen célok vezetnek naponkénti munkámban?

14. *A képzés ideje alatt is szükséges a magunkban hordozott gondok, terhek és felelősségtudat kezelését gyakorolni.* A hallgatók között nem ritkán kialakuló elmagányosodás, bezárkózás vagy éppen kirekesztő magatartás, illetve a kirekesztettség helyzetének feldolgozása nem lehet elhanyagolható kérdés. A segítő hivatások számára ez különösen is valós kihívás. A teológus képzés éve alatt is szükség van a meghallgatásra, őszinte elfogadásra és kevesebb köny-

nyelmű beszédre, a másikat kiszolgáltatottá tevő, meggondolatlan vélemény hangoztatására. Ebből a szempontból sem könnyű a mai hallgatók számára a szolgálatban álló lelkészekről sokszor kiapadhatatlanul áradó panasz, sértettség vagy elégedetlenségi hullám kezelése. A szupplikáció vagy a hospitáció kiváló lehetőség ennek ellensúlyozására, az erősítő és bátorító beszélgetés kialakítására. Ennek közismerten elhivatottságot erősítő hagyománya van. Lelki értékek átadása történhet akkor, amikor a felkészülő és már szolgálatban álló lelkész találkozik. Ne mulasszuk el ezt a lehetőséget!

15. *Az önmagunkról szóló beszéd és önmagunk problémáinak kivetítése mint zavaró jelenség* gyakran felbukkan a mai lelkési pályán. Túl sokat foglalkozik a teológiai hallgató is, a gyakorló lelkész is önmagával a hivatás gyakorlásának különböző alkalmain. Visszatükrözik ezt akár az igehirdetések, akár az egymás között folytatott beszélgetések. Itt ma sem segíthet más, mint a tudatos ráhangolódás arra, hogy az a döntő, amit képviselek és azok, akik előtt hivatásomat végzem. Komolyan tudatosítanunk kellene, hogy a tartalom, a tárgyi ismeret és a hiteles közlés a valódi témánk és nem mi magunk.

Ez ütköző pont természetesen abban az értelemben, hogy a gyülekezetért való lét (munka és életforma) is rendelkezik korlátokkal és szükséges határokkal. A szolgálati és a privát élet igényeit összeegyeztetni egyre nehezebb kihívás. Nem akkor a legjobb lelkész valaki, ha teljesen elveszti a magánszféra igényeit, és „megszállottként” küzd a hivatásában. De nem is akkor a legjobb családtag a lelkési hivatást gyakorló férfi vagy nő, ha a családja helyzetét és igényeit állandóan felrója a gyülekezetnek és az egyháznak. A lelkészképzés ideje alatt is érezhető az az átalakulás, ami a hivatásértelmezés területén a magán- és a szolgálati szférában lejátszódik.

16. *A felkészítésben ma is arra keressük együtt a feleletet, hogyan tapasztalható meg az Istennel való viszony a lelkési életpálya eseményeiben.* Ehhez segítséget nyújt egy minőségi teológiai képzés a maga teoretikus elemeivel és egy megélt közösségi életforma a maga praktikus életterével. Mindkét szempontból fontos végiggondolnunk és személyesen megválaszolnunk a következő kérdéseket.

Mennyire jellemző rám?

Melyik könnyebb és melyik nehezebb része az életemnek? Miért?

- a személyes csendesség gyakorlata
- saját aktív imaéletem ápolása
- a felfrissülés iránti igény
- erőgyűjtő szakaszok az életpályán

- a kiégés elleni küzdelem/védekezés
- a rendszeres önképzés igényének megtartása
- a kölcsönösség gyakorlása a lelkésztársak között
- meghallgató attitűd fejlesztése
- a megszólalás örömének átélése
- a kockázatvállalás bátorsága
- rutin vagy új utak keresése a mindennapi munkában
- tervek és célok megfogalmazása
- az emberek közötti aktív jelenlét élménye
- kísérő/segítő társak felfedezése új feladatokban
- visszajelzések fogadása gyülekezeti tagoktól
- igény a környezet kritikus hangjaira
- kapcsolódás nem egyházi baráti körhöz
- a türelem és az érdeklődés aktív formái a családban
- elégedettség a lelkési életpálya adott pontján
- összpontosítható belső erők nehéz helyzetekben
- az úttalálás és úton maradás érzése
- a mai nap teljessége/hiánya/kérdése Isten előtt
- az alázat, az elfogadás és a belső béke utáni vágy

Baranyayné Rohn Erzsébet

NŐK LUTHER-KABÁTBAN

Bevallom, nehéz helyzetben éreztem magam a felkérés után. Egyrészt, mert nem tartom magam a feminista teológia élharcosának, másrészt nem tudok azonosulni azzal a nézettel sem, hogy a női lelkészi munka másodrangú, egyfajta háttérmunka csupán, és kevésbé értékes, mint amit a férfiak végeznek.

Teológus éveim alatt többnyire kétfajta kép élt bennem a lelkésznőről. Az egyik a nagyhangú, férfias tulajdonságokkal felvértezett, feltűnően erős alkatú lelkésznő, a másik a szolidabb, csenedesebb típus, aki elvégzi ugyan a teológiát, esetleg még fel is szentelik, de gyakorlatilag klasszikus lelkészfeleségként éli az életét.

Természetesen sok mindentől függ, hogy ki melyik típushoz tartozik. Függ a személyiségtől, a házastárstól, a közegtől, amelyben szolgálatunkat végezzük, és nyilván meghatározó az a tény is, hogy egyedül vagy családban élünk.

Az említett két típus persze szélsőségek, és sokféle átmenet létezik a kettő között. Hiszem és vallom, hogy létezik a végletektől mentes, egészséges és természetes női lelkészi életforma, mert pontosan ebben, az egészséges és természetes megjelenési formában van a női lelkészség értéke és gazdagsága.

A nők előtt a legtöbb protestáns egyházban a teológia kapuja századunk elején nyílt meg. Ez még nem jelentett teljes körű lelkészi szolgálatot. De tény az, hogy ezekkel az évekkel kezdődően szembe kellett nézni – egyházi vezetőknek éppúgy, mint a gyülekezeti tagoknak – a női lelkészség teológiai és gyakorlati kérdéseivel.

A női lelkészség elfogadtatására irányuló törekvések kiindulópontja többféle lehetett. Egyrészt annak aktualizálása, hogy az egyház kezdetén a férfiak ige hirdetői feladata az akkori társadalmi helyzetből adódott, nem pedig teológiai döntés alapján született. Pál apostolnak ebben az összefüggésben sokat idézett szava: *A nő pedig hallgasson a gyülekezetben* (1Kor 14,34), csakis az akkori társadalmi rend alapján érthető, hiszen a Galatákhoz írott levélben – és ez már teológiai döntés – ezt írja: *Krisztusban tehát nincs többé sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban* (Gal 3,28). Az evangéliumok tanúságtétele alapján elmondhatjuk azt is, hogy Jézus viszont túllépett kora társadalmi rendjén.

S bár a tizenkét tanítvány közül valóban egy sem volt nő, nagyobb tanítványi körében mindig ott voltak az asszonyok. Mi több, a legnagyobb örömhírt, a feltámadás üzenetét teljes mértékben rájuk bízta Jézus.

A női lelkészség kialakulásában másrészt közrejátszott (ha csak sokadrangú tényezőként is) a nemek egyenjogúságát hozó társadalmi változás. A nők tömeges munkába állása hivatásválasztása és -vállalása.

Mindezeken felül ott van a harmadik szempont, ami a legdöntőbb, hogy ugyanaz a belső elhívás indíthat az Istennek való szolgálatba egy nőt, mint egy férfit. „Mert mindnyájan egyek vagytok a Krisztusban.” (Gal 3,21)

E szempontok felismerése és elfogadása korántsem jelentette azt, hogy a kérdés megoldódott. Ezt mutatja a teológiát végzett nők rendezetlen helyzete az elmúlt évtizedek során. A teológiát ugyan elvégezheték, de lelkési szolgálatukra sokáig nem volt igény. A háború előtt végzett teológusnők a hitoktatásban tudtak tevékenykedni, ám ez az út az iskolák államosításával gyakorlatilag megszűnt, s így az 1948 után végzett nők közül sokan kénytelenek voltak más pályát választani. Akik azonban megmaradtak a lelkési hivatás mellett, azok éveken át megalázó helyzetekbe kerültek a jogi és anyagi kérdések tisztázatlansága miatt.

Idővel kialakult a teológiát végzett nők számára a „lelkési munkatárs” elnevezés. Ez azonban nem jelentett teljes körű lelkési szolgálatot. S mivel Luther-kabát és felavatás nélkül szolgáltak, állandó kérdés volt, hogy egy teológiát végzett nőnek mit szabad végeznie és mit nem.

1956-ban történt ebben a kérdésben egy döntő lépés. Beadvány született a lelkési kar részéről a helyzet rendezése érdekében, amelyben javasolják egyrészt a hivatalos és nyilvános kibocsátást, továbbá annak jóváhagyását, hogy szükség esetén helyettesíthessék a teológiát végzett nők istentiszteleti funkciókban a lelkészt, továbbá legyen nyitott előttük is a továbbtanulás, rendezzék számukra is a méltó javadalmazást, és lelkész házaspár esetében legyen mindkét fél számára szolgálati lehetőség. Mindez azonban az októberi események miatt nem valósulhatott meg. Minden maradt a régiben.

A 70-es évek hoztak változást, amikor is az egyre erősödő lelkészhiány miatt a vezetés kénytelen volt másként viszonyulni a kérdéshez, és sor került a nők hivatalos lelkési kibocsátására. 1972-ben szentelték az első nőt, miután megválasztották egy szórvány gyülekezet élére. Ezekben az években született az országos presbitériumnak azon határozata, mely szerint a püspök felavatja azokat a lelkésznőket, akiket valamelyik gyülekezet lelkészéül meghív.

A 80-as évek végén pedig már együtt bocsátották ki a végzett teológusokat. A frissen végzetteket felavatták, viszont az 50-es évek végén végzettek közül még mindig voltak olyanok, akik nem viseltek Luther-kabátot. Persze ez is megoldódott lassan, és mára kialakult az a helyzet, ami nekünk már természetes, hogy mindazokat a nőket, akik lelkési szolgálatot szeretnének végezni, mindennemű megkülönböztetés nélkül lelkésszé avatnak. Természetesen ez a kérdés nemcsak nálunk jelentett problémát, hanem Európa más országaiban

is. A tavalyi esztendőt Finnországban töltöttük, abban az egyházkerületben, ahol a püspök a mai napig sem szentel nőket lelkésszé. S bár már 1913-ban végzett az első nő a teológián, és hosszú viták után ott is elfogadták hivatalosan a női lelkésséget, és 1988-tól felavatják a teológiát végzett nőket, a kérdés mégsem megoldott. A megkülönböztetés a gyakorlatban ott még él. Az elhatárolódás természetesen teológiai, bibliai alapokon áll. Mindez az ottani egyházi életre is igen erősen kihat. Ebben az egyházkerületben nagyon kevés lelkész nő van, avatásuk más kerületben, más püspök által történik. Istentiszteleteken, amelyen a püspök szolgál, a gyülekezet női lelkészei nem állhatnak ki az oltártérbe. S mivel a konzervatív, lesztádiánus ébredési mozgalom ott fent északon igen erős, a kazuális alkalmak esetén mindig meg kell kérdezni, hogy a női szolgálattevő megfelel-e a családnak, vagy sem.

Szeretném megemlíteni még, hogy 1984-ben a finn zsinat 73:32 arányban megszavazta a nők lelkésszé szentelését, de mivel ez nem érte el a törvényt módosításhoz szükséges 3/4-es többséget, minden maradt a régiben. Egy kivétellel, ami azonban jelzés értékű. Válaszképpen mindezekre megindult egy meglehetősen erős kilépési hullám az egyházból.

Az is érdekes, hogy míg az egyik oldalon van olyan finn püspök, aki nem szentel nőket, a másik oldalon ma már hivatalosan elfogadott, hogy a nők előtt a püspöki szolgálat is nyitott. Igaz, még egyszer sem jelöltek erre a posztra nőt. Tudjuk azonban, hogy más országban megtörtént ebben a kérdésben is az áttörés. 1992-ben választották az első női püspököt Németországban. (Jelenleg Németországban 2, Svédországban 2, Norvégiában, Dániában, Grönlandon, Ausztriában és az USA-ban van evangélikus női püspök).

Tehát az elmúlt évtizedekben a női lelkészek legnagyobb problémája az volt, hogyan fogadtassák el szolgálatukat a lelkési és gyülekezeti közvéleménnyel. Ma a mi problémánk az, ami minden hivatását gyakorló és szerető nőnek dilemmája: hogyan tudja összeegyeztetni a hivatását a családi életével. Megélhető valóság-e, hogy a családi, természetes feszültségekből oldódni tud a hivatásában, és a hivatásából adódó feszültségek után oldódni tud a szeretetteljes családi közösségben? Vagy pedig két olyan lehetőségről van itt szó, amely szükségszerűen választásra kényszerít, mert a kettő felvállalása felémészti a női lelkierőt, fizikumát, idegrendszerét, hitét... Hiszen ha teljes erőbedobással végzi a lelkési szolgálatot, szétesik a házassága és a családi élete, ha pedig intenzíven törekszik a kiegyensúlyozott családi élet megteremtésére, előbb vagy utóbb kénytelen feladni a hivatását.

Az alapkérdésünk az, hogyan tudunk nőként a lelkési életformában gyógyító és életet tápláló forrássá válni gyülekezetünk és családjunk számára. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, elengedhetetlen egy belső életismeret. Pszichikai és lelki területen gyaránt.

Mi az, amivel rendelkezünk? Felületes magabiztossággal, vagy belső szilárdsággal? A külső tényezők fontosak, mert ma is meghatározza szolgálatunkat a közegyház, a gyülekezet, a munkatársunk-szolgatársunk megítélése, de

ennél sokkal fontosabbak a belső tényezők, ami ebben az összefüggésben számomra azt jelenti, hogy mint lelkész nő érzem, hogy értékes és érdekes munkát végzek, amittől nem tudok megválni, és ezzel együtt tudom azt is, mit, miért és milyen céllal teszek.

Ahhoz, hogy ide eljussunk, nem csupán hitre, teológia iránti szeretetre, hanem önismeretre is szükség van. E nélkül elképzelhetetlen a lelkési szolgálatunk. Mi az, amit fel tudok vállalni mint nő, és mi az, amit nem. Nem arra gondolok, hogy igényeket kellene támasztani a lelkési szolgálatba való kikerülés hajnalán, hanem arra, hogy tisztában kell lenni a korlátokkal és a lehetőségekkel, egyszerűen azzal, hogy hol és milyen formában tudunk a legtöbbet adni önmagunkból.

Például fel tudom-e vállalni a vezetői szerepkört anélkül, hogy álarccokat aggatnék magamra, vagy sem. Meg tudom-e őrizni a személyiséget egy ilyen helyzetben, vagy teljesen eluralkodik rajtam a szerepem.

Gondoljunk Bergman Fanny és Alexander című filmjének főszereplőjére. A püspökre, akinek személyiségét gyakorlatilag teljesen eluralja a szerepe. Sőt a hivatal álarca nem pusztán eltakarja saját vonásait, hanem olyannyira megszűnteti azokat, hogy belőle végül nem marad más, mint a szerepköre, egy belül üres kéreg.

Miért tartom fontosnak mindezt? Mert lelkész nőként különösen veszélyes, ha valaki – ebben az értelemben – személyiségét adja fel azért, hogy megfeleljen a klasszikus „nagytiszteletes” szerepkörnek. Ő az a típus, aki azt gondolja, olyannak kell lennie, mint egy férfinak, úgy kell gyülekezeti vezetőnek lennie, úgy kell prédikálnia, úgy kell templomi építkezést vezetnie, egyszerűen úgy kell teljesítenie...

Nem. A női lelkészség értéke és többlete abban van, hogy pontosan olyan dolgokból tud adni, ami a női személyiségéből adódik. Gondolhatunk a gyerekmunka mellett még sok minden másra, a lelkipásztori beszélgetésre, a látogatásokra ugyanúgy, mint az igehirdetésre és csoportvezetésre. Ha nem esünk bele abba a hibába, hogy mindenáron megfelelni, görcsösen bizonyítani akarunk, akkor tudunk lelkész nőként valóban sokat, pótolhatatlant adni a környezetnek, amelyben szolgálunk. És tulajdonképpen így, ezáltal épül egymásra a női és férfi lelkészség, egészítik ki és erősítik egymást.

Az elmúlt évtizedek során gyakran fogalmazódott meg, hogy majdcsak elfognak a lányok a teológiáról... Nem így lett. Tudjuk, vannak olyan évek, amikor közel ugyanannyi lány jelentkezik – ha nem több, mint fiú. Nagyon nem lenne jó, ha elnőiesedne a lelkési pálya, de az is tény, hogy egészséges arányban igenis a gyülekezetek gazdagságára szolgál, hogy jelen van a női lelkészség az egyházban, pontosan azért, mert másfajta színt rejt magában.

Ezt éljük át a saját gyülekezetünkben. Kilenc év persze nem nagy idő még, de ez alatt is egyértelműen a pozitív élmények és tapasztalatok a meghatározóak számomra. Természetesen ennek elengedhetetlen feltétele a féltékenységgel nélküli együtt szolgálás, mindkét oldalról, akár lelkész házaspárról van szó,

akár nem. A munkatársi és a szakmai féltékenység is gyilkol. Megöli a felszabadult lelkesedést és hivatásszeretetet, helyette pedig előtérbe hozza a görcsös szolgálatot és azt a fajta keserű, de hamis érzetet, hogy engem mint lelkeszt csak azért nem fogadnak el, mert nő vagyok. És aztán ebből a hamis érzetből születik a „csak azért is megmutatom, csak azért is bebizonyítom, hogy tudok annyit teljesíteni, mint a férfi kollegám” elv, megteremtve ezzel az állandó idegösszeroppanás szélén álló nőt. (Persze ez nem csak a lelkésznőket kísértő probléma, ezzel küzdenek más hivatásban, különösen is a vezető pozícióban álló nők.)

Mi akkor a megoldás? A probléma rövidre zárása az, hogy a nő maradjon a családi otthon falai között, nevelje a gyerekeit, biztosítsa a kiegyensúlyozott hátteret a karrierét építő férje mögött, mert úgyszólván ez teszi őt boldoggá igazán.

A másik lehetőség, hogy olyan keretet biztosít az adott környezet a nők, s benne a lelkésznők számára, amelyben meg tudják élni hivatásukat. Az ideális az lenne, ha létezne egy befogadó, megértő, tiszteletet adó közeg. Azt hiszem, hogy annak az időnek le kellene járnia, amelyben úgy gondolkodnak vezetők, munkaadók, hogy vagy teljesítsen száz százalékosan egy nő, vagy ha nem tud, ne ragaszkodjon az állásához.

S ezzel érintjük máris a lelkésznő és családja kérdéskörét. Hiszen ez az, ami miatt gyakran nem tudunk annyit teljesíteni, mint egy férfi. Az életünknek ez a része állandóan sebeket fog hordozni, ha szolgálatunkat csupán a bizonyítási vágy irányítja. Tisztában kell lennünk azzal, hogy két feladatunk, két szolgálatunk van, éppúgy, mint más családos és hivatását szerető nőnek. Hiszen a gyermeknevelés nagyobbik része a lelkészcsaládokban is a nőkre hárul, és ez így helyes. Természetesen nem csak abban az első három-négy évben, amíg a gyerekeink otthon vannak, hanem azután is. A Szociális és Családügyi Minisztérium pályázatot írt ki „Családbarát munkahely” címmel, amelynek az a lényege, hogy minél több olyan munkahely legyen, ahol a dolgozók össze tudják egyeztetni családi tennivalójukat és a munkájukat. A cikk, amelyben erről olvastam, megjegyzi, hogy a nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a családi kötelezettségeket tiszteletben tartó vállalatok versenyképessége nő. Hazánkban még ritkaságnak számít, ha a munkaadó tekintettel van a dolgozók családi teendőire.

Fontos lenne mindezt a lelkésznők helyzetéből végiggondolni. Sok múlik természetesen a felsőbbbségen és a struktúrán, de nagyon sok mindenben tudunk mi magunk alakítani – kellő önismeret birtokában.

Tehát érdemes-e szolgálatunk első éveiben az önálló parókusi álláshoz ragaszkodni, amikor a gyermekvállalás előtt állunk? Hazai egyházi életünkben a gyülekezeti lelkészi állások kereteit ismerve fel kell tennünk a kérdést: ki fog helyettesíteni bennünket 3-4-évig? Vagy síró gyerekekkel a karunkon beszélünk a gyászolókkal, és örülünk a gyülekezet megértő szeretetének, ahogy mosolyogva fogadja, hogy a vasárnapi istentiszteleten gyermekünk a prédikáció alatt rángatja a Luther-kabátunkat, és közben szüntelenül kérdezi: Anya, mi-

kor hagyod már abba? Nem csak nekünk kellemetlen és idegőrlő ez, nagyon rossz a gyerekeknek is.

A másik lehetőség, hogy erre az időre helyettes lelkészt kérünk. De hol fog lakni? Albérletbe költözik? Vagy mi költözünk ki a családukkal? De hova? Tudom, hogy ez a kérdés a lelkésznek csak egy bizonyos részét érinti ennyire élesen, és rögtön meg lehet rá adni a választ is: ma már az édesapák is kivehetik a gyest. Valóban, csakhogy ettől függetlenül egy kisgyermeknek az első néhány évében az édesanyjára van szüksége.

A lelkész házaspár esete persze ennél jóval egyszerűbb. Hiszen nem kell kiköltözni a parókiáról, a helyettes a házastárs személyében adott. A tapasztalat mégis azt mutatja, hogy sok lelkész nő kisgyermekes anyaként is parókusi feladatokat lát el. Számomra állandó kérdés, hogy mi miért nem élhetünk azzal, ami másnak jár, azzal a lehetőséggel tudniillik, hogy gyermekeink első néhány évében (ami egy életre szólóan meghatározó) osztatlanul velük foglalkozunk. Vannak persze időszakok, amikor ez nem megy, de ettől függetlenül nem szerencsés rendszert csinálni abból, hogy a kettőt ebben az időszakban teljesen összemossuk. A Prédikátor szava itt is aktuális: Mindennek megvan a maga ideje. Én nagyon örülök annak, hogy egészen addig, amíg harmadik gyermekünk óvodába nem került, hivatalosan gyesen voltam. Ez számomra azért volt fontos, mert felszabadított attól a lelkiismeret-furdalástól, ami ezekben az években természetesen születik meg a lelkésznekben a gyülekezetükkel vagy éppen a gyermekükkel szemben.

Rajtunk múlik, hogy ez az időszak magával hoz-e valamiféle „szakmai kiesést”. Nem törvényszerű, hogy így legyen. Már csak azért sem, mert bennünket nem fenyeget a sokakat utolérő depresszió és bezártságérzés, hiszen bizonyos szolgálatokat, feladatokat végezhetünk, de mégsem azzal a fajta rendszerességgel, ami egy főállású parókus lelkésztől elvárható.

A hivatás és a család közötti feszültség persze még sokáig megmarad. Igaz, hogy a gyerekek néhány év után a nap egy bizonyos részére már kikerülnek az otthoni közegből, mi pedig nagyobb intenzitással tudunk szolgálni, de ez nem jelenti azt, hogy nem kell velük törődni. Arról nem is beszélve, hogy nagyon sok alkalom abban az időben van, amikor a gyerekek már újra otthon vannak, és bizony oda kell rájuk figyelni, ha azt szeretnénk, hogy másoknak is öröme legyen bennük.

Valójában ebben az időszakban válik izgalmassá az, hogyan egyeztetjük össze a kettőt. Nincsenek receptek. Nem szerencsés a két végletből kiindulni. Sem abból az alaphelyzetből, hogy nekem mindig a családom lesz az első, sem abból, hogy mindig a szolgálat. Mindig az adott helyzetben kell mérlegelni, dönteni. De ez csak akkor sikerül nagyobb sérülések nélkül, ha megvan bennünk a belső szilárdság, amely átfogja hitünket és kapcsolatainkat egyaránt.

Végül néhány szempontot szeretnék még említeni, amelyet fontosnak tartok.

A házastárs személye meghatározó. Olyan-e ő, aki értékesnek tartja, támogatja a szolgálatunkat? Osztózik-e velünk a másik hivatásunkban is? Lehet-e rá számítani a családi közösségben is, vagy annak ellátása teljes mértékben ránk hárul?

Fontos a tudatosság. Meg akarom teremteni a családom számára is az időt. Nem mindig sikerül, de törekedni kell rá. Úgy kell alakítani a napjainkat, hogy ez így legyen. Lehet, hogy nem akkor, amikor más családoknál, de azt a bizonyos időt meg kell találnunk, ki kell alakítanunk.

Biztos vagyok abban, hogy egy olyan lelkészcsaládban, amelyben arra is törekednek, hogy a gyermekek érezzék a megkülönböztetett szeretetet, figyelmet, törődést, ott a gyerekek is megértőbben fogadják a lelkészi család adta életforma másságát. Sőt, talán még arra is van reményünk, hogy azt is megértik és megérik, hogy a lelkészcsalád élete nem csupán lemondással jár, hanem nagyon sok értékkel is.

A nagy művészet tehát az, hogy egészséges egyensúlyt teremtsünk család és hivatás, otthon és hivatal között. Istentől kapott bölcsességre van szükség ahhoz, hogy felismerjük, mikor minek van itt az ideje, és hogy tudjuk jól kihasználni azt. A Szentlélek által munkált, egészséges lelkivilágra van szükség ahhoz, hogy kudarcainkat, rossz döntéseinket feldolgozzuk, összeroppanás helyett tanuljunk belőlük.

Mindez nehéz feladat, de nem lehetetlen. Mert az Úr, aki elhívott bennünket, oltalmazó szeretetével velünk van a szolgálatban is!

Ribár János

LELKIGONDOZÁS A TÁRSADALOM VESZÉLYEZTETETT RÉTEGEIBEN

Melyek a társadalom veszélyeztetett rétegei? A lehető legszélesebb skálával találkozunk abban az esetben, ha pl. gyakorló lelkészként a konkrét magyar valóságban forgolódnak: nemzetiségiek, bűnözők, elszegényedettek, válási árvák, munkanélküliek, alkoholista szülők gyermekei, kábítószeresek, homoszexuálisok stb. E sorok írója számára a társadalom nagyon is veszélyeztetett rétegének számítanak a súlyosan, halálosan betegek, sőt a folyamat előrehaladtával már haldoklókká válók, valamint azok, akik ennek a fájdalmas eseménynek áttételesen az elszenvedői, azaz a gyászolók. Veszélyeztetett rétegnek tekinthetjük a súlyos betegeket, de óvakodni kell gyógyíthatatlan betegeknek nevezni őket, mert különös esetek egész sora idézhető fel, amikor az orvosi prognózis ellenére váratlan gyógyulási folyamat indult meg. Több esetben tetten érhető az analízis számára az a pozitív impulzus, amely az addig gyógyíthatatlannak nevezett betegség folyamatát váratlanul és minden racionalitás ellenére megfordította. A gyászolók szintén veszélyeztetett rétegnek tekinthetők, hiszen a kontroll fázis befejeződése után, a regressziós fázis megkezdésével súlyos elmagányosodás következik be, szinte marginalizált helyzetbe kerülnek, és a kiszolgáltatottság állapota mind intrapszichésen, mind interperszonálisan végzetes következményekkel járhat. (Y. Spiegel, Verena Kast) Ugyancsak megkülönböztetett szeretettel kell a lelkigondozónak/lelkipásztor-nak a haldoklók felé fordulnia, hiszen még a családtagok többsége is fel nem dolgozott félelmekkel és szorongásokkal terhelt a haldokló közelében, éppen ezért a veszélyeztetettség kategóriája ebben az esetben több dimenziós: egyrészt maga a haldokló személye, másrészt a vele kapcsolatba kerülő családtagok, rokonok, de nem ritka esetben a kiszolgáló személyzet is.

A súlyosan betegek, a gyászolók, a haldoklók azért is tekinthetők veszélyeztetett kategóriának, mert kiszolgáltatottságukban, magukra hagyottságukban súlyos személyiségzavarokat élhetnek át, kénytelenek elhordozni, ami nagyon nagy mértékben nehezíti meg a folyamatok normális kiteljesedését. Különösen a gyászolók esetében áll fenn annak veszélye, hogy mesterséges eszközökhöz, orális elhárító szerekhez fordulnak, ezzel függő, dependencia-hely-

zetet teremtve saját életüket nehezítik meg (gyógyszer, dohány, ital). A halál függvényében bárki veszélyeztetetté válik. Egy olyan társadalom, amely vallásos hitét veszítve nem tud mit kezdeni a *thanatos* valóságával, magányra, öntörvényűsége, izoláltságra ítéli az érintett pácienseket, legfeljebb szomatikus kezelésben részesíti őket, ami rosszabb a felületi kezelésnél, mert tulajdonképpen a társadalom elhárító mechanizmusa jelenik meg ezekben a látszat-segítésekben (erős nyugtató: szellemi tartalma, hogy ne kelljen az érintettel foglalkozni, elég szedálni, és úgy véljük, minden rendben van).

A tanatológiai kutatásokról

Thanato-pszichológiai szempontok figyelembevételé azóta vált lehetségessé, amióta szilárdan megvetette a lábát egy új tudományág, a tanatológia, amely a halál jelenségével kapcsolatos kutatásokat és azok eredményeit foglalja magában. Ennek a kutatásnak, vizsgálódásnak egyik haszna és értelme teoretikus, filozófiai alapokat, kiindulópontokat megváltoztató, vagy legalábbis erőteljesen befolyásoló (amennyiben következetesen alkalmazzuk az eredményeit). A másik haszna és értelme praktikus, gyakorlati, vagyis a felismert információkat, tény- és eseményleírásokat a lelkipozó gyakorlatban is alkalmazhatjuk. Információ birtokában másképpen közeledhetünk addig halálosan veszélyesnek tartott területekhez, vagyis a lelkipozó szolgálatot nagyon komoly mértékben segítheti elő a tanatológia tudománya.

A tanatológia speciális területei jelentős mértékben gazdagíthatják lelkesi, lelkipozó munkánkat elméleti, pusztán teoretikus vonatkozásban is. A reanimációs kutatások óta (is) erőteljesen megkérdőjelezhetők azok a materialista állítások, amelyek mindent a pusztá, de még csak nem is definiálható anyagra kívánnak visszavezetni. Az anyagfogalom lenini változata már akkor idejét múlt, erőteljesen szenzualista és totálisan szubjektív volt, amikor megfogalmazódott, igaz, Lenin még nem lehetett birtokában sem a modern kvantumfizika, sem a tanatológia felismeréseinek, eredményeinek. Az utóbbi évtizedekben bizonytalanná vált az anyag fogalma, mégis vulgáris materialista képletek uralják még mindig az emberek többségének tudatát. Ezt szellemi fáziskésésnek is nevezhetjük, összehasonlítva a szellemi életet világszerte meghatározók gondolkodásmódjával (fordulat pl. a természettudományok világában, Gottsbeweise). A lelkész által belátható társadalmi rétegek legnagyobb része még mindig egy elavult, idejétmúlt, szimpla és primitív, vulgáris materialista világképben él és gondolkodik. (Dr. Ács Géza: Meghaltam – és élek, R. Moody: Élet az élet után és hasonló művei). A reanimációs kutatások elméletét és elgondolgotató lényegét így foglalhatjuk össze: csökkenő fiziológiai tevékenységgel párhuzamosan növekvő pszichés tevékenység! Az elgondolgotató kérdőjel így bukkan fel tehát (a vulgáris materialista gondolkodás felé): hogyan lehetséges az, hogy a fiziológiai bázis rohamosan destruálódik, rom-

lik, csökken, szinte megszűnik, de ugyanakkor párhuzamosan olyan pszichikus lelki események következnek be, amelyek pneumatikus (szellemi) dimenziókat érhetnek el, és a reanimáltak beszámolóira támaszkodva tudjuk, hogy el is érnek. Ezek egyikét sem, de a legnagyobb részét egészen biztosan nem lehet kitalációnak, fantazmagóriának tartani, ti. ma már annyi reanimációs információ halmozódott fel, hogy a kezdeti tagadás helyét a bizalom nyitottsága vette át. (Nagyon sok saját gyűjtéssel rendelkezve is állíthatom a tények igazságtartalmát és őszinteségét).

Ugyancsak a tanatológia speciális területei teszik lehetővé a gyakorló lelki-gondozó lelkész számára az új emberkép, antropológia kialakítását a teremtéstörténet kiindulópontját figyelembe véve. Ezért beszélhetünk „alkalmazott tanatológiáról” is. Ez azt jelenti, hogy a lelkész jelentős információkkal ellátva bátorra és alkalmassá válik a súlyos beteg vagy a haldokló közelében. Sokszor a gyakorló lelkészek sem mernek eljutni a haldoklókhöz, mert – nem bevallva – a szorongás a domináns lelkiállapotukban. Itt nagyon sokat kellene vizsgáldni és töprengeni a lelkési maszk, álarc problémájáról, ami mögé elbújni nagyon nagy kísértés (M. Josuttis: Der Pfarrer ist anders, különösen 107kk old).

Az egyháztörténetnek volt olyan időszaka, amikor a lelkigondozást vagy a lelki vezetést nagyon fontosnak, sőt kötelességnek tartották a haldoklók (és a betegek) mellett. Ahogyan a szekularizált világ fokozatosan elvesztette a transzcendencia iránti érzékét, úgy fordultak el a lelkészek is a halál valóságának kiszolgáltatott rétegtől, de magától az elméleti kérdéstől is. Furcsa, de etikai kérdésekben még csak lehet hallani lelkészek – sokszor ítélkező – véleményét, de a halállal, a gyásszal, a betegséggel kapcsolatosan alapos és lelket emelő tanítást nem, vagy csak nagyon ritkán élhetünk át. Lelki-gondozói beszélgetésekben is gyakorta a bizonytalanság nyilvánul meg, aminek romboló hatása a beteg lelkiállagára mérhető, mint a vérnyomás ingadozása.

A lelkigondozás speciális területe: a haldoklók

A már említett reanimációs kutatásoknak itt nagyon jelentős szerepe van, hiszen bepillantást engednek egy olyan lelki valóságba, amelyek eddig előlünk elzártak voltak. Eddig csak kívülről láthattuk a haldoklást, a meghalás folyamatát. A reanimáltak élményei azonban betekintést engednek a belső folyamatokba, élményekbe. (J. Ch. Hampe, Jankovich István). Ezekre az élményekre nem térünk ki részleteiben, tekintettel arra, hogy számos leírást találhatunk magyar nyelven is (Dr. Ács Géza és társai).

Amikor az élet utolsó felvonásáról beszélünk, elsősorban a haldoklókra gondolunk, de nagyon fontos a fogalmak tartalmának megközelítő behatárolása. Világosan kell látnunk: 1) más a haldoklás folyamata, processzusa (időben eléggé hosszadalmas is lehet), mint a 2) meghalás pillanatnyi ténye, de mindettől eltér és vitatható 3) a halál valósága (létezik-e egyáltalán a halál sta-

tikus valósága, hiszen minden információ meglehetősen dinamikus képletek felé fordítja a gondolkodásunkat).

A „meghalás folyamatában” szinte állandóan benne vagyunk, hiszen az időfaktor megállíthatatlan múlandósága állandóan megfoszt bennünket elért pozícióktól (menet közbeni gyász, pl. meghalt az ifjúságom stb.), azaz léptenyomon gyászolunk is. Ez még a betegségek körébe tartozik, hiszen minden betegség a halál előreküldött jelensége. A haldoklás folyamata pedig életünk utolsó, végzetesnek látszó csatája.

A kutatók – megfigyeléseikre támaszkodva – különböző, egymást követő fázisokra igyekeztek tagolni az egyébként meglehetősen egységet képező, szinte hömpölygő, áradó, megrázó lelki folyamatot a minél jobb eligazodásunk érdekében. Mert ha világosan érzékeljük a pszichikus történések időrendi és tartalmi vonatkozásait, szakaszait, akkor könnyebben tudunk segíteni azoknak, akik ebbe vagy amabba a nehéz szakaszba belejutottak. Hiszen a lelkész számára is az egyik legfontosabb kérdés, hogy miként nyilatkozzon meg, hogy az ne csupán álarc mögé rejtőzködő kinyilatkoztatás legyen. A betegágy mellett, vagy a haldokló közelében a lelkészi kinyilatkoztatás (igei ráolvasás) egy olyan elhárító mechanizmus, amivel a lelkész azért él (vissza), mert még önmaga számára sem dolgozta fel a bűn, a halál, a saját halála nyomasztó valóságát. Éppen ezért a lelkésznek is alaposan fel kell készülnie erre a szolgálatra.

A leendő és a már gyakorló lelkésznek természetesen többet kell tudnia ezekről a folyamatokról, eseményekről, mint egy átlagos műveltségű értelmiséginek. Hiszen a pszicho-kultúra megkövetelné mindenkitől ezeknek a dolgoknak elemi ismeretét, kb. azon a szinten, ahogy illik tudni írni és olvasni. A leendő lelkész esetében azonban nem elegendő az elméleti felkészülés, az információk és a fázisok tartalmi elsajátítása, hanem szervesen idetartozik a gyakorlati felkészülés is (saját belső érési folyamatának elősegítése érdekében). Azaz lélekben kell megállni a beteg, vagy a haldokló, vagy a gyászoló mellett. Nem elég a páciens fizikai megközelítése a lét nagy csatájában. Mit jelent a lelki részvétel? Olyasmit, hogy a teljes személyiséggemmel jelen vagyok, és a bajban levő felebarátomnak rendelkezésére állok.

Míndezt csak úgy lehet megtanulni, ha időben – tanulmányaink kezdete kor – gyakorlatilag megállok a betegágy mellett. Ez azt jelenti, hogy valóban hozzá kell kezdeni tudatosan beállítani a lelkemet erre a szolgálatra. Első lépés a beteg vagy a haldokló megközelítése. Tapasztalataink és élményeink becsületes megfigyelésére kell koncentrálnunk, azaz meg kell tapasztalnunk saját magunkat a halál valóságának közelében. Becsületesen analizálnunk kell önmagunkat, de itt komoly segítséget kaphatunk az ezen a területen már előtünk járó, tehát érettebb, tapasztalatokkal rendelkező lelkészekről. A folyamatban a második lépés, amikor már arra is képesek vagyunk, hogy pneumatikus síkról lehajolva (azaz bátor hittel a szívünkben) fizikai kapcsolatba tudunk kerülni a súlyos helyzetben levő felebarátunkkal. Éppen a már emlegett reanimációs kutatásoknak köszönhetően tudjuk, hogy a halál árnyékának

völgyében az egyik legnagyobb lelki teher a magány, az egyedüllét, az elhagyatottság, és ezt enyhíteni szinte csak fizikai kapcsolaton keresztül lehetséges. Tehát ez azt jelenti, hogy lassan, fokozatosan ki kell alakítanom a fizikai kapcsolatfelvétel gyakorlatát: ami állhat abban, hogy megfogom a kezét, vagy tenyereimet a homlokára teszem. (Egészen más téma a gyászolókkal való kapcsolatfelvétel, de arra most nem térhetünk ki.) A harmadik lépés annak felismerése, hogy mit és hogyan kell mondani. Legtöbbször nem is a tartalom a döntő, hanem a tartalomba öltöztetett emberi szeretetünk. Természetesen érthető és akceptálható, hogy mondani azt tudjuk (és azt szabad), ami a mi lelkünknek is igaz tartalma.

Érdekes és fontos jelenség az imádság ténye. Megfigyelésem szerint minél súlyosabb egy beteg vagy haldokló helyzete, annál nagyobb szerepe van az egyház hordozó valóságának. Ez pl. abban nyilvánul meg, hogy elsősorban a Miatyánknak mint imádságnak van megnyugtató szerepe, vagyis az Úr Jézustól tanult, az egész egyházban egyöntetűen elfogadott és mondott imádságnak. A kötetlen, a saját szavainkkal mondott imádság helyességét nem vonhatjuk kétségbe, de a legnagyobb igény a helyzet súlyosbodásakor az Úr Jézustól tanult imádságra van. Eleinte nem is egyszer fordult elő, hogy a szabadon, a saját szavaimmal elmondott imádság után „áment” mondva megálltam, és a bajban levő felebarát halkán suttogva kérte az Úr Jézustól tanult imádságot, azaz az egyház legismertebb imádságát. Feltehetően az egyház különös dimenziója juthat ebben a kérésben kifejezésre, mégpedig az az elhanyagolt szempont, hogy az egyház anyaszentegyház (az anya utáni vágy néhez helyzetben erőteljesen fokozódik).

A szolgálatra vállalkozó lelkésznek természetesen azzal is tisztában kell lennie, hogy a haldoklás folyamata még ennek a földi életnek a része, tehát a haldoklók mellett is az élőknek segítünk. Miképpen születésünkkor is segítségre szorulunk, a halálunkkor is kiszolgáltatottak vagyunk.

Az igazi segítség elengedhetetlen dimenzió Logoterápia a haldokló közelében

Egyházi körökben meglepő módon kevésbé preferált lélektani irányzat a logoterápia, pedig éppen a kiindulása miatt óriási segítség lehetne a lelkigondozói, de a lelkészi szolgálatban is. Most nem térhetünk ki arra, hogy a logoterápia atyjaként ismert V. E. Frankl emberi tapasztalatra épített elméletét részleteiben ismertessük, de annyit lehet tudnunk róla, hogy ebben az esetben a „logosz” értelmet, sőt a hétköznapi eseményekhez képest jövő-függőségű értelmet jelent, aminek a neves szerző rendkívüli jelentőséget tulajdonít az emberi élet számára. Bárki előtt világos lehet az az egyszerű képlet, hogy az életnek csak jövőendő függőségben van értelme. Éppen ezért a thanato-pszichológiának is ez a legfőbb feladata: éppen egy olyan helyzetben, életségakaszban értel-

met kell adni a szenvedő és küzdelmet folytató embernek, amelyben a pusztára racionalitás felől nézve már nem lenne semmi értelem és jelentőség. A haldoklás folyamata már egy olyan eseménysorozat, aminek értelmét nem könnyű meglátni, pedig ha nem vagyunk képesek értelmet adni (=logoszt ébreszteni), akkor segíteni sem tudunk. Másrészt viszont az értelem nélküli helyzet az ember számára elviselhetetlen, és rendkívüli lelki és fokozott fizikai szenvedéssel jár együtt. Ha nem tudunk egy adott élethelyzetben értelmet adni, akkor segíteni sem tudunk.

Értelmet azonban csak jövő-függőségben, vagy jövő-nyitottságban tudunk adni. Természetesen sokan vannak olyanok, akik értelem nélkül is képesek elviselni az életet, de a gyakorlat azt mutatja, hogy ez csak hosszabb-rövidebb ideig lehetséges, s általában súlyos lelki krízissel jár együtt. V. E. Frankl azt állítja, hogy értelem nélkül lényegében üres az ember élete, s ez a frusztrált képlet végül is teljes destrukcióba torkollik. Szellemi értelemben rendkívüli távlatot vázol fel előttünk a logoterápia atyja: „Olyan emberi jelenséggel van itt dolgunk, amit én alapvetően antropológiainak tartok: az emberi egzisztencia öntranszcendenciájával. Azt a tényt akarom ezzel körülírni, hogy az emberi lét mindig is túlmutat önmagán, valamire, ami nem önmaga, valamire, vagy *valakire* (kiemelés tőlem): egy értelemre, amit érdemes beteljesíteni...” (Viktor E. Frankl: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben, 149. old. / Elisabeth Lukas: Auch dein Leben hat Sinn, in: Der Mensch auf der Suche nach Sinn). A mai ember kevésbé szenved attól az érzéstől, hogy másoknál kevesebb értékkel rendelkezik, mint attól az érzéstől, hogy létének nincs értelme.” (Az ember az értelemre... 235. old.)

A haldokló mellett sem kerülhető meg az értelemadás kérdése, ám az öntranszcendencia ebben az esetben már teljes egészében az Isten valósága, transzcendenciája felé mutat. A haldoklók melletti lelkigondozás, lelkészi szolgálat óriási feladata, kötelessége éppen ebbe az irányba pásztorolni, terelni a kiszolgáltatott életet, hogy megtalálja azt a keskeny utat, amely az örök életre vezet (Mt 7,14).

Az igazi segítség néhány elengedhetetlen feltétele

Már utaltunk rá, de nem elégszer ismétélhető, hogy az igazi segítség egyik feltétele a kapcsolatba kerülés a haldoklóval, a kiszolgáltatott, halálos magányra ítélt emberrel. Ráadásul ennek fizikai kapcsolattá kell lennie. Mély tartalma van ezért a „kezelés” szavának, vagyis nem állhatunk meg merev tartásban, óvatos távolságban a haldoklótól. A gyászolókkal való kapcsolatfelvétel külön téma, annyiban feltétlenül, hogy nincs mindig olyan nagy jelentősége a fizikai kapcsolatfelvételnek, mint a haldoklók esetében. Ott nagyon nagy hangsúly esik a gyász első fázisában az érzelmek elindulására, kibontakozására és azzal szinte egyidejűleg az értelem keresésére.

Az igazi segítség másik feltétele az önzetlen emberi lélek. Annak a tudatos szándéka, hogy segíteni akarok! A Biblia „irgalmas samaritánusnak” nevezi (Lk 10,25-37) az ilyen lelkületet. Ez a samáriai az egyetlen személy, aki nem megy el közömbösen, önmagát féltve a bajba jutott, talán haldokló ember mellett a jerikói úton.

Továbbá nagyon fontos ismerni a segítségre szoruló ember fizikai és lelki szükségleteit. Ezeknek ismeretében leszünk képesek arra, hogy önmagává válni segítsük, hogy majd, ha eljön az ideje, akkor saját halálát élhesse meg. Ezt pedig csak akkor tudjuk elérni, ha lelki értelemben olyan látás alakul ki, amelyik minden folyamatot egy nagyobb egységbe, összefüggésbe képes betagozni.

Tudatosítani szükséges annak megélését is, hogy a haldoklás folyamata még ennek a földi életnek az elvehetetlen része. A segítőnek ez azt jelenti, hogy a segítség, a támasznyújtás még az élőknek történik.

Az igazi segítséghez nagyon sok szeretetre, türelemre, lelki békességre van szükség, és ennek érdekében kikerülhetetlen a hit által kialakított és meggyőződéssel vallott világnézet, betegség- és halállátás. A jó pedagógus sem csupán a saját osztályára nézve tanít, hanem arra, hogy diákjának tovább kell haladnia egyre magasabb szintre. A haldokló mellett is kötelező lelki beállítottság a jövőre nézni, ami viszont nem lehet a semmi.

Az igazi segítségnek természetesen vannak nagyon gyakorlati részletei is. Ezek nem feltétlenül függenek össze a konkrét lelkési szolgálattal, de annyiban igen, hogy a testi állapot döntően befolyásolja a felvevő, megértő képességet. A szakápolás, gyógyszerezés, fájdalomcsillapítás mind fontos kérdés.

Az igazi segítség meghatározó fejezete a beszélgetés. Külön fejezetnek kell ezt a témát tekinteni, hiszen a lelkipásztori beszélgetésnek megvan a maga speciális menete, technikája, struktúrája. Rendkívül fontos a beszélgetés keretében annak figyelembevétel, hogy mit szabad és mit nem szabad mondani. Legfontosabb szempont ebben az esetben az értő hallgatás, odafigyelés, és inkább ajánlatos a visszatükrözési gyakorlat, ami nem azonos a szavak, mondatok megismétlésével, hanem az érzelmek megértésével, megfogalmazásával, s ezt nevezik visszatükrözésnek (Rogers elmélete, vö. pl. Werner Jentsch: Der Seelsorger, Grundzüge biblischer Seelsorge, 70k old., valamint a 222. oldalon egy szolid példáját olvashatjuk az érzelmek visszatükrözési módszerének). Ennek a visszatükrözési elméletnek és gyakorlatnak is a legfontosabb célja az önismerethez való hozzásegítés.

Az utolsó felvonás folyamata

Az előző rövid fejezet harmadik bekezdésében említésre került a „lelki szükséglet” is, s miután a thanato-pszichológiának ebben a vonatkozásban jelentős felismerései, felfedezései vannak, érdemes közelebbről – ha röviden is – szemügyre venni. A haldoklás, vagyis az utolsó felvonás folyamatát sokan le-

írták. S ezt a folyamatot fázisokra osztva mutatják be. Természetesen az egymást követni látszó fázisok folyamata csak didaktikus leírás annak érdekében, hogy jobban tájékozódni tudjunk a súlyos állapotban levő beteg szükségletei között. Általában kétféle fázisrendszert szokás leírni, az egyiket amerikai típusnak, a másikat európai típusnak nevezik.

A kettő közötti különbséget csak az orvosi gyakorlat váltja ki. S értelemszerűen csak a folyamat kezdetekor látszik eltérés, különbözőség a kétféle rendszer között. Amerikában – közismert – közölni szokás a beteg valós (vagy annak tartott) állapotát, azaz a szembesülésre hamarabb és konkrétan, egyértelműbben és következetesebben kerülhet sor. Ezzel szemben kontinensünkön, és nálunk is, nem ennyire egyértelmű törvény szabályozza a kérdést, bár jelentős mértékben alakult itt is ennek a súlyos problémának a kezelése. Gyakran fordul elő, hogy a beteg nem szembesül azonnal és verbálisan az egyre súlyosabbá váló helyzetével, ezért a folyamat kezdetekor nagyobb jelentősége van az ún. tudatalatti folyamatoknak. (Hans van der Geest)

A legközismertebbek Elisabeth Kübler-Ross tanatólogus fázis-leírásai (A halál és a hozzá vezető út). Őt fázist különböztet meg (elsősorban rákbetegek között végzett kutatásokat – kikérdező módszerrel). 1) A szembesülés, de a tagadás, tudomásul venni nem akarás állapotában (talán elcserélt leletekről lehet szó). 2) A harag, az agresszív lelkiállapot irányulhat kifelé (ápolók, orvosok, egészségesekek, családtagok vagy Isten felé), s irányulhat befelé is (önmárcangolás). 3) Az alkudozásnak vagy fogadkozásnak nevezhető fázisban mintegy utolsó kísérletet tesz a beteg, hogy kikerüljön a veszésnek látszó helyzetből. 4) S ha ez eredménytelen, akkor mélységes depresszióknak van meg a veszélye (suicid gondolatokkal). 5) Végül – különösen is lelki vezetés mellett – egy, a drámai eseményekbe való belesimulás következhet be (békesség). (Kübler-Ross)

Kübler-Ross sokat kritizált, de mégis általánosságban elfogadott fázisait nagyon jó és szemléletes gyakorlati példákkal mutatja be van der Geest *Unter vier Augen* című, olvasmányos lelkigondozói művében.

Az előbb európainak nevezett változatnál a feltűnő eltérés a folyamatok kezdeténél fedezhető fel. Az első szakasz több kisebb egységre osztható fel: 1) A tudatlanság időszaka, amikor az orvos és az ápolószemélyzet már – a körülményekhez képest – tisztában van a helyzettel. A lelki nehézséget az okozza, hogy akarva, nem akarva elárulják magukat, mégpedig a metakommunikáció következtében. Az úgymond halálra ítélt beteggel – tudat alatt – mindig más-képpen bánnak, mint azzal, akinél még megvan a gyógyulás reménye. A tudatlanságnak ez az időszaka a bizonytalanság és a feszültség jegyében telik el. 2) Ekkor működik egy implicit tagadás, ami a még nem egyértelmű rossz érzéseknek a figyelmen kívül hagyását jelenti, de hamarosan megjelenik az explicit, a kifejezett tagadás is. 3) Jellemző itt a lázadás, a lázongás, és nem véletlen a szóban a „láz” rész. A láz és a lázadás mindig a krízis jele, ami viszont eredeti görög értelme szerint az ítélet felé mutat.

Összesítés

Veszélyeztetett társadalmi rétegnek tekinthetjük mindazokat, akik váratlan konfliktushelyzetben már önmagukon segíteni nem tudnak, s a segítség esetleges elmaradása esetén végzetes lelki és fiziológiai folyamatokra lehet számítani. Megfelelő pneumatikus töltéssel rendelkező felebarátnak kötelessége a másik mellé állás. Luther mondja valahol, hogy nem magunkért, hanem másokért teremtett bennünket a Teremtő, nem magunk miatt születünk, hanem másokért. Olykor meg kell küzdenünk a tehetetlenség érzésével, sokszor át kell élnünk a kudarcot is, de ezt mindenkinek, aki erre a szolgálatra vállalkozik, fel kell vállalnia és meg kell vele küzdenie.

Minden egyes ember életének alapvetően fontos kérdése: megtettem-e mindazt, amivel Isten, a születésemben realizálódott teremtettségemben megbízott?

A haldoklók – és egyben gyászolók is, hiszen veszteségélményen mennek keresztül –, valamint a miattuk gyászolók a társadalom veszélyeztetett rétegének tekinthetők, éppen a hallatlan méretű világnézeti és hitbeli krízis miatt, ami ezeknek a kérdéseknek az összefüggésében érzékelhetően megbénítja a modern emberek gondolkodását és érzelmvilágát. S a szellemileg benuult helyzetben a lelkipásztornak vagy a lelkigondozónak Istentől kapott küldetése van.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Yorick Spiegel: Der Prozess des Trauers, Analyse und Beratung, Kaiser, Grünewald, 4. 1981.
2. Verana Kast: A gyász, egy lelki folyamat stádiumai és esélyei, T-Twins Kiadó, 1995.
3. Manfred Josuttis: Der Pfarrer ist anders, Aspekte einer zeitgenössischen Pastoraltheologie, Kaiser Traktate, München, 1982.
4. Jankovich István: Túléltem a halálomat, visszatérés a klinikai halálból, Édes Víz Kiadó, Budapest, 1992.
5. Johann Christoph Hampe: Hiszen meghalni egészen más, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1993.
6. Dr. Ács Géza – Pilling János – Dr. Zatik István: Meghaltam – és mégis élek, halál-közeli élmények, Medicina Kiadó, Budapest, 1992.
7. Árvai Attila: Halál-közeli élmények magyar földön, Magánkiadás, 1997.
8. Viktor E. Frankl: Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben, Kötet Kiadó, Bp. 1996.
9. Elisabeth Lukas: Auch dein Leben hat Sinn, Logotherapeutische Wege zur Gesundheit, Herderbücherei, Freiburg–Basel–Wien, 2. 1984.
10. Werner Jentsch: Der Seelsorger, Beraten, Bezeugen, Befreien, Grundzüge biblischer Seelsorge, 3. kiad. Moers: Brendow, 1984.
11. Hans van der Geest: Unter vier Augen, Beispiele gelungener Seelsorge, TVZ, Zürich, 2. kiad., 1984.
12. Marie de Hennezel: A meghitt halál, Európa Kiadó, Bp. 1997.
13. Polcz Alaine: A halál iskolája, Magvető Kiadó, Bp. 1989. Gyorsuló idő.
14. Elisabeth Kübler-Ross: A halál és a hozzá vezető út, Gondolat, Bp. 1988.

Réthelyi Miklós

A LELKÉSZI ÉLETPÁLYA ÉS AZ EGÉSZSÉGES ÉLETVEZETÉS

Talán túlzottan is önkényesen, de az egészséges életvezetést a legtágabb – szellemi és testi egészség – értelmében szeretném most érteni. Amiről szólni szeretnék, az a lelkészek, papok helye és szerepe a társadalomban, a gyülekezetben az érdeklődő és hívő laikus szemével nézve. Mondanivalóm, amelyet három részben kívánok elmondani, jelentős része szakirodalmi forrásokból származik.

1) 1999 végén jelent meg Lengyel László és Várszegi Asztrik közös munkája, a Beszélgető könyvecske. Bizonyára sokan hallottak a jelenlévők közül is a könyvről, és bizonyára többen olvasták is. Ebből fogok idézni:

„Mit tehetsz, amikor számon kell kérned a hívőkön és bizonyos értelemben a nem hívőkön és a más vallásúakon az egyházad tanításait? Amikor nem »magánember« vagy, hanem kötelességekkel megáldott, megvert pap? Amikor már nem vagy »mezítlén«, hanem püspöki ornátusban vagy? A mezítlenségénél csak a hatalom a nagyobb kihívás.” – kérdi Lengyel László. Várszegi Asztrik válasza így hangzik: „Próbálg megérteni, a keresztény ember nem tudathasadásos: nincs benne külön magánember és külön egyházi személy. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy létezett, és ma is kísért a »hatalmi Egyház«. Nekem Jézus Krisztust és nem a hatalmi egyházat kell képviselnem. Soha nem akartam, nem tudtam fenyegetni, erőszakoskodni. Előttem a megfeszített Krisztus áll, aki nem követelőzik, nem fenyegetőzik – őt fenyegetik, vele erőszakoskodnak. Rájöttem arra, hogy egy ember életében óhatatlanul fel fognak merülni kérdések, amelyekre nem tud válaszolni, s akkor nekem, ha hozzám jön, nem a tanításokat kell előadnom, hanem egészen máshonnan, a problémái, a kérdései felől kell közölnem.” Majd egy oldallal tovább Várszegi Asztrik így folytatja: „A kereszténység nem önmagáért, hanem az emberért van. Nekem az embert onnan kell elhoznom, ahol van. Szeretném felidézni János evangéliumának a negyedik részét, ahol Jézus a szamariai asszonnyal találkozik. A tanítványok a városba mennek, Jézus ott marad a kútnál. Egy asszony jön a kúthoz, hogy vizet merítsen. A zsidó Jézus vizet kér a szamariai asszonytól. Ebből a kérésből párbeszéd kerekedik, ahol a két nép kap-

csolata, az asszony személyes élete, a hit és Isten igaz imádásának kérdése kerül elő. A párbeszéd végén Jézus kijelenti, kinyilatkoztatja Messiás-voltát az asszony előtt, majd az asszony lesz Jézus hírvivője. Félelmetes dialógus ez. Jézus nem kezd prédikálni, nem csinál csodákat, egyszerűen vizet kér.”. Lengyel László újabb kérdése: „De tudnak-e az egyházi férfiak beszélgetni? Tudnak-e a mindennapi élet kérdéseiben eligazodni és másokat eligazítani? Mondok egy példát. Azok közé tartoztam, akik a hetvenes évek végétől szinte valamennyi fontos erkölcsi, politikai és szakmai kérdéssel kapcsolatban különböző köreimbe és klubjaimba olyan értelmiségieket is meghívtam, akik nem illettek bele az első nyilvánosságba. Tehát nem is arról van szó, hogy ne mertem volna meghívni valakit 1978-ban, hogy beszéljen erkölcsi kérdésekről, gazdasági kérdésekről papként. Csakhogy se bennem, se másban a köreinkből nem merült fel, hogy meghívjunk egy püspököt, egy papot, egy sor olyan típusú kérdés megvitatására, ahová író és filozófust, sőt, átlag értelmiségit minden további nélkül meghívunk. Egyházi személyt kizárólag egyházi ügyekben hívunk és hívunk – mintha nem is volnának értelmiségiek.”¹

Álljunk meg itt az idézetekkel, akit Várszegi válasza érdekel, azt kérem, hogy vegye kezébe a könyvet és olvassa tovább a párbeszédet. Lengyel László véleménye provokatív, de nem alaptalan. Úgy vélem, hogy a lelkészek egészséges életvezetéséhez az *értelmiségi lét és tudat* egyaránt hozzátartozik. Többször vitatkoztam orvosegyetemi kollégáimmal arról, hogy vajon az orvosképzés mennyiben szakképzés és mennyiben értelmiségi képzés, és volt eset, amikor nem tudtam meggyőzni a vitapartnereimet arról, hogy a szakképzés nem elég. Az orvosok a szakmájuk alapján kisebb és nagyobb közösségek meghatározó személyiségei, akiknek a szakmai ismeretek mellett gondolkodó, a szépség, az értékek, a gondolatok és főleg az emberek felé nyitott személyeként kell élniük. Ez az elvárás sokkal inkább vonatkozik a lelkészekre.

1989-ben megalakult a Keresztény Orvosok Magyarországi Társasága. Az alakuló ülésen Böszörményi Miklós főorvos úr csodálatos előadást tartott az orvos feladatairól. Úgy gondoltam, hogy ezt az előadást az orvostanhallgatóknak is hallaniuk kell, már csak az értelmiségi szerep vállalása miatt is. 1989 az újabb és újabb gondolatok, ötletek ideje volt. Böszörményi Miklóssal együtt meghívtam Hafenscher Károlyt és Blankenstein Miklóst, és egyetemünk egyik diákkollégiumában megrendeztük az első „Szenvedő ember” konferenciát. Mit tehet az orvos? Miben segíthet a lelkész? Ezekre a kérdésekre válaszoltak az előadók. Az első előadást még másik kettő követte, más-más orvos és lelkész előadókkal. A Szenvedő ember konferenciák felidézése talán nem teljes válasz Lengyel László kérdésére, de tekintsük úgy, hogy papok és orvosok az „átlag értelmiségi” kategóriába tartoznak, és ott a helyük a nehéz, az egyénet, társadalmi csoportokat, népet és hazát érintő kérdések megvitatásában. Tekintsük úgy, hogy papnak, orvosnak értelmiségnek lenni az *egészséges életvezetés* elvitathatatlan alkotórésze.

2) 1973-ban jelent meg egy angol nyelvű szakfolyóiratban David S. Luecke, *The professional as organizational leader*² c. munkája. A szerző egy amerikai nagyvárosban 56 protestáns lelképásztortól kapott adatokat dolgozott fel. A munka célja az volt, hogy felmérje, milyen tényezőkön múlik a *lelképásztori munka hatékonysága*, ill. a lelképásztor *elégedettsége*. A szerző a magasan képzett és önállóan működő lelképásztort, azaz a *professzionistát* a szervezettel, vagyis a gyülekezettel szembeállítva vizsgálta.

Más szakmából vett hasonlóságok alapján a professzionisták és a szervezettel közötti feszültségek forrásai négy területen jelentkezhetnek.

1) *Célkitűzésekben*. A szervezetek célkitűzései előre meghatározható eredményekre irányulnak, a professzionisták problémamegoldók, munkájuk nehezen programozható.

2) *Ellenőrzésben*. A szervezetek hierarchikus tekintéllyel működnek, a professzionisták a kollégialis tekintélyt fogadják el.

3) *Motivációban*. A szervezetek a hierarchiában történő előrejutást kínálják, a professzionisták a kollégák közötti elfogadottságért élnek.

4) *Igazgatásban*. A szervezetek a vezetők utasításai alapján működnek, a professzionisták a tapasztalatokra támaszkodnak.

A lelképásztori szerepeket két csoportra osztották, úgy mint a tanult hivatáshoz kapcsolódó szakmai szerepek (pásztor, prédikátor, pap és tanító), és a szervezethez kapcsolódó szerepek (adminisztrátor és szervező).

Az adatgyűjtés több lépésben történt. A lelkészeknek válaszolniuk kellett egy kérdőívre, amely 20 állítást tartalmazott a szakmai kilátások köréből és 20 állítást a szervezői munka köréből. A lelkészeknek az állításokkal kapcsolatos egyetértésük, ill. egyet nem értésük fokát kellett megadni.

A lelkészi munka hatékonyságának az értékelésére tekintélyes gyülekezeti tagok és a felekezeti felettes véleményét vették figyelembe. Emellett vizsgálták a gyülekezetek teljesítménymutatóit: pénzforgalom, a hívek számának változása, a kapott adományok nagysága.

A lelkészek elégedettségét egy másik kérdőív és személyes beszélgetés segítségével állapították meg.

Az 56 lelkészt 4 csoportba osztották a szakmai, illetve a szervezői életcélok, kilátások iránti elkötelezettségük alapján, amit a kérdőíves és egyéb adatokból lehetett kikövetkeztetni. Magas szakmai és magas szervezői elkötelezettség (a *szintetizáló típus*), magas szakmai és alacsony szervezői elkötelezettség (a *idealista típus*), alacsony szakmai és magas szervezői elkötelezettség (a *szervező típus*) és végül az egyaránt alacsony szakmai és szervezői elkötelezettségű, azaz a valóságban el nem kötelezett lelkészek (a *gondnok típus*). Számszerűen a következő megoszlást találtak: 16, 13, 12, 15.

A tanulmány végkövetkeztetése kettős. 1. Szervezői elkötelezettség szükséges a hatékony működéshez. 2. Mind a szakmai, mind a szervezői elkötelezettség a munkával kapcsolatos elégedettség érzéséhez vezet. A kettő kombinációja adja a legjobb eredményeket, az igazán *egészséges életvezetést*, s a ket-

tő nem oltja ki egymást. A tanulmány kiemeli, hogy az erős szakmai kötődés mellé – hiszen ez viszi a papi hivatás felé a fiatalokat – szervezői érdeklődés is kell. A szervezeti perspektíva is tanítható, éppen úgy, mint a szakmai.

Amilyen mértékben a professzionalisták – esetünkben a lelkészek – szervezetekben dolgoznak, úgy válik fontossá, hogy a szervezeti karrierlehetőségeket is lássák. A szervezeti magatartásról és a menedzsmentről a professzionális képző helyeken is kellene szólni. Nagyon fontosnak és hézagpótlónak tartom a „Nem voltam egyedül” két kötetében megjelent beszélgetéseket (Beszélgetések az evangélikus közelmúltról), mert ebben a lelkészjelöltek a papi életút számos szép példáját megtalálhatják.

3. A teológiától a szervezéstudomány felé haladva végül azt a kérdést szeretném feltenni, hogy menedzsernek tekinthető-e a parókus lelkész? A szakirodalom szerint menedzser az, akinek beosztottjai vannak. Ha a menedzsert a középpontba helyezzük el, akkor a középpont körül megtalálhatók a beosztottak, a főnök, a menedzsértársak, a szervezet technológiája, amit működtetni kell, és a szervezeti értékek, amelyeket állandóan újra kell termelni. Ha végignézzük a parókus lelkész környezetét, ott megtalálható a főnök (esperes és püspök), a lelkésztársak, a technológia – a szószék, a lelkészi hivatal minden kellékével – a több mint 2000 éves értékek. A beosztottak helyén a gyülekezetet, az egyházközséget találjuk. Nyugodtan mondhatom, hogy a lelkészi munka jelentős része menedzserei (szervezői) munka olyan helyzetben, ahol a menedzselték, a hívek önkéntes résztvevők. Ez pedig a szervezői, menedzserei munkának a legnehezebb fajtája. Ahhoz, hogy a lelkészek megbirkózzanak ezzel a nehéz feladattal, hogy egészséges életmódot tudjanak folytatni, az emberekkel való foglalkozást hangsúlyozottan kell oktatni a teológiaiakon.

Befejezésül szeretném felidézni az Ószövetség azon verseit, amelyeket a menedzsment irodalom is az ősforrásnak tekint: *„Másnap Mózes leült, hogy bíraskodjék a nép között. Ott állt a nép Mózes előtt reggeltől estig. Mózes apósa látta, hogy mi mindent végez a nép között, ezért azt mondta: Miért így végzed munkádat a nép között? Miért egyedül bíraskodsz, és miért kell az egész népnek reggeltől estig előtted állnia? Mózes ezt felelte apósának: Mert hozzám jön a nép, hogy megkérdezze Istent. Mert ha valamilyen ügyük van, hozzám jönnek, és én igazságot teszek ember és embertársa között, és tudtul adom nekik az Isten rendelkezéseit és utasításait.*

Ekkor azt mondta Mózesnek az apósa: Nem jól csinálod a dolgot. Teljesen kimerülsz te is, meg a nép is, amely veled van. Túlságosan nehéz neked ez, nem tudod egyedül elvégezni. Most azért hallgass a szavamra, tanácsot adok neked, és Isten is veled lesz. Légy te a nép szószólója Istennél, és te vidd ügyeiket Isten elé! Őket pedig figyelmeztess a rendelkezésekre és utasításokra, és ismertess meg velük az utat, amelyen járniuk kell, és azt, hogy mit kell cselekedniük. De szemelj ki a nép közül derék, istenfélő férfiakat, hűséges embereket, akik gyűlölik a megvesztegetést, és tedd őket előljárókká ezer, száz, ötven vagy tíz ember fölött. Ezek

tegyenek igazságot a nép között minden időben. Minden nagyobb ügyet vigyenek te eléd, minden kisebb ügyben pedig tegyenek igazságot ők. Így könnyítenek terheden, mert veled együtt hordozzák.” (2Móz 18, 13-22)

JEGYZETEK

¹ Idézett mű, 43-46. o.

² Administrative Science Quarterly, 18: 86-94, 1973.

*Légy föld, amely gabonát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, amely míg másoknak világít,
Tulajdon életét fogyasztja el.*

Petőfi Sándor: Az apostol

*

A felfollobbanó lelkesedés hatalmas csillogó vonásokat véshet a történelem gránitlapjára; de maradandó sikerre csak az ernyedni nem tudó kitartás vezet.

Kossuth Lajos

Dizseri Tamás

EVANGÉLIUMI ÜZENET ÉS MODERN MEDICINA

Meglepetéssel, de nagy örömmel fogadtam a felkérést Szabó Lajos rektor úrtól, hogy ezen a konferencián – amely útkeresés és műhelymunka – mondjam el gondolataimat az evangélium és a modern medicina viszonyáról, valamint próbáljam megfogalmazni a legfontosabb kérdéseket és feladatokat a teológia és a modern medicina lehetséges kapcsolatairól, s ezen szakterületek együttműködéséről.

Roppant izgalmas feladat várt rám, s a munkát csak úgy tudtam elvégezni, hogy tudatában voltam annak, az időkorlát miatt csak szubjektív lehetek, és csak „morszaszedetésre” lesz módom. Nem fogok beszélni többek között a géntechnológia, az asszisztált reprodukció, a szervátültetések, a terminális állapotban lévő betegek etikai problémáiról. Mindezek egyenként is külön konferenciátémák lehetnének, de igen fontos jelzésnek tekinthetjük, hogy az evangélikus lelkipásztorképzés problematikájában az egészségügy, a medicina konceptuális és gyakorlati kérdései figyelmet kapnak.

Néhány évvel ezelőtt Gerhard Ebeling fogalmazta meg: „Nem a hívő, hanem a hitetlen ember a prédikáció érthetőségének mércéje”, Werner Jetter pedig ehhez hozzáfűzte: „A prédikálás legégetőbb problémája az az ember, aki nem hallgatja”. Különösen igaz mindez a betegágy mellett, hiszen egyre gyakrabban tapasztaljuk meg, hogy a modern ember a gyógyító Krisztusnak ezekben a helyzetekben is csak marginális szerepet ad. Az embert már a lét-nemlét határhelyzeteiben is egyre nehezebb megszólítanunk.

Égető kihívás mindannyiunk számára, miként tudjuk az evangélium, a megváltás, a reménység üzenetét közvetíteni a világ felé, amely már nem ismeri Istent, és nem találkozott a megváltásból fakadó örömhírrrel.

Sajnálatos, hogy a gyakran egyoldalú képzést kapott lelkipásztorok és orvosok, ápolók milyen ritkán találkoznak közös fórumokon, s milyen ritkán mélyednek el közösen az emberi lét, az emberi egzisztencia legfontosabb kérdéseiben, így a betegség, egészség újonnan felmerülő értelmezéseiben, a tudomány és a bioetika által felvetett kérdésekben.

Ismereteim szerint a konferencia a lelkeszi hivatás új útjait keresi, és ez bizonyos irigységgel tölt el, hiszen az egészségügyben hivatásról lassan már csak

mint marketing és PR tevékenységgel leírható, materialisztikus szaktudást hordozó árucikkről beszélünk. Akár újabb konferenciák témája is lehetne a modern hivatásértelmezések kérdése. Most azonban csak arról beszélhetünk, hogy hol vannak a határaink, a kapcsolódási pontok, az átjárhatóságok. Hol van a világ, a betegség, a szenvedés, a nyomorúság és az evangélium koegzisztenciája, a beteg és rászoruló ember, valamint az élő Krisztus kapcsolata.

Kimondva vagy kimondatlanul is érezzük, hogy az evangélium hirdetésének mennyire fontos, de egyúttal beszűkített és ma már különösen elégtelen szintere az okkal és joggal megszentelt templomi környezet. A világban végzett misszióknra új utakat is kell keresnünk, s itt szeretnék utalni a református Bethesda Gyermekkórház különleges helyzetére.

Számos jel utal arra, hogy a keresztyénség születésének időszakához hasonló kort élünk meg napjainkban, ami azt jelenti, hogy kezdjük visszanyerni eredeti, krisztusi létformánkat, amely kisebbséget, társadalmi marginalizációt, zárandok-, vándorlétet jelent, és ez így van az egészségügy, a medicina területén is.

Ebben a kontextusban új értelmet és jelentőséget nyer az a felismerés és szándék, hogy a reformáció időszakához hasonlóan, lutheri bátorsággal újragondoljuk az alapokat, a krisztusi tanításokat és példákat.

Szavaink és törvényeink rohamos elértéktelenedése, a társadalmi normák relativizálódása, a „végül is minden mindegy” életérzés aggasztó terjedése határozott választ igényel a még írástudó értelmiségtől, szűkebb-tágabb közösségi felelős őrállóitól, így lelkészeitől és orvosaitól.

Mind az elmélet, mind a gyakorlat szintjén számos ponton tudjuk bemutatni azt, hogy az emberiség – történetében először – egyetemes válaszúthoz érkezett. A teremtett világ elfordulása Teremtőtől szükségszerűen magával hozza az ember kétségbeesett próbálkozásait egy új természeti és emberi, társadalmi rend abszolutizáló kialakítására. Ennek szándéka és már ma is látható kudarca a mindennapi tapasztalat síkján is érezhető. Paradox módon egyetemes tudásunk exponenciális gyarapodásával arányosan különösen élesen jelennek meg az egyre szaporodó s az egyre nehezebben uralható etikai gondok. A medicinában is egyre mélyül a szakadék az elvileg és szakmailag lehetséges, a gazdaságilag megengedhető és a társadalmilag hozzáférhető között.

Kialakult körülöttünk egy anómiás társadalom, amelyben megjelent a Berger által megfogalmazott anómiás rettegés, s így nem véletlen a modern társadalmakban az ember bizonytalanságának és szorongásának növekedése, az egzisztenciális vákuum, a noogén deficitek megjelenése. Bár sokan információkorszokról beszélnek, mégis helyesebb talán információs özönvízről beszélni, amely elborítja az élet legfontosabb színtereit, s gyakran eltakarja a legfontosabb lényegi problémákat mind a tudományban, a medicinában, mind a szenvedő, beteg emberek egészségügyi ellátásában.

Mindannyian jól tudjuk, hogy a modern ember súlyosan sérült lelki egészségében, s lelki zavarai gyakran testi tünetekben is manifesztálódnak, ezért a modern medicina legfontosabb kihívásai a társadalmi és az egyéni egzisten-

ciális zavarokból fakadó lelki egészségvédelem területén jelentkeznek. Ma már orvosi, tudományos eszközökkel is pontosan leírható, milyen mély összefüggés van a lélek zavarai és a test megbetegedése, valamint a lélek gyógyulása és a test gyógyulása között.

Ez mélyen érinti a lelkész, orvos szerepkörének újragondolását és/vagy védelmét. Felmérhetetlenül nagy a társadalmi nyomás abban az irányban, hogy küldetésünket feladva váljunk engedelmes informátorokká, információ-technikusokká, legyünk az anyagi, biológiai világ értő technokratái.

Érezzük azt, hogy ebből a megközelítésből teljességgel hiányzik a különféle élethelyzetekben személyével, személyiségével is megjelenő, azzal ható, együtt érző, együtt gondolkodó, együtt cselekvő embertárs, útitárs szemlélete.

Mivel az egyházi tanításoknak ma már nincs magától értetődő érvényessége, az evangélium nyelvét, mai üzenetét a diakónia cselekvő kommunikációjával is be kell mutatnunk. Talán az irgalmas samaritánus történetére gondolhatunk, amelyet mindannyian axiomatikus alappéldázatnak ismerünk.

Duch katolikus teológusként egyenesen napjaink keresztyénségének, jövőnk alapparadigmájának tekinti ezt a történetet. Ha komolyan gondoljuk az irgalmas samaritánus mai üzenetét, akkor ismételten ki kell lépnünk az évszázadok alatt kialakult szerepeinkből, meghatározottságainkból, ki kell lépnünk az ÉN-ünkből a másikért, és a másik mellé állva a TE-ért kell cselekednünk. Egy egocentrikus, önmegvalósító, sikerorientált világban már az is krisztusi jel lehet, ha a szenvedő, rászoruló embertárs mellé állunk.

Sajnos ismételten be kell vallanunk, egyházaink komoly diakóniai deficitel küszködnek, s bennünket is mélyen érint, hogy bethesda-i értelemben nem igazán vagyunk *emberei a másinak* (Jn 5,7). Drámai lenne, ha nem gondolkoznánk el Gandhi meglátásán: „Köztem és Krisztus között csak a keresztyén egyház áll.”

Mivel ebben a körben valószínűleg jól ismertek hazánk súlyos demográfiai és népegészségügyi mutatói, ezért ennek bemutatásától engedjék meg, hogy eltekintsek. Más összefüggésekben szeretnék a továbbiakban néhány fontos szempontra figyelmet fordítani.

A modern egészségügy orvosszakmai, strukturális és ökonómiai, gazdasági kérdései nem válaszolhatók meg helyesen három lényegi kérdés tisztázása nélkül.

Mi a viszonyunk az élethez, a szenvedéshez, a halálhoz?

Isten midezekben világosan kifejtette szándékát és akaratát a tízparancsolatban, a próféták, apostolok és legfőképp Krisztus életgyakorlata, küldetése, prófétai üzenete által. A kellő mélységű teológiai értelmezés messze meghaladja orvosi kompetenciámat, azonban az orvoslás és a teológia határterületén néhány sajátos szempont megfogalmazható.

Viszonyunk az élethez

Az élet Isten teremtő akaratával összhangban a teremtett világ meghatározó értéke, melyet Urunk a tízparancsolatban is szükségesnek láttott egyértelműen megvédeni. *Ne ölj!* Ez az imperatívusz a kategórikus tiltáson túl igen fontos pozitív tartalmat hordoz, mely a huszadik század végén talán minden eddiginél aktuálisabb etikai, morális kérdéseket vet fel.

A „mikor kezdődik az emberi élet” dilemmája a modern ember számára politikai viharok forrása. Ha az emberi élet a fogantatáskor kezdődik, akkor nyilvánvaló, hogy a megfogant élet elvétele, az abortusz a *Ne ölj!* parancs súlyos megszegése. Ezt támasztja alá többek között a genetika információelméleti következtetése: a megtermékenyített petesejt a teljes humán genomkészlettel megfelelő körülmények között maradéktalanul hordozza a teljes emberi élet, egzisztencia szükséges alapinformációit.

Az elmúlt évtizedekben a Magyarországon elkövetett közel 5 millió abortusz az Istentől, az isteni parancstól elfordult nép drámai helyzetét is jelzi.

A *Ne ölj!* felszólítás magában hordozza a *Tiszteld az életet!* üzenetét is. A népünket sújtó öndestruktív folyamatok, jelenségek (alkohol, dohányzás, drog, öngyilkosság), az önpusztító életforma normává emelkedése minden keresztyén számára sürgős teendőket ad az élet értékének társadalmi szintű rehabilitációjában. Keresztyén etikai alapállásból egyértelművé kell tennünk, a teljes igazi élet és a testi-lelki egészség szoros kapcsolatban van egymással és Krisztushoz való viszonyunkkal.

Egy örömtelen, depresszív, pótlékokkal élő és szorongásaival, félelmeivel küzdő világban nem ragadhat bennünk az evangéliumok életigenlése, tudásunk, tapasztalatunk a Krisztusból fakadó igazi örömről.

Meg kell találnunk azokat a kommunikációs lehetőségeket, melyeken keresztül hitelesen és hatékonyan fel tudjuk mutatni a „nem a magamé vagyok” jó hírét, s talán azt is hozzátéve, hogy a másik ember, a magzatom, gyermekem, társam sem az enyém, hanem a teremtő Istené.

Viszonyunk a szenvedéshez

Talán a huszadik századi ember paradoxona, hogy minden eddiginél tanácstalanabb a szenvedés megítélésében és megértésében, elfogadásában, retteg a szenvedéstől, miközben mérhetetlen szenvedést zúdít önmagára és másokra. Hol van napjainkban a zsolttáros bölcs belátása: „Jó nekem, hogy nyomorúságért, hogy megtanuljam rendelkezéseidet.” (Zsolt 119,71)

A szenvedést sem az orvosnak, sem a teológusnak nem könnyű definiálnia, hiszen oly sok arca van.

Az igazi szenvedést talán akkor éljük meg, amikor nyomorúságunkban sem tudunk közelíteni Istenhez.

Nem könnyűek a válaszok a miértekre, s talán nem is a válaszkéréses a dolgunk. Az emberi szenvedés az a terület, ahol az orvos, a teológus együttműködése a mindennapok gyakorlatában is sürgető lenne. Mivel a szenvedés az emberi test és a személyes lét legmélyebb rétegeit érinti, autentikus ismeretekkel kellene rendelkezünk mindkét részről (teológusként, orvosként), a hatékony és valódi gyógyulás érdekében.

Sajnálatos módon a modern medicina elveszítette a gyógyításnak, a szenvedés leküzdésének legszemélyesebb vonatkozásait, az emberi egzisztenciát. Csaknem teljesen eltűnt a gyógyító és a beteg személyes kapcsolata, s a gyógyítás technikai-technológiai problémává, polgári jogi szerződéssé, üzemgazdasági eseménnyé, lélektelen hivatali ügygé degradálódott.

Korunkban a szenvedés enyhítésében a gyógyszereké, az instrumentális és pszichés technikáké lett a főszerep, s a személyes melléálló, empatikus magatartás, az Istenhez fordulás, az Istent segítségül hívó gyógyítói gyakorlat alig fellelhető. Mivel a gyógyító orvos relative egyre kevesebbet tud, ezért egyre bizonytalanabbá válik, és egyre inkább szorong, ezért megpróbál a szakmai protokollok, algoritmusok, egészségügyi szabványok hamis biztonságába menekülni.

Ma a beteg és szenvedő embertársaink számára a legnagyobb hiányt, a legnagyobb feszültséget nem az orvosszakmai tudás, a jog, az ellátási körülmények elégtelensége jelenti, hanem a személytelen és szenttelen, a hideg és távolságtartó, a még az érzelmeket is szigorúan racionalizáló ellátás jelenti. A szenvedő, beteg ember alapvetően nem tárgyszerű, racionális információkat vár, hanem az ember állapotán túltekintő, az ember méltóságát komolyan vevő, személyes részvételt a gyógyítás, gyógyulás folyamatában. A ma divatos és jogszerű tájékoztatási kényszerből fakadó egészségügyi mentalitás helyett a beteg ma is elsősorban gyógyító jelenlétünkre, empatikus beszélgetésünkre, szeretetteljes melléállásunkra vár.

De ma már az egészségügyet is meghatározó teljesítményorientált világban hogyan mérhető a szerető, gyógyító, irgalmas emberi magatartás haszna? Kalkuttai Teréz anya vagy Schweitzer Albert vajon meddig dolgozhatna az egyre kevesebb lelki, spirituális üzenetet hordozó magyar egészségügyben?

Amennyiben helyesen tudjuk értelmezni a krisztusi felszólítást: „Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel a keresztyét”, akkor világosan látjuk, hogy a kereszthordozásunk (szenvedésünk) nem a végcél, hanem Krisztus-követésünk természetes velejárója, amelyet azonban Bonhoeffer szerint: „csak a Jézussal való közösségben” ismerhetünk fel.

Hogy ez lehetséges, talán mindannyian tudunk személyes példákat mondani környezetünk Krisztus-arcú embereinek életéből.

Viszonyunk a halálhoz

A halál kérdésére adott válaszuk talán jobban jellemzi az élethez való viszonyunkat, mint az életkérdésekre adott körültekintő megvilágításaink.

A ma emberének különösen fájdalmas problémája a halálhoz való viszonya. Felvilágosultan és szekularizáltan, tudással és hatalommal felvértezve evilági kérdéseinkre sok jó választ is tudunk adni, de a mindent elengedő és lezáró befejezésre Isten, s az evangélium bátorító igéi nélkül, a folytatás reményességét nem ismerve, csak az irracionalitás alig feldolgozható üzenetét adhatjuk.

Az elidegenedett ember lelki zavarodottságát jól jelzi, hogy haldokló szeretteit zavartan és kérdésekkel terhelten közelíti meg, s haláluk után a lehető legrovidebb idő alatt igyekszik megszabadulni a gyász élményétől.

A koporsós temetések rítusait felváltotta a hamvasztások személytelensége, ahol az elhunyt testével már nem kell szembesülni, hiszen a maroknyi hamu semmiképpen nem emlékeztet az eltávozottra. És tragikus az is, hogy az elhunyt hamvait gyakran abszurd formában szórjuk szét, helyezzük el a világban.

Igen sok kérdés merül fel a haldoklással, halállal kapcsolatban. Csak néhány ezek közül:

- Ha nem hiszünk az élet méltóságában, tudunk-e méltóságot adni haldoklóinknak?
- Van-e, s ha igen, mi az emberhez méltó halál?
- Rendelkezhetünk-e saját halálunk felett?
- Siettethetjük-e mások halálát (eutanázia)?
- Hogyan üzenhetünk az Istentől elfordult világnak az örök élet reményességével?
- Tudunk-e hiteles útítársak lenni a végső nagy úton?

A halál kérdésére adott helyes választ Krisztustól tanulhatjuk, aki mérhetetlen szenvedések után a következő szavakkal és reménységgel halt meg a kereszten: „Atyám, a te kezébe teszem le az én lelkemet.” (Lk 23,46)

Ezt a bizalmat, ezt az igaz reménységet kellene felmutatnunk orvosként és lelképásztorként az eltávozóknak, hogy megérthessék: *az élet vége az élet kezdete!*

Hitünk szerint Hernecke morálteológus helyesen fogalmazza meg: „az ember mindig csak intézője, és nem tulajdonosa saját testének és életének”, azonban a szenvedéseket elkerülő könnyű és gyors halál rohamosan terjedő társadalmi igénye, az eutanázia elfogadottsága drámai közelségbe került hazánkban is.

A keresztyénségnek ezért itt is határozottan képviselnie kell a krisztusi rendet, s őrállóként, vigyázóként be kell mutatnia azt is, hogy az eutanázián kívüli lehetséges másik út is.

A súlyos, búcsúzó beteg fölé gyakran gólemként magasodó egészségügyi technika árnyékában még mindig a betegek elé élhetjük magunkból a vigasztalót, a reménységet adót, a homo-christianust.

Befejezésül néhány gondolat arról, hogy milyen üzenetet hordozhat a mai világban egy keresztyén kórház, nevezetesen a Bethesda, illetve a keresztyén orvosok, ápolók.

Úgy hiszem, mind az intézmény, mind az elkötelezett munkatársak csak abban különböznek a „világiaktól”, hogy ők a Krisztusban való meghatározottságban élnek, és törekednek arra, hogy hűségesek legyenek a Krisztus-hitben. Számukra a keresztyén orvoslás nem a hagyományos, évszázados, mágiikus orvosi, gyógyítói viselkedés egyik sajátos, modernizált formája, hanem az orvoslást elismerik önálló entitásnak (szakmának, tudománynak), miközben túlmutatnak rajta; rejtetten vagy hitvallóan, közvetlenül vagy közvetve Krisztusra mutatnak.

Ennek a keresztyén gyakorlatnak nem könnyű a helyzete egy fogyasztói társadalomban, ahol a beteg is mint fogyasztó jelenik meg, aki még a betegség, a szenvedés, a lét határhelyzeteiben is materializálható megoldásokat keres.

A világi kórházak általános gyakorlatától eltérően egy keresztyén kórházban, így a Bethesdában is kiemelt szerepet kap az orvos, az ápoló, a kisegítő munkatársak személyisége. Sokunk előtt ismert a magyar származású Bálint doktor felismerése arról, hogy a gyógyítás hatékonyságát mélyen meghatározza a gyógyító személyisége, ami gyógyszerként is hat. Ez azt is jelenti, hogy „Jó orvos csak jó ember lehet”.

A modern társadalmakban, amikor a pszichoszociális feszültségek drámai módon fokozódnak, és a személyi éretlenség tömeges jelenségével állunk szemben, vajon felismerjük-e a psziché, a pneuma zavarait, melyek egyre riasztóbb mértékben állnak a biológiai tünetképzés háttérében? Minden eddiginél fontosabb ezért, hogy a gyógyító közösségek tagjai kiegyensúlyozottak, teherbírók és teherhordók legyenek, képzettségük pedig képessé tegye őket arra, hogy a szomatikus jelenségek mögött felismerjék az esetleges pszichoszociális zavarokat. Egy keresztyén orvosnak (lelkésznek) is mintegy fel kell építenie személyiségét erre a szerepre, hogy hiteles és hatékony „gyógyszer” lehessen.

A keresztyén orvos, ápoló tehát vigasztaló, reményt adó és az életen túlmutató, megbízható, és jól felkészült „társa” a betegnek.

A keresztyén kórház nem egy világi kórház klerikalizált változata, hanem jézusi műhely is, melynek csendjében fontos, talán imádságos válaszok születhetnek feszítő egzisztenciális, etikai, bioetikai, biomedicinális kérdésekre. Rossz úton járunk, ha a keresztyén kórházat kosztümös romantika, ködös nosztalgia hozza létre, s nem a szolgáló szeretet krisztusi parancsa, és baj van, ha csak a szakrális szimbólumok és terek vagy etikai elvek jelzik az egyházi kötődést.

Akkor járunk helyes úton, ha munkánkban a Lélek gyümölcseinek a megjelenése, a Krisztus-arcúság vállalása a meghatározó.

Néhány gyakorlati szempont

Ne csak egy-egy konferenciára korlátozódjék a lelkészek és orvosok párbeszéde, hanem legyen közöttünk több és mélyebb kapcsolat, s próbáljuk megismerni és megérteni egymás szakterületeinek sajátos problémáit.

A lelkészeknek legyen több valóságismerete és tudása a világ, a társadalom trendjeiről, helyzetéről, az orvosok pedig törekedjenek mélyebb hit- és lélekismeretre.

Ennek érdekében alakulhatnak ad hoc jellegű vagy elmélyültebb munkát végző orvosszakmai-teológiai interdiszciplinális műhelyek.

A graduális és posztgraduális lelkészképzésben kerüljön méltó helyre az egészség, a betegség, a prevenció, a gyógyítás, a rehabilitáció problémaköre.

A diakónia ne riadjon vissza a modern medicina eszköztárától, hiszen a felhalmozott tudásanyag és lehetőségek mindkét terület számára komplementerek. Ezért a szakmának, a professziónak adjunk több lelket, a diakóniát végzőknek pedig több ismeretet. Ne feledjük, a professzió és a diakónia az érem két oldala.

A gyülekezetek legyenek újra szolidárisabbak a nyomorúsággal küszködőkkel, hiszen minél mélyebb bennünk a szolidaritás érzése, annál „életebb” lesz az életünk.

Mivel egyházi struktúráink gyakran már anakronisztikusak, s időnként komoly gátjai a megelevenedő igének, munkálkodjunk közösen a megújulásért egy súlyosan beteg világban.

Vegyük komolyan Brunner szavait: „Az ember azáltal felelős lény, hogy felel Isten szavára”. Ismerjük fel, hogy a beteg, a szenvedő embertárs, a nyomorult, a szükségét szenvedő útján is Isten szól hozzánk!

A válaszadás küldetésünk és felelősségünk, s egykor Isten egyetlen kérdése csak arra fog vonatkozni, hogy küldetésünket teljesítettük-e, és küldetésünkben hűségesek voltunk-e?

Lukács László

A LELKIPÁSZTORKODÁS SZAKRÁLIS ÉS SPIRITUÁLIS ALAPJAI

Milyen kép jelenik meg előttünk, ha Jézusra gondolunk? Legtöbbször talán a „hatalommal” tanító Jézust látjuk magunk előtt, aki hirdeti, hogy eljött az Isten országa: „Térjetelek meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében” (Mk 1,15). Vagy azt a Jézust, aki tanítását csodás tetteivel támasztja alá. „Sok, mindenféle betegségben szenvedőt gyógyított meg, és számos ördögöt űzött ki” (Mk 1,34).

A Jó Pásztor

Mindkét kép Jézus külső megjelenését írja le. De vajon milyen lehetett a belső világa, a magánélete? – folytathatjuk tovább a kutatást. Ha megpróbálunk Jézus külső, „közéleti” szereplése mögé nézni, akkor elsősorban arra az egyedülálló kapcsolatra bukkanunk rá, amely az Atyához – az Abbához, mennyei „kedves édesapjához” fűzte. Nem véletlen, hogy a görög nyelvű újszövetségi írások Jézus néhány legfontosabb és legjellemzőbb szavát eredeti formájukban őrizték meg, Jézus arám anyanyelvén. Ezek közül is talán a legfontosabb az Abba szó. Jézus családias-becéző névvel szólítja meg így a Magasságbelit. Ezt a megszólítást nem találjuk meg a zsidó imádság-irodalomban.¹ Jézustól, a Fiútól tudjuk meg, hogy aki az immanens Szentháromságban öröktől születik az Atyától, azért született emberré Máriától, hogy minket, embereket testvéreivé, az Atya gyermekeivé tegyen. Aki neki Atyja, az a mi Atyánk is.

Kicsoda ez az ember? Mi indítja arra, hogy tanítson és gyógyítson, hogy jót tegyen mindenkivel, akivel csak találkozik? Jézus maga több hasonlattal, képpel mutatja be önmagát. Ezek közül azonban talán a legtalálóbb és legmélyebb a Bibliában gyökerező hasonlat: Ő a jó pásztor, aki életét adja övéért.

Jézus hármass hivatála

A katolikus teológusok a múlt században veszik át a protestáns teológiából Krisztus megváltó művének hármass felosztását: küldetése királyi – papi – próféta feladat. A II. Vatikáni Zsinat már következetesen e felosztásra épít: Krisztus a Tanító, a Mester és a Főpap². „A püspök főfeladatai közt kimagaslik az evangélium hirdetése.” Ezt követi a megszentelés és a kormányzás³. A hívek is részesednek e feladatokban, ők elsősorban a világban tesznek tanúságot Krisztusról, életükkel hirdetik az evangéliumot.

A három funkció szoros egységet alkot, és jól összefoglalható a pásztor alakjában. Jézus nem mondja magát papnak, de jó pásztornak igen, aki életét adja nyájáért. Pásztorként tanít (Jn 3,36; Lk 10,24), pásztorként ismeri övéit, s azok hallgatnak szavára. Gyöngéden és önfeláldozóan gondoskodik övéiről. Isten, az abszolút Lét, Krisztusban abszolút szeretetnek bizonyul. A pásztor egyesíti magában a királyi, uralkodói hatalmat és a gyöngéd, nevelő, gondoskodó, önmagát feláldozó jóságot.

A pásztor alakja a Bibliában

A kép már az Ószövetségben is gyakori. Jahve – bár viszonylag ritkán alkalmazza reá a képet – a nyáj vezetője és atyja. „Mint a pásztor, legelteti nyáját, karjával összegyűjti a bárányokat, s ölébe emeli, az anyajuhokat ő maga viszi.” Jahve összegyűjti szétszórta juhait (Iz 56,8), s újból a vizek forrásaihoz vezeti majd őket (Iz 49,10). A választott népnek nem kell félnie semmitől Isten pásztorbotja alatt (Zsolt 23,1-4).

A próféták megjövendölik a pásztor szenvedését is. A pásztor, akit megvertek, össze fogja gyűjteni a pogányok Galileájában a nyáját (Zak 13,7).

Jézus gyakran alkalmazza magára a pásztor képét. Azért jött, hogy gondját viselje a pásztor nélküli juhoknak (Mt 9,36; Mk 6,34), küldetése Izrael elveszett juhaihoz szól (Mt 10,6; 15,24; Lk 19,10). Az idők végén a juhok Ura szét fogja választani a nyájban lévő jókat és gonoszokat (Mt 25,31-33). A Zsidókhoz írt levél (13,20) a juhok nagy pásztorának mondja Krisztust. Ő a pásztorok feje (1Pét 5,4), a pásztor és oltalmazó, aki elvezet az élet forrásaihoz (Jel 7,17). Jézus – Jahvéhez hasonlóan – kiszabadítja, és dús legelőre vezeti a szétszóródott juhokat (Ez 34,10-14; Jn 10,1.2.9.16). A próféták által hirdetett egyetlen pásztor (Ez 34,23) „én vagyok” – mondja Jézus (Jn 10,11).

A Jó Pásztor alakjában egyesül a papi, a tanítói és a királyi funkció. Ez utóbbi nem uralkodó hatalom, hanem szolgáló szeretet: a szétszóródott nyáj egyetlen közösséggé lesz a pásztor gondoskodása nyomán (királyi funkció). Azok megismerik pásztorukat, aki ismeri és tanítja őket (prófétai funkció). Összeszedi a tévelygő juhokat, és dús legelőkre vezeti (papi funkció). A juhoknál jóval magasabb rendű, hozzájuk képest „transzcendens” pásztor odaadásával,

saját vére árán szerzi meg magának a nyáját. Jézusban Isten, az abszolút lét, a szeretet abszolút odaadásában jelenik meg közöttünk: a pásztor szolgálata önfeláldozó, „proegzisztens” létforma. Örülhetünk annak, hogy Dietrich Bonhoeffer kifejezése mára általánosan elterjedt a krisztológiában⁴. „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és váltságul adja oda életét sokakért” (Mt 20,28).

A lelkipásztornak mint Krisztus szolgájának Krisztus feltétlen odaadásával kell

- hirdetni az evangéliumot, meghívni Isten menyegzős lakomájára (ige-hirdetés, tanítás),
- megteríteni Krisztus kegyelmének szentségi asztalát, a keresztségben egybefogni Krisztus házanépét, a szentségekben Isten kegyelmével erősíteni őket, az eucharishtiában pedig magát Krisztust adni nekik (papi funkció),
- és gondoskodnia a háznépről: hogy szeretetközösségük Krisztus jelenlétét hordozhassa (pásztori funkció).

A három funkció viszonya egymáshoz

A hármas küldetés nem volt mindig harmóniában az egyháztörténelem folyamán. Nem azonos erővel kapott hangsúlyt már a keleti és a nyugati egyház hagyományában sem. A nyugati egyházon belül a reformáció idején nyílt vita tört ki arról, hogy melyek az egyház legfontosabb meghatározó elemei. A reformátorok a kinyilatkoztatott Ige hiteles hirdetését tartották a legfontosabbnak, bírálva az igehirdetés elhanyagolását a kor lelkipásztori gyakorlatában. A katolikusok védelmükbe vették a szentségeket és az egyházat mint a szentségek kiszolgáltatóját. Az ordo szentségében pedig a pap számára kizárólagosan fenntartott funkciónak az eucharisztia és a bűnbocsánat szentségének kiszolgáltatását tartották. Ahogy a trentói zsinat leszögezte: „Ha valaki azt állítaná, hogy az Újszövetségben nincs látható és külső papság, vagy hatalom arra, hogy felajánlják és átváltoztassák az Úr testét és véré, vagy a bűnök megbocsátására és megtartására, hanem csak egy hivatal és egy puszta szolgálat az evangélium hirdetésére, vagy, akik nem szoktak prédikálni, egyáltalán nem is papok: legyen kiközösítve.”⁵

Gánóczy Sándor sajnálatosnak mondja, hogy a trentói zsinat idején a teológiában még nem fejlődött ki eléggé a szó teológiája⁶. A reformátorok az igehirdetésben a testté lett Ige művének, Isten önközlésének folytatását látták, és ezt állították első helyre. A zsinat előkészítő okmányaiban még szerepelt is az igehirdetés megfelelő méltatása, de a későbbi változatokban ez elmaradt, és a zsinat csupán az újtók által kétségbevont szentségkiszolgáltató hatalmat (és ezzel magát a szentségi papságot) vette védelmébe.

Az idevágó vita elsődlegesen az egyház mibenlétéről folyt, hiszen az igehirdetés és a szentségek a Confessio Augustana szerint is az egyház lényegét alkotó elemek: „Es wird auch gelehrt, daß alle Zeit müsse eine heilige christliche Kirche sein und bleiben, welche ist die Versammlung aller Gläubigen, bei welchen das Evangelium rein gepredigt und die heiligen Sakrament lauts des Evangelii gereicht werden.”

A kontroverziák azonban végül is oda vezettek, hogy a protestáns egyházak elsősorban az Ige egyházaivá lettek, a katolikus egyház viszont inkább a szentségek egyházává. Krisztus eredeti hármasküldetését így elméletben nem tagadták ugyan, a gyakorlatban mégis olyan hangsúlyeltolódások következtek be, amelyek leszűkítették és egyoldalúvá tették azt.

A II. Vatikáni Zsinat

A zsinat számos tekintetben gyökeres változásokat hozott a katolikus teológiában. A Dei Verbum című konstitúció a kinyilatkoztatásban már Isten önközlését látja. Ennek nyomán átértékeli az igehirdetés szerepét is, hiszen az nem csupán információk közlése, hanem „lélek és élet”. Ezért az ige szolgálatát, az evangélium hirdetését teszi mindig az első helyre. „Az áldozópapokat összeköti a püspökkel a papi méltóság. Az egyházi rend szentségének erejéből és Krisztusnak, a legfőbb és örök Főpapnak mintájára őket is az evangélium hirdetésére, a hívek lelkipásztori gondozására és az istentisztelet végzésére szentelik fel”⁸. „Mivel hit nélkül senki sem üdvözülhet, a papnak mint a püspök munkatársának első teendője, hogy Isten evangéliumát mindenkinek hirdesse...”⁹

Michael Schmaus szerint a II. Vatikáni Zsinat itt „lényeges ponton egészítette ki a trentói zsinat tanítását. A tridentinum szerint a pap elsődleges feladata a konzekrálás. Az igehirdetés háttérbe szorul. A papi feladatoknak ezt az értelmezését azonban nem igazolhatjuk sem a Szentírásból, sem a szentatyákból, sem a középkori skolasztikus teológiából – úgy kell értenünk, mint a papi konzekráló hatalom biztosítását... Egyoldalú maradt azonban, hiszen bár nem abszolutizált igaztalanul semmit, mégis nem megfelelően hangsúlyozott ki egyetlen elemet. A II. Vatikáni Zsinat itt tehát a szükséges korrektúrát végezte el.”¹⁰

Hozzátehetjük: a szakrális jelleg korábbi hangsúlyozásában nemcsak a reformátorok elleni védekezés játszott szerepet, hanem a vallástörténeti kutatás is, hiszen a nem-keresztény vallásokban a kultusz, az áldozatbemutatás áll első helyen. A Lumen gentium konstitúció 1964-es tervezete még ezt a szemléletet részesíti előnyben: „A pap sajátos feladata a vallástörténetben az áldozatbemutatás, amely által közvetítővé lesz Isten és az emberek között”¹¹. Tehát nem csupán a papság szerepét kellett tisztázni, hanem a kinyilatkoztatás lényegét is. A kereszténység abban tér el minden más vallástól, hogy itt nem az ember az, aki keresi Istent, hanem Isten talált rá az emberre.

A szó teológia bibliai alapjai

Pál az igehirdetést tartotta elsődleges feladatának. Hirdette, akár alkalmas volt, akár alkalmatlan: „egészen az igehirdetésnek szentelte magát” (ApCsel 18,5-7). Bár ő maga hatásosan beszélhetett, az igehirdetés erejét mégsem az emberi személynek, hanem Isten kegyelmének tulajdonította. „Az egyedül bölcs Istennek hatalma van arra, hogy megerősítsen titeket evangéliumomban, a Jézus Krisztusról szóló tanításban, abban a kinyilatkoztatott titokban, amelyre örök idők óta csend borult... (Róm 15,25sk).

Pál igehirdetése egy eseményről és egy személyről: a feltámadt Krisztusról szól. Krisztus nemcsak Isten kinyilatkoztatója, hanem maga Isten kinyilatkoztatása: Isten benne vált láthatóvá, benne tárta fel benső titkát, benne adta magát nekünk. A szó a személy közlésének, önközlésének is eszköze. Jézus életében és halálában fejezte ki magát és közölte velünk Isten.

Ahhoz, hogy a lekipásztor hirdethesse az evangéliumot és hitet ébreszsen, először neki magának kell befogadnia Isten ígétjét. „Megismertem Krisztus titkát, amelyről a korábbi időkben nem tudtak az emberek úgy, ahogy most a szent apostoloknak és a prófétáknak kinyilatkoztatta a Lélek... Ennek szolgája lettem Isten kegyelmi adományából” (Ef 3,4sk).

„Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust” (Jn 17,3). János egész evangéliumát erre a tényre építi: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige... Az Ige testté lett és közöttünk lakott. Láttuk dicsőségét, az Atya egyszülöttének dicsőségét... Mindnyájan az ő teljességéből merítettünk, kegyelmet kegyelemre halmozva” (1,1-16).

A magát feltáró, velünk közlő Isten a feltámadt Krisztusban véglegesítette jelenlétét a földön. „Ismerje meg ebből a világ, hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szeretted. Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok” (Jn 17,24). Isten önközlését hittel fogadja be az ember: az egyház a hitre megtért emberek közössége. A testté lett és feltámadott Ige az egyház hitében kel életre. „Az egyház a magát szóban közlő Isten szentsége.”¹²

Az igehirdetésre a saját erejéből, magánszemélyként senki sem vállalkozhat, csak Krisztus megbízásából és az ő erejével, az egyház hitétől támogatva és irányítva. Jézussal mindegyiküknek el kell mondania: „Nem magamtól beszéltem, hanem az Atya, aki küldött engem, ő parancsolta, hogy mit mondjak és mit hirdessek” (Jn 12,49). A küldetés erejében mélységes alázattal vállalkozik a lelkész erre az emberfölötti feladatra: „Nekem, az összes szentek közül a legkisebbnek, jutott a kegyelem, hogy hirdessem Krisztus felfoghatatlan gazdagságát a pogányok közt...” (Ef 3,8). Sohasem hirdetheti a saját bölcsességét, nem érezheti magát nyeregben. A Titok előtt alázatosan leborulva, Isten imáadásából kell kilépnie az emberek elé, hogy hirdesse nekik azt, akit „sohase látott senki” (Jn 1,18), hogy tolmácsolja azokat a „kimondhatatlan szavakat,

amelyeket ember el nem mondhat” (2Kor 12,4). Csak szolgáljává lehet a titoknak: Máriához, Jézus édesanyjához hasonlóan szívében forgatja Isten titkát, és meghatott alázattal, egész lényének odaadásával tehet vallomást róla.

Krisztus az egyetlen, tökéletes tanú, az igazra tanú, „aki azért jött a világra, hogy tanúságot tegyen az igazságról” (Jn 18,37), aki életével és halálával, majd feltámadásával pecsételte meg azt, amit hirdetett. Az apostolok Krisztus tanúiként lépnek fel és hirdetik a Feltámadottat (ApCsel 10,39). Ez a tanúskodás azonban nem csupán külsődleges megerősítése azoknak a külső eseményeknek, amelyeknek ténylegesen, történeti módon szemtanúi voltak. A szívük mélyén is tanúvá váltak, hiszen a hitben saját életükbe fogadták be a testé lett és feltámadt Igét, a saját életükben próbálták ki az istenfiúság életét. „A Lélek tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten fiai vagyunk” (Róm 8,16). Az apostolok nemcsak visszaemlékeztek arra, amit Jézus tett és tanított, hanem a saját életükben is átérték az Isten országának eljöttét. A tékozló fiú történetét például nemcsak Jézus egyik példázataként mondhatták el, hanem személyes vallomásként is saját megtérésükről és az Atyának mindent legyőző irgalmáról.

Az ige és a szentségek szolgálata

Az eddigiekből érthető, hogy Rahnerrel együtt ma a katolikus teológusok jelentős része az igehirdetést állítja első helyre az egyház és ezáltal a lelkipásztor hármasság küldetésében¹³. Ez azonban nem csupán narrációt vagy magyarázatot, az Írás értelmezését jelenti. A szó most is eseményyszerű és hatékony: eseménnyé, jelenlétté sűrűsödik. A meghirdetett és befogadott szó hatékonyvá lesz a szentségekben: létre is hozza azt, amit jelez. Az Ige szolgálata elválaszthatatlanul folytatódik a szentségek szolgálatában.

A hitre térő ember Isten gyermekévé lesz, kiengesztelődik Istennel, benne is eljön az Isten országa.

- A megtérés, a hitbe bevezetődés megpecsételése a keresztség, Isten gyermekévé fogadja a megkereszteltet, és az egyház tagjává teszi.
- A felnőtt hit tudatos vállalásáig, a krisztusi nagykorúságig a konfirmációban, a bérmálásban jut el a megkeresztelt.
- Az eucharisziában meghirdeti az értünk adott Krisztus halálát és feltámadását.
- A bűnöket megbocsátó Krisztus irgalmával szól a bűnbánóhoz.

A szentségeknek a katolikus teológia által *ex opere operato*-nak nevezett biztos hatása azonban nem teheti fölöslegessé az igehirdetést. A szentségek nem csupán gyakorlati-pedagógiai szempontokból igénylik az igehirdető szót, hanem az a lényegükhöz tartozik. A II. Vatikáni Zsinat iránymutatása nyomán átdolgozták a misének és a szentségeknek a szertartását. A megújult liturgiá-

ban lényegesen nagyobb szerepet kap az Isten Igéje: az igeliturgia elválaszthatatlan részévé lett a liturgiának, mind a szentségekhez társulva, mind önálló formában. (Örvendetes jelenség, hogy a reformáció egyházaiban viszont az istentisztelet kap nagyobb szerepet, mint korábban.)

A pásztori szolgálat

Elméletben és gyakorlatban közeledtek tehát az álláspontok a hármasság krisztusi küldetés katolikus és evangélikus értelmezésében: a szó és a szentségek szolgálata szorosan összetartozik. Mégis, megkockáztatjuk az állítást, hogy e két szolgálatot valójában a pásztori szolgálat fogja össze. A lelkipásztor hivatása, sajátos karizmája az egyházközösség szolgálata, ezen túl pedig az egész emberiség missziós szolgálata. Ő kapja a fölszentelés kegyelmét, hogy gondoskodjon az egyházban, a hívőkben működő karizmák egységéről sokféleségükben is, és szolgálatukkal megjelenítsék Krisztust, a közösség urát.

Az egyház feladata: a szentháromságos szeretetközösség folytatása a földön, emberekből álló közösségekben. Mégpedig avval a küldetéssel, hogy a nemzetek fölé emelt jel legyen: a szétszóródott emberiségből formálja ki Isten új népét. Az Ige szentségi szolgálata az egység építésében és őrzésében találja meg alapját és kiteljesedését. A pünkösdi csoda a Szentlélek eljövételével ezt az egységet teremti meg az egybegyűlteket között. Annyira mindenben fölül áll ez az egység, hogy az őskeresztény írók ismételtelen megszemélyesítik az egyházat: jegyes, eljegyzett, Krisztusnak kiválasztott, akiért odaadta magát, akit megtisztított a keresztségben. Sevillai Szent Izidor meghatározását évszázadokon keresztül őrizték: „Ecclesia proprie vocatur, propter quod omnes ad se vocet, et in unum congreget”¹⁴. Pál apostol ezt az egységet a test képében fejezi ki. Krisztus teste az egyház, az eucharisztia, a Krisztus-test ünneplésére összegyűlt hívek közössége, akik e testből táplálkoznak. „Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk.” (1Kor 10,17). Az eucharisztia és az egyház szoros kapcsolatát kezdettől fogva nélkülözhetetlen, lényegi jegynek tartották az ősegyházban.

A II. Vatikáni Zsinat a püspökökről és a papokról szólva nyomatékosan kijelenti, hogy rájuk van bízva Krisztus misztikus és valóságos teste. Fölszentelésük és küldetésük egyaránt egységbe fogja őket. Legyenek egymással „testvéries”, „baráti” viszonyban. A püspökök ne munkaeszköznek, hanem munkatársuknak tekintsék a papokat, őket pedig az apostoli szeretet, szolgálat és a testvériesség különleges szálai fűzzék egymáshoz. Közvetlen, testvéri viszony sürget a zsinat a presbiterek és a laikus hívek között is. Valódi keresztény közösséget kell velük kialakítaniuk.¹⁵ A presbiterek is testvérek a testvérek között, mint Krisztus egy és ugyanazon testének tagjai. Egész magatartásukkal kövessék Mesterük példáját, aki az emberek közé „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másokat, és odaadja az életét váltságul máso-

kért”¹⁶. Hűséges szolgálóknak kell lenniük, akik gondoskodnak a háznépről, és virrasztva várják urukat. Ahogyan Pál apostol megindítóan buzdítja az efezusi egyház presbitereit: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra. Azért rendelt ennek élére titeket előljárókul a Szentlélek, hogy igazgassátok az Isten egyházát, amelyet tulajdon vérével szerzett meg” (ApCsel 20,22-32).

Ezt az egységet nem öncélúan építi az egyház, hanem az egész emberiség szolgálatába állítja: minden ember meghívást kap az üdvösségre. Krisztus az egész emberiséget kiengesztelte Istennel, s az egyház a kiengesztelődés szolgálatában áll. Abban a reményben, hogy a neki ígért kegyelem végül is minden emberi gyöngeség, az egyházon belül is jelentkező széthúzás és konfliktus ellenére elsegíti az emberiséget ahhoz az egységhez, amelyben „minden megosztás megszűnik”.

JEGYZETEK

¹ Paul-Werner Scheele: Abba–Amen, Echter Verlag, 1998, 9.

² Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az egyházzól. Szent István Társulat, 1975. 10. 12. 21. 25.

³ Uo. 25-27.

⁴ A katolikus teológiában különösen Heinz Schürmann tanulmányai irányították rá a figyelmet Jézus proegzisztenciájára. Heinz Schürmann: Jesus, Gestalt und Geheimnis. Bonifatius, 1994, 268-364.

⁵ Fila Béla, Jug László: Az egyházi tanítóhivatal határozatai, Örökmécs Alapítvány, 1997. 367. DS 1771.

⁶ Alexander Ganoczy: „Grösse und Elend” der tridentinischen Aemterlehre, in: Concilium, 1972. 742.

⁷ Dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról, in: A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Szent István Társulat, 1975, 2-6.

⁸ Lumen gentium, Dogmatikai konstitúció az egyházzól, uo. 28.

⁹ Presbyterorum ordinis, Határozat a papi szolgálatról és életről, uo. 4.

¹⁰ Idézi Karl Lehmann in: Existenzprobleme des Priesters, Kösel, 1969. 167.

¹¹ Lexikon für Theologie und Kirche, Herder, 1966. 12. Band, 251.

¹² Johannes Feiner, Magnus Löhrer (ed.): Mysterium Salutis, Benziger, 1972, III./1. 649-675.

¹³ Karl Rahner: Einübung priesterlicher Existenz, Herder, 1970, 100.

¹⁴ Henri de Lubac: Mysterium Ecclesiae, St. Benno, 1979. 46.

¹⁵ Presbyterorum ordinis, Határozat a papi szolgálatról és életről, in: A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Szent István Társulat, 1975, 6-8.

¹⁶ Uo. 9.

Kránitz Mihály

A LELKIPÁSZTOR ÖKUMENIKUS ÉLETTERE MA

Ismeret és közeledés

Bevezetés

Rövid előadásomban a „*má*”-n van a hangsúly. Katolikus részről a jelen pillanatot meghatározzák az elmúlt évtizedek határozatai, dokumentumai az ökumenikus párbeszédben. Az ökumenikus mozgalom nem katolikus indíttatású. A II. Vatikáni Zsinatig a katolikus lelkipásztorok a szentszéki döntések alapján nem kapcsolódtak be, és bizonyos távolságból tekintettek a keresztény egységmozgalomra. A ma lelkipásztorának azonban ismernie kell a saját és a testvér keresztény egyházak megnyilatkozásait. Ha ezt nem tesszük meg, akkor előfordulhat az a sajátos eset, mely éppen az „Új Ember” katolikus hetilapban megjelent cikkekre volt jellemző 2000. március 12-én, a következő címmel: „El tértek a tanítástól, bevezetés a szekták megértéséhez” (9. old.). A szerző, túl azon, hogy nem vállalja nevének leírását, alapvető naivitásról, tudatlanságról, sőt butaságáról tesz vallomást: történelmi egyházakat a szektákhoz sorolni ma meghaladott álláspont. Hogy az egyes egyházak miben térnek el egymástól, azt ma csak azért boncolgatjuk, hogy megoldást találjunk az évszázados elszakítottságra, és az egységet keressük.

12 lépés az egység felé

Ahhoz, hogy alapvető tévedések ne fordulhassanak elő, és az egyház vezetőinek szándékával egységben keressük a közeledés feltételeit, elsősorban a katolikus papnak, de az evangélikus lelkipásztornak is ismernie és tudatosítania kell a katolikus egyház nyilatkozatait és a következő tényeket:

1. A II. Vatikáni Zsinattal fordulat állt be az ökumenikus dialógusban: Az egyház visszafordíthatatlanul elkötelezte magát az ökumené útján. Ennek a kijelentésnek a dokumentuma az *Unitatis redintegratio* – Az egység újramegteremtése címet viseli (1964. november 21.). Az ökumenizmus katolikus elveit

ezenkívül tárgyalta a *Lumen gentium* 2. fejezete és a *Dignitatis humanae* (A vallásszabadságról szóló nyilatkozat).

Már a zsinat előtt XXIII. János pápa hozta létre a „Keresztények egységét előmozdító titkárságot”, melynek első elnöke Augustin Bea bíboros volt egészen 1968-ig. 1969-től pedig Johannes Willebrands bíboros lett a titkárság vezetője. Az 1988. június 28-ai „Pastor bonus” apostoli konstitúció az addigi titkárságot a Pápai Tanács rangjára emelte, mely működését 1989. március 1-jével kezdte meg. Jelenlegi elnöke Edward Idris Cassidy bíboros, titkára pedig a nem régen kinevezett Walter Kasper érsek.

A Pápai Tanács több nemzetközi szintű bizottságban folytat párbeszédet más keresztény egyházakkal. E bizottságok némelyike rendszeresen összeül, másokat egy adott tanbeli kérdés tisztázására hívnak össze. E közeledésekben a Keresztény Egységet előmozdító Pápai Tanács a kezdeményező, mely két szekcióra tagozódik, a keleti és a nyugati egyházakkal való kapcsolattartásra. Többek között nemzetközi teológiai párbeszédben kötelezte el magát a Pápai Tanács a Lutheránus Világszövetséggel.

2. 1967-ben, 1970-ben és 1993-ban az egyház *Ökumenikus Direktóriumokat*, útmutató könyveket adott ki, egyre jobban alkalmazkodva az időközben bekövetkezett változásokhoz. Ezek a direktóriumok az egész egyház, de különösen azok kezében eszköz, akik közvetlenül részt vesznek az ökumenikus tevékenységben. A jelen adottságokhoz alkalmazza a szabályokat, és irányelveket ad a katolikusoknak az ökumenikus együttműködésben.

Az 1993-as Direktóriumban külön fejezet foglalkozik a lelkipásztori szolgálatot végzők képzésével, a fölszentelt szolgák ökumenikus készségének kimunkálásával. A lelkészjelölteknek ki kell alakítaniuk magukban azokat az emberi minőségeket, amelyek a személyt hihetővé és elfogadhatóvá teszik mások számára. Olyanná kell válniuk, hogy uralkodni tudjanak a nyelvükön, dialógus-képességükön, és valóban hiteles ökumenikus készséget tudjanak felmutatni (ÖD 70).

A szentszéki rendelkezés előírta, hogy a tantervekben kifejeződjék minden tananyag ökumenikus dimenziója, és hogy gondoskodni kell ökumenikus szakképzésről. A leendő papok és diakónusok képzésének része az ökumenikus nyitottság, mert a „szent teológiát” és a többi, főként történeti jellegű tárgyat ökumenikus szempontból kell tanítani, hogy minél jobban megfeleljen a tárgyi igazságnak (ÖD 76, vö. Unitatis reintegratio 10).

A felsőoktatási kulturális központok és az egyházi egyetemi fakultások és más felsőoktatási tanintézetek nagyon jelentősek az ökumenikus dialógusra való felkészítésben, annak folytatásában és a keresztények egységének kibontakozásában, melyet éppen a dialógus annyira segít.

A Direktórium részletekbe menően ad eligazítást a pedagógiai felkészítés követelményeiről: a hitben megélt személyes és őszinte elkötelezettség a dialógus alapja, mely nem pusztán akadémiai gyakorlat; az egység helyreállítása érdekében új utak és módok keresése szükséges a kölcsönös kapcsolatok

megerősítésére; fontos annak tudatosítása, hogy az ökumenikus dialógus nem személyek vagy csoportok magánügye, hanem az egész egyház elkötelezettségének része; szükséges annak elismerése, hogy a különböző egyházak tagjai segíthetnek közösségük tanításának és életének jobb megértésében és bemutatásában; tiszteletben kell tartani azok lelkiismeretét és személyes meggyőződését, akik saját egyházuk álláspontját adják elő; azt is figyelembe kell venni, hogy nem mindenki képes azonos módon részt venni a dialógusban (ÖD 87).

A katolikus egyetemek hivatásáról az ökumenikus párbeszédben külön szól a Direktórium. Ösztönzi a tanulmányi napok, megbeszélések szervezését, egyetemi folyóiratok ökumenikus rovatainak bővítését és baráti kapcsolatok kialakítását a katolikus és más keresztény diákok között. Kijelenti, hogy az egységért szóló imának nem csupán az imahéten, hanem az év folyamán is helyet kell biztosítani. Sok lehetősége van a közös tanúságtételnek, különösen karitatív és szociális téren (ÖD 89).

3. 1969-ben VI. Pál pápa ellátogatott Genfbe az Egyházak Ökumenikus Tanácsa központjába. 1983-ban pedig II. János Pál pápa Luther születésének 500. évfordulóján így szólt a nagy reformátorról: „atyánk a hitben”.

4. A több mint 20 éves evangélikus-katolikus teológiai párbeszéd eredménye volt 1997-ben a „Megigazulásról szóló közös nyilatkozat” (*Gemeinsame Erklärung*) végső szövegének elkészítése, majd 1999. október 31-én annak aláírása.

5. Fontos a Máriáról, Jézus anyjáról kiadott két füzet, ökumenikus szelvényben 1997-ben és 1998-ban a franciaországi Dombes-i Csoport (*Groupe des Dombes*) közreműködésével. Ez a közösség katolikus és protestáns francia teológusokat gyűjt egybe, akik időnként találkoznak a dombes-i trappista kolostorban, hogy az egyházakat még elválasztó, az egység útjában álló kérdésekről tanácskozzanak.

6. Rendkívül jelentős az *auctoritas*-ról, a tekintélyről megjelent 1999. májusi dokumentum, mely az anglikán közeledés gyümölcse (*The Gift of Authority*).

7. Döntő fontosságú volt az európai kereszténység szempontjából az 1989-es és 1997-es Bázeli (*Peace with Justice*) majd Grazi (*Reconciliation. Gift of God and source of new life*) Európai Ökumenikus találkozó.

8. Ez utóbbi készíti elő az Ökumenikus Chartát (*Charta Oecumenica*) 2001 Húsvétjára, melynek vázlata a Theológiai Szemle ez évi első számában olvasható.

9. Kiemelkedő dokumentum az 1995-ös *Ut unum sint* kezdetű pápai körlevél, mely a II. Vatikáni Zsinat után ismét megerősítette szándékát, hogy mindenki számára az egység jele legyen, azzal a kijelentéssel, hogy az ökumenikus út az egyház útja. Itt adott hangot II. János Pál pápa annak az ez idáig páratlan megnyilatkozásnak, mely pápai tisztségének ökumenikus jellegű gyakorlásáról szól: „Felelősségem van abban, hogy meghalljam a felém irányuló kérést: találjam meg a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely küldetés-

nek egyetlen lényeges mozzanatáról sem lemondva, kitér az új helyzet felé.” (UUS 95)

10. A Harmadik Évezred Közeledtével (*Tertio Millenio Adveniente*, 1994. november 10.) kezdetű körlevélben a pápa megfogalmazza, hogy a kétezer éves kereszténység és Jézus születésének jubileumi ünneplése nem nélkülözheti a keresztény felekezetek közeledését és az egység helyreállításának alapvető törekvését:

„A harmadik évezred küszöbén, e rendkívüli órában az Egyház legsürgőbb kéréseinek egyike az Úrhoz, hogy növekedjék az egység a különböző hitvallású keresztények között, mindaddig, amíg el nem érjük a teljes közösséget. Kívánom, hogy a Jubileum kedvező alkalom legyen a gyümölcsöző együttműködésre azokban a dolgokban, melyek összekötik a keresztényeket, s melyek száma bizonyosan több, mint amelyek elválasztják egymástól őket. E célt tekintve, mennyire hasznos volna, ha az egyes egyházak és közösségek ökumenikus kezdeményezései találkoznának a Jubileum előkészítésében és megünneplésében: e Jubileum erejét megsokszorozná Krisztus összes tanítványának elszánt akarata a minél előbbi teljes egység megvalósítására, abban a meggyőződésben, hogy »Istennél semmi sem lehetetlen.«” (TMA 16)

„A nagyobb bűnbánatot és megtérést követelő bűnök közé kell sorolnunk azokat, melyeket Isten népe egysége ellen követtünk el. Az egyházi közösség a mögöttünk lévő második évezredben az első évezrednél fájdalmasabban tapasztalta – »olykor mindkét rész hibájából« – azokat a szakadásokat, melyek nyilvánvalóan ellenkeznek Krisztus akaratával és botránkoztatják a világot. A múltnak e bűnei sajnos ma is éreztetik hatásukat, és a kísértések ma is megvannak. Elégtételt kell adnunk értük, nagyon kérve Krisztus bocsánatát.

Az évezred végén az Egyháznak még buzgóbban kell a Szentlélekhez fordulnia, hogy kérje tőle a *keresztények egységének ajándékát*. A világ evangelizációjának kulcsproblémája ez. Főként a II. Vatikáni Zsinat után sok nagylelkű kezdeményezés történt az ökumené érdekében: elmondható, hogy a helyi egyházak és a Szentszék teljes tevékenysége ökumenikus szellemű lett. A *Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács* az egység felé vezető út egyik fő kezdeményező központja lett.

Tudatában vagyunk azonban annak, hogy e cél elérése nem lehet csupán az egyébként nélkülözhetetlen emberi erőfeszítések gyümölcse. Az *egység lényege szerint a Szentlélek ajándéka*. Nekünk fogadnunk kell ezt az ajándékot, nem engedve sem a könnyelműségnek, sem az igazság melletti tanúság elhallgatásának, hanem bátran végrehajtva a Zsinat és az azt követő szentszéki dokumentumok irányelveit, melyeket a katolikus Egyházzal teljes közösségben meg nem lévő keresztények is oly nagyra becsülnek.

Íme, a 2000. év felé tartó keresztények egyik feladata. Az ezredvég felé közeledés mindenkit *lelkiismeretvizsgálatra* és alkalmas ökumenikus kezdeményezésekre készítet, hogy a Nagy Jubileumra, ha nem is teljesen egyesülve, de *legalább a második évezredben kialakult megoszlások legyőzését sokkal inkább*

megközelítve érkezzünk meg. E cél elérése – mindenki láthatja – rendkívüli erőfeszítéseket igényel. Előbbre kell jutnunk a tanbeli kérdésekről folytatott dialógusban, de sokkal inkább az *ökumenikus imádságban*. Ez az imádság nagyon fölerősödött a Zsinat után, de még jobban terjednie és erősödnie kell a keresztények között a szenvedés előtt álló Krisztus nagy imádságának megfelelően: »Atyám, ... hogy ők is egyek legyenek bennünk.« (TMA 34).

11. A Nemzetközi Teológiai Bizottság 1999 decemberében „*Emlékezés és kiengesztelődés (megbékélés) (Az Egyház és a múlt emlékei)*” címmel páratlan jelentőségű dokumentumot adott ki, mely megalapozta az egyháznak a jubileumi évben kimondani szándékozott bocsánatkérését. Ez a teológiai szöveg feltárja a bocsánatkérés okait, biblikus, teológiai alapjait, erkölcsi-pasztorális és missziós szempontjait.

12. Ez a pápai szándék valósult meg 2000. március 12-én Rómában, amikor II. János Pál a liturgikus szertartás keretében bocsánatot kért a múlt vétkei miatt. A 3. bocsánatkérés az egyház egysége ellen elkövetett bűnök megvallását jelentette:

„Könyörögjünk! Add, Urunk, hogy a Krisztus Misztikus Teste, vagyis az Egyház egysége elleni vétkek, és a testvéri szeretet megsértése terén elkövetett bűnök beismerése egyengesse a keresztények kiengesztelődéséhez vezető utat.

Irgalmas Atyánk! Szenvadásának estéjén Szent Fiad azt kérte, hogy mindazok, akik hisznek, egyek legyenek őbenne. Ám a keresztények nem teljesítették kívánságát. Ellentéteket és viszályokat szítottak. Elítélték egymást és harcoltak egymás ellen. Irgalmadért esdeklünk, és kérünk, adj nekünk bűnbánó szívet, hogy a keresztények kiengesztelődjenek egymással, Benned. Egy testben és lélekben egyesülve újra átélhessék a teljes egység boldogságát.”

Egymás megismerése

Az elmúlt évtized társadalmi, egyházi változásai is elősegítették a közeledést a magyarországi egyházak között. Elengedhetetlenül fontos a következő események ismerete az egység szempontjából:

- konferenciák szervezése (1995 Kecskemét: balkáni helyzet, 1997: Dobogókő: vallásszabadság, 1997 Graz)
- pápalátogatás 1991 (Debrecen, gályarabok emlékműve előtti fejhajtás)
- a Közös Nyilatkozat és annak ökumenikus szellemben történő közös fordítása, illetve kiadása
- 1999. november 4. Katolikus hallgatók látogatása ez Evangélikus Hittudományi Egyetemen (visszahívás 2000. április 3-án)
- A rendszerváltozás előtti időszakban a teológusok sorkatonai szolgálata is paradox módon lehetővé tette a közeledést és egymás megismerését. Mai napig tartó barátságok, lelki kapcsolatok ide vezethetők vissza.

A lelkipásztori szolgálat során a közös munkaterület nyújt lehetőséget az egyes egyházak képviselőinek megismerésére:

- kórházi szolgálat
- Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság
- Ökumenikus Esték: A Németvölgyi út 139-es szám alatti Ökumenikus Kápolnában
- publikálás egymás egyházi lapjaiban
- gyülekezetek meglátogatása
- egyéni kezdeményezések

A helyi viszonyokra lebontva az egyes keresztény lelkipásztoroknak kell a közeledést egymás egyházának, tanításának, dokumentumainak ismeretével ösztönözni, végső soron a találkozást lehetővé tenni.

*Ha a fészeke levert fészket ismét újra és újra tudja
rakni és legföljebb az üldözésen okulva,
már érzés alatt keres védelmet:
romlásra dőlt életterv vagy vesztett vagyon miatt
miért csüggedjen el éppen az ember,
ki egyedül bír értelemmel,
egyedül hisz a gondviselésben.*

báró Kemény Zsigmond

A REFORMÁTUS LELKÉSZKÉPZÉS JÖVŐKÉPE

A lelkészképzésnek van adóssága bőven, ezért a jövőkép kibontása helyett sokszor inkább az adósság-lista felsorolása és indoklása a közkeletűbb. Magyarázat és indoklás, sebnyalogatás és áthárítás, egyházpolitikai és érzelmi magyarázkodás, illetve kifogáskeresés még több esetben elhangzik. És valóban ezeket sem feledhetjük a jövőkép felrajzolásakor. Bizonyára *izgalmas lenne elemezni az adósságok közül pl.:*

- a teológiai tudományosságban a széleskörű utánpótlás és tehetséggondozás elmaradását, amely miatt teológiáinkra nehéz alkalmas tanárokat keresni,
- a kontraszelekció máig ható kárait, amely megnehezíti pl. az egyházi középvezetés kiválasztását,
- a helytelen embergazdálkodásunkat, ahol sokszor nem az egyház, a gyülekezet stratégiai szempontjai érvényesülnek, hanem a kegyességi érdekcsoportok akarata,
- az éleseszű teológiai kritikára nevelés elfojtását, amelynek áldozata lett pl. Török István és jó néhány tanítványa,
- a társtudományok eredményeinek, módszereinek mérlegelt teológiai felelősséggel átszűrt felhasználásától való óvakodást, mivel ott sem nyitunk, váltunk, tanulunk, ahol a Biblia engedné,
- a lelkészképzésre kiválasztás, azaz a felvételik eljárás módját, mert előfordul, hogy nem kerülnek be odavalók, ill. nem hullanak ki öt év alatt sem olyanok, akik nem odavalók,
- az infrastrukturális elmaradottságot, hiszen öt évfolyam 3-4 tantermes váltógazdálkodást folytat a modern oktatástechnikával alig felszerelt, ősi intézményeinkben,
- a diákönkormányzatok és a diákegyesületek szerepét, az önképzés hanyatlását, amely a régi időkhöz képest halódik a tanári beleszólás vagy a hallgatók túlzott magukra maradása miatt.

És még sorolhatnám, de ezeket az idő rövidsége miatt nem kívánom nagyító alá venni, mert úgy vélem, hogy adósságainkról csak akkor érdemes szólni, ha felismerjük a változtatás útját, és el is akarunk rajta indulni, tehát ha megtörténik a feladatszabás, a szemléletváltás. Nem is beszélve arról, hogy a feladatszabás egyúttal tükröt is tart az adósságainknak.

Egy beszorított állapot lelkészképzését és lelkipásztor-képét nem lehet a mai, sok mindenben megváltozott egyháztársadalmi helyzetben idealizálni. Mernünk kell levonni a konzekvenciát, át kell örökíteni azt, ami maradandó, s mernünk kell kitalálni, megteremteni az új lelkészképzést és az új lelkipásztor-képet.

A református lelkészképzés jövőképét hét gondolatkör bemutatásával kívánom felvázolni:

1. *Meghajolni Isten igényessége előtt*, aki többet vár el a teológiával feltöltkező lelkipásztoroktól; elvárja, hogy alkalmazzák a bibliai és a hitvallásos mérce-t önmagukkal és másokkal szemben. Felgyorsult világi és egyházi életünkben minden változóban van, csak biblikus-hitvallásos, konkrét és hatásos cselekvésünk reakcióideje marad a régi, rozsdás óvatosság. A gyors reagálás nem csupán stratégiai kérdés, hanem a teológia kritikai-normatív funkciójának egészséges működése.

Az Isten igényessége előtti meghajlás kezdete az, hogy igényes vagyok a felkészülésben. Ennek érdekében le kell küzdeni a szellemi ingerszegénységet és megbélyegezni a gondolatlanságot.

2. *A teológiai tudomány komplexitásának képuiselete*. Minden tárgy fontos, minden megtalálja a maga értelmét és helyét szolgálatunk segítése terén. Az egyházformáló teológus lelkület egy életen keresztül küzd a teológia „hiánybetegségeivel”: a felszínes biblicitás, a felületes exegézis, a rendszertelen gondolkodás, a történelmi és egyházi identitáskrizis, a szociális érzéketlenség, a „fogalmazás-gátlós” pongyolaság és a kirívó műveletlenség ellen. A teológus lelkület abban érdekelt, hogy a keresztyén teológia teljes kritikai eszköztárát a lelkési szolgálat rendelkezésére bocsássa. Már Schleiermacher megmondta, hogy jó lelkipásztor csak jó teológusból lehet.

3. *Az elmélet és a gyakorlat arányának megtalálása*. A korábbi teológiai képzésből kiszorult a gyakorlat. Így lettek az egyházépítés marsallbotját hordozó tantárgyak a reménytelenség és a szárnyaszegettség elszenvedői. Általában beszűkült a lelkigondozói kapcsolat, ahol a segítségre szorulóknak nehezen vették igénybe a lelkész segítő közelségét. Egygenerációs, tradicionális gyülekezetek megöregedett tagjaitól hogyan lett volna elvárható a liturgiai újítások iránti hajlékonyság? Közben az exmisszus-igehirdető, sokszor a velük született homiletikai érzékükre (vagy érzéketlenségükre) maradván prédikáltak, s milyen papírízű maradt az a katechetika-kurzus, amely a tiltott hittanórák, a „zugkonferenciák”, a sokhelyütt gyermekhiány miatt szünetelő gyermekistentiszteletek és kimaradt évfolyamú konfirmációs csoportok világában hangzott el. Ennek a közelmúltnak a zsigerekbe költözött öröksége továbbra is él, hat és akadályoz. Már nem elég csak a legációk intézménye vagy a nyári gyüleke-

zeti gyakorlat egy-két hete, hanem szisztematikus hospitálási rendszerrel kell megszervezni a katechetikai, lelkigondozói, missziói és diakóniai gyakorlatokat, amelyekre koronaként következik az Oktatási Minisztérium által idén őstől elismert 11-12. szemeszter kötelező gyakorlati éve, amely alatt a hallgatók korábban megszerzett ismeretei párosulhatnak a lelkipásztorkodáshoz elengedhetetlen készségek kifejlesztésével. A hatodik év célja az, hogy az önálló lelkipásztori munka megkezdése előtt minden teológus-lelkész szakos hallgató egy kettős tutori rendszer segítségével (teológiai tanárok és szakoktató lelkészek) és ellenőrzésével, valóságos gyülekezeti közegben, huzamosabb ideig, felelősen végezze a lelkészi tevékenységet. Ezzel erőteljesen és hatásosan fog megjelenni a lelkészképzésben a gyülekezeti irányultság, illetve a lelkészképzés befejező szakaszában döntő módon jelenik meg a fenntartó egyházkerület aktív részvétele.

4. *Köldöknéző kegyesség helyett kreatív kegyességre ösztönözni.* Konzerválódás, megmerevedés, betokosodás helyett műhelymunka, ötletesség, önállóság és önképzés, amely nem túri el a spirituális középszerűséget. A teológus nem lehet arc nélküli ember. Személyiségigény és egyéniségigény a vele szemben támasztott követelmény. Ennek eléréséhez *újra fel kell fedezni a reformáció korától a protestáns kegyességet meghatározó oratio – meditatio – tentatio triászának mai szükségességét.*¹ Teológus diákjaink kegyességi mintái kuszáltak, sőt nem egy esetben végletek tapasztalhatók.² Mit szívnak folyamatosan magukba a mai magyar társadalomból? A lazaság szemléletét, masszív igénytelenséget, lelketlen durvaságot, sziruposan slágerízű érzélgést, újgazdag sekélyességet, video-idiotizmust, csekélyke olvasmányélményeket, minimális művészetismeretet, sokoldalú fantáziatlanságot, érzelmi blokkoltságot, általános unalmat, munkát kiváltó becstelenséget vagy munkakerülést, a könnyebb utak előnyben részesítését stb. Ezek mellett már nem is sorolom az egyházból kapott ferde hatások csokrát, amelyek mind-mind hatással vannak teológusainkra és ránk is. Bizony komplex nyomorúsághalmaz ez, szinte megtisztíthatatlan kásahegyet jelent ez a teológiai oktatás számára éppúgy, mint a lelki nevelésre nézve.

Mivel a világ sodrása oly erős, az egyházi közeg lelki egészsége pedig oly gyöngye, ezért sokkal több és elmélyültebb elcsendesedésre (*meditatio*), őszintébb Istenhez kiáltásra, bizonyosságban szólóbb imádságra (*oratio*), illetve bátor és folyamatos harcra van szükségünk a rafinált kísértésekkel szemben (*tentatio*). A *meditatio*t negligálva nem beszélhetünk alapos igehirdetésre készülérről. A gépies *oratio* vallási rituálévá korcsosul. A ki nem védett *tentatio* pedig minden keresztyénkedő tevékenységet hiteltelenít. Ezért a lelkészképzés minőségi továbblépésének kulcsfogalma az elmélyült spiritualitás. A lelkészképzés nevelési célja: eljutni és eljuttatni a lelki érettségre, amelyben jelen van az életstílussá vált meggyőződés (differenciált globalitás), az autonómia, a dinamizmus és a következetesség.³ Ennek érdekében kell a teológiai nevelésben minden áron törekedni az *oratio – meditatio – tentatio* triászának nagyobb és új te-

reket adni, hogy feltámadjon az igény a kreatív kegyesség iránt. Keresztyén rendeltetésünk elengedhetetlen jellemvonása: ellenállni az ördögnek, az összezavaró törekvéseknek (Jak 4,7b). A Heidelbergi Káté 32. kérdés-felelete értelmében akkor teljesítjük a gondolatot, hogy „a Sátán és gonosz ellen már ez életben szabad lelkiismerettel harcoljak és győzzek”, amikor vállaljuk az emberellenes, gonosz struktúrák megszüntetését; amikor fáradozunk az otthonteremtésben, a közösség-hiány pótlásában; amikor megőrizzük és megadjuk az emberi méltóságot; amikor tápláljuk a szabadságszeretetet, és jó sáfároként őrizzük a teremtett világot. A teológus lelkiségben van helye a részt venni és a részt-nem-venni szabadságának, a kitárulkozó nyitottságnak és az elhatárolódó éberségnek.

5. *A kísértések legyőzésével feladat a magas szintű erkölcsiség, fegyelmezett ség és mértékletesség elérése.* Az ige erkölcsi következményekkel járó hatásának hiánya megkérdőjelezi a megtérés mindent átható voltát, a cselekedeteket befolyásoló hit erőteljes jelenlétét. Az egyházfegyelem elhalásának következményeit tapasztaljuk... De ne így legyen tikóztetek! A belülről, hitbeli meggyőződésből fakadó irányítottság minden téren kötelez: munkában, családban, társadalomban. Azaz: életszentséget a megszentelő Lélek erőterében! A bibliai értékszemponatok bátor képviselője és példaadó megélése szükséges a saját köreinkben. Komolyan venni: ne igazodjatok e világhoz... A puritán élet-szemlélet újra vállalása prédikációval felérő dolog (van, aki ezt új típusú aszketizmusnak mondja): tisztaság, a nem haszonérdekeltségű feladatvállalás, lemondás, adósságelengedés, megbékélés, önkorlátozás, mértékletesség, megelégedettség.

6. *A preventív teológusképzés koncentrikus köreinek megteremtése.* Néhány éve, amióta beállt egy kb. kétszeres túljelentkezés, azóta erősebben kell hangsúlyoznunk az érdeklődőknek és a már felvetteknek, hogy a lelkipásztorság nem divatpálya, nem sikerszakma, nem tucatállás, hanem életre-halálra szóló hivatás, szent ügy, állandó prioritást igénylő foglalatosság. Az öt évfolyam kijárása még semmi, mert a felvételi utántól újra és újra ránk talál az az egész életen keresztülvélő vesszőfutás, amelyben egyszerre válik útitársunkká a méltatlanságérzet és a kiválasztottság-tudat, az Isten előtti *mysterium tremendum* (félelmetes titok) és Isten-közelségben élve a *mysterium fascinans* (titokzatos vonzerő). Nincs olyan teológus és lelkész, akiben ne fogalmazódna meg a pályaelhagyás, az elbizonytalanodás kérdése: „Itt a helyem?” „Jól választottam?” „Meg tudok felelni?” „Fogom bírni?” „Lesz belőlem igazi lelkipásztor?” A kérdések megfogadásának oka és a belőle származó rossz közérzetnek sok összetevője lehet: azonosságválság, korai kiégés, lekötetlen kapacitás, változó igények, izoláltság, a támasztott követelmények sokasága, a ki nem mondott elvárások esetlegessége, a sokkoló stresszhelyzetek gyakorisága, és még lehetne sorolni tovább...

A felelős vezető kérdése a képzés oldaláról az, hogy mi múlik rajtunk, az intézményen? *Egyrészt:* Hogyan tudunk elébe menni azoknak az eseteknek, ami-

kor nem tör fel elementáris erővel ez a szükséges bizonytalanságérzet, és nem következik be időben a hivatás melletti elkötelezett döntés vagy szakítás, amelynek elmaradása belekeseredéshez és kényszerpályához vezet. Másrészt: Mit kell tennünk annak érdekében, hogy a szolgálatra alkalmasnak tűnőknél elősegítsük a pozitív válasz megadását és azt, hogy azután ne törjön fel minduntalan az akna-alattomoságú kísértés a mindent megkérdőjelezésre.

A felszínes-könnyelmű, ill. a morfondírozó-aggodalmaskodó típus arra int bennünket, hogy kialakítsuk az ezt a jelenséget kezelő preventív (megelőző, elhárító, előzetes) gondolkodást és preventív képzésfejlesztést. Kiiktatni nem tudjuk, s nem is akarjuk a szembesülést a választás kényszerével, mert érezzük a sokat vívódó teológus, Révész Imre intésének súlyát: „Nem éreztük meg, mekkora hatalom az Ige, amíg a terhét nem éreztük. És nem tapasztaltuk addig az Ige hatalmát önmagunk fölött, amíg nem igyekeztünk szabadulni tőle”. Nem kiiktatni szeretnénk vagy bagatellizálni ezt a jelenséget, hanem szembenézni vele és kezelni. A teológusképzésben is meg kell tennünk a lelki egészségvédelem érdekében a prevenció három klasszikus lépését⁴:

„A primer prevenció tulajdonképpen oki megelőzés: erők és hatások ellen dolgozni, mielőtt azok bajt okoznak.”⁵ A teológiai alap- és szakképzés időszaka tehát döntő. A teológiának a felkészítésbe beépítetten a lehető legszélesebb megismerési palettát kell felkínálnia. Minden támogatást meg kell adni a lelkipásztori személyiség kibontakoztatásához.⁶ Ennek az eszközei az elmélyülés körülményeinek biztosítása, a kiműveltség számonkérése, a specializálódásra segítség. A IV-VI. év alatt legyen lehetőség okleveles lelkigondozóvá, börtön-, ifjúsági-, katonai- stb. missziói ágak lelkészévé felkészülni, teológiai szakfordítói diplomát szerezni, egyházi szociális munkások képzésében részt venni, középiskolai pedagógiai diplomát szerezni. Eközben pedig a teológiai hallgatók „immunanyag szintjének” növelésébe a teológiai diszciplínák színvonalas oktatása mellett be kell vonni a társtudományok és a segédtudományok minél tágabb körét.

„A másodlagos prevenció célja a korai stádiumban lévő esetek gyors, hatékony megoldása. Amikor még mozgásban van vagy nem rögzült a kép.”⁷ Ennek a lépcsőfoknak az ideje a teológusképzés rendjében a segédlelkésvi év, amelynek átszervezése, a hallgatói jogviszony kiterjesztésével intenzívebbé tétele elodázhatatlan feladata egyházunk Zsinatának. A sokszínű gyülekezeti közegbe, tapasztalt lelkipásztor mellé kerülő hatodéves hallgató áteshet a másodlagos prevenció elvi eszközöként emlegetett szűrőn. Itt még gyorsan és hatékonyan lehet kiszűrni az alakulóban lévő igelátásból, egyházképből és lelkeszmintából a hamiskás színeket és a hatodévest jó irányba segíteni. Az élesben átélt krízishelyzetekkel nem magánosan kell megküzdenie, hanem egy teherbíró és kiforrott egyéniségű munkatárs oldalán. Immár elkülönülve az évfolyamtársaktól, szobatársaktól, s a teológus közösség rejtési és fedési tendenciáiból kikerülve, huzamosabb időn át kell megmutatnia önmagát, felkészültségét, etikai hozzáállását, szolgálatra való alkalmasságát. A gyülekezet és az egyházmegye, a presbitérium és a lelkipásztori kar testületileg teheti mérlegre a segédlelkész

életét és felszentelésre való alkalmasságát, vagyis a szűrőn fenn lehet akadni, tehát az is kiderülhet, hogy a *vocatio interna*-t (belső elhívást) nem követi a *vocatio externa* (a külső elhívás). Ugyanakkor arra is módot ad ez az év, hogy a lelkészjelölt maga is leszűrje szolgálatba kóstolása tanulságait, s legbelül megadja a legőszintébb választ arra, hogy neki való-e ez a hivatás. Ebben a képzési szakaszban a preventív hozzáállás gyümölcse a lelképásztori karakter újabb értékekkel történő gazdagodása, illetve az, hogy megkíméli egyházunkat olyan lelkészek kibocsátásától, akik jobban teszik, ha más hivatás után néznek.

„A *tercier* prevenció célja... az elszüvedett kórkép további károsító hatásainak, következményeinek csökkentése”.⁸ Megfáradnak még a legkülönbek is, hiszen egyházunk és világunk kórképét elszüvedni: olykor bizony lélek- és idegölő dolog. Még a legjobban felkészült lelképásztorok ismeretei is meghalványodnak idővel, korszerűtlenné válnak, felfrissítésre szorulnak, új megközelítésből vonzóbbak. A *tercier* prevenciónak a lépcsőfokán fel kell mérni, hogy mi az oka a produktivitás hanyatlásának, hogy aztán a produktivitás érdekében sokszínű ösztönző elemet lehessen bekapcsolni. A teológusképzés harmadik lépcsőjeként a szervezett, komolyan vett és ismeretfrissítő, ismeretpótló szándékkal meghirdetett továbbképzés elindítása közös feladatunk az egyházkerület vezetésével. A továbbképzés programkínálatának kidolgozásában nélkülözhetetlenül szükség van teológiáink oktatóira. A tanszékek köré csoportosuló szakmai napok bevezetésével kívánatos lenne a lelképásztorok számára új formában megindítani a szaktanfolyamokat, amelyek biztosítanák a doktori programra jelentkezők számát. Az átgondolt „tudományos vérátömlesztés” kívánalma sok foglalkozásnál alapkövetelmény, nálunk sem intézhetjük el „a jó pap holtig tanul” mondással, miközben nem lépünk előre. A lelkészi munkával járó stressz, krízishelyzet nagyban csökkenthető lenne az égető kérdéseink megoldásához segítő továbbképzésekkel.

További eleme a *tercier* prevenciónak, hogy felfigyel az elszigetelődés, a kitaszítottság-érzés kialakulására, és segíti a közösségbe illeszkedést. Ennek a tételnek az értelmében a teológiai tudományosság szervezése egyúttal közösség-szervező funkciót is vállal. A perifériára került, magányosságban élő szolgatársak indirekt módon történő bevonása nem pusztán kollegialitás, hanem lelkigondozás is és visszasegítés a szent tudomány vonzásába.

A preventív hozzáállásból következő lelkészképzés tehát nem az orráig lát, nem a felvételi létszámig, nem a keretszámokig, nem a diplomáig, hanem a lelkészképzés koncentrikus képzéskörével folyamatosan és az egész pályafutás idején jelen van és kíséri a szolgálatra készülöket és a szolgálatban állókat egyaránt.

7. Az átgondoltabb és felelősségteljesebb lelkészképzés érdekében szükséges a lelkész szakirány bevezetése mellett beindítani a teológus szakot olyanok számára, akik nem kívánnak lelkészi pályára menni. Ez több szempontból hasznos, pl.:

- Elősegíti a felvételi vizsgák őszinteségét. Senki nincs hazugságra kényszerítve az elhívás tekintetében. Nem kell meggyőződés nélkül fogadkozni a gyülekezeti szolgálatra elkötelezettséggel kapcsolatban, s mégis lehetősége lesz megízlelni a szent tudomány jó ízét.
- A más szakon tanuló egyetemistáknak elérhető kínálattá válhat ez a képzés 10 szemeszterben, a gyakorlati teológiai tárgyak visszanyesésével, ami a protestáns értelmiségképzés melegágya lehet.
- A teológia tudománya számára is szükséges egy képzett és széles horizontú kutatóréteg kinevelése, akik ráállíthatók egy-egy teológiai, ill. egyháztársadalmi kérdés, probléma kutatására, illetve kutatóintézetek létrehozásában, vezetésében regionális (egyházkerületi) tudományos teológiai központként segíthetik a gyakorló lelkészek munkáját.
- A teológia tudománya iránt érdeklődő nők diplomához jutása úgy válna lehetővé, hogy nem kell minden áron, akár lelki alkatuk megtagadása árán is gyülekezeti szolgálatra vállalkozniuk.
- A lelkészi szakról át lehetne sorolni azokat, akik mégsem tudják vállalni egy életre a hivatás terhét.
- Az egyház széleskörű és sajátos ismereteket igénylő szolgálati területeire tekintettel, alapos teológiai alapképzés után következhet a specializáció gazdag kínálata.

* * *

Egy megváltozott helyzetben és egy változásra megérett egyház számára kulcsfontosságú, hogy milyen lelkipásztori karral hajtja végre a megújulásra esélyt adó Isten jelenkorra rótt feladatát. Hogy milyen lesz ez a lelkipásztori kar, abban döntő szerepe van lelkészképző intézeteinknek.

Ennek a súlyát sok teológiai tanár kollégámmal együtt átérezzük. Úgy tekintünk előre és azért munkálkodunk, hogy a lelkészképzésben egy korfordító, a mentalitásában feltétlenül változni akaró, egész életében teológus-lelkületűnek megmaradó nemzedék támasztására szántuk el magunkat.

JEGYZETEK

¹ Vö.: Luther, Voetius és Bohren idevágó gondolataival.

² Ezek a minták nem csoda, hogy ilyenek, mert csupán leképezései egyházunk jelenlegi lelki állapotának.

³ Megszívvelendő gondolatokkal adja közre e felosztást és annak indoklását Szentmártoni Mihály: A személyi érettség felé. Róma. 1978. 47-48.

⁴ Vö.: Hárdi István: A lélek egészségvédelme. Springer-Verlag. Bp. 1992. 48-65.

⁵ U.o. 50.

⁶ Kamarás István: Júdások vagy Péterek? Egyházfórum Könyvek 14. Bp. 1992. 8.

⁷ Hárdi, 64.

⁸ Hárdi, 65.

Schöner Alfréd

A PAPI SZOLGÁLAT ALAPJAI AZ ÓSZÖVETSÉGBEN ÉS A MAI ZSIDÓSÁG GYAKORLATÁBAN

Számomra is meghatározó, hogy itt lehetek, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, a magyarországi történelmi egyházak egyik legkiemelkedőbb szellemi képviselőjénél, s Önök előtt szólhatok. Húsz évvel ezelőtt tartottam itt előadást utoljára. Két évtized nagy idő.

A Harmati püspök úr által elmondottak hatására, szavai mentén fogalmazom újra mondanivalómat. Bevallom, egészen másról akartam beszélni, de mélyen érintett az a „tíz pont”, amit hallottam. Átérezem mélységét és üzenetét, így – a jelenlévők szíves hozzájárulásával és engedelmével – a püspök úr által elmondottakra is szeretnék reagálni.

„Mózesről Maimuni Mózesig nem volt olyan, mint Mózes”

Az első gondolatkör, amelyről szólok, az Ószövetségben – vagy ahogy mi nevezünk: a Tánách-ban – a pap, a rabbi determinációja. Az Ószövetség, pontosabban a Tóra korában sem volt egyértelműen körülhatárolt a lelki vezető tiszte. Jogos a kérdés: ki volt a mózesi öt könyv domináns személyisége: Áron vagy testvére, Mózes?

Kétségkívül Áron az, aki az áldozatokat bemutatja, majd Áron gyermekei a papi szolgálatot teljesítő személyiségek. Mégis testvérével, Mózesrel kapcsolatosan, használja a zsidó hagyomány e jellemző és szép kifejezést: „Móse rab-bénú” – „Mózes, a mi tanítómesterünk.”

Amikor Mózes már magas korú, átadja a spirituális vezetői tiszte utódjának, Józsuának. Így áll Mózes ötödik könyvében: „...ki számách Móse et jádáv álv...” „Józsu pedig, Nun fia, telve volt a bölcsesség szellemével, mert rá-tette Mózes a kezét, és hallgattak reá Izrael fiai...” (5Móz 34,9)

Rátette a kezét. Mózes átörököltette Józsuára a hagyományt, kézzelátellel felruházta a folytatólágosságra. Szinte az első helyek egyike, amikor a kontinuitásról beszélhetünk.

A polgári időszámítás szerinti első században, a Misnában szerepel először leírva a fogalom: „ráv”, azaz rabbi. Talmudi gemára beszél arról, hogy milyen módon adta át a rabbi az utódlást, és mi volt a feladatköre (Szanhedrin 13/b). Az elmúlt két évezredben változott e tevékenységi kör. Egy belső fejlődésen, hadd pontosítsam, változáson ment keresztül. Hiszen a rabbi hivatásának határait, lehetőségeit, domináns célkitűzéseit mindig meghatározta a „mikor” és „hol” fogalma. Típusokat említek:

- Az Egyiptomban született Száádjá Gáon (882-942), nem a „rabbi”, hanem a „gáon” titulust kapta. A „gáon” régi héber kifejezés, azt jelenti „fenség”. Ő az átlagosnál lényegesen felkészültebb, műveltebb, a világot összefüggéseiben kereső ember, a keleti zsidóság szellemi fejlődésének egyik formálója, aki termékeny irodalmi munkásságot fejtett ki.
- A 10-11. század egyetemes jellegű tudósa Rábbénu Gérsom, aki a „Számúzetés Világossága” elnevezést kapta, a Talmud első szövegkritikusa és az áskénáz zsidóság életének alakítója.
- Franciaországban, Troyes-ban született személyiség, a zsidó kommentárirodalom kiemelkedő alakja Rási, Rabbi Slómó ben Jicháki. A neve elé már odaírták: „rabbi”, az „én tanítómesterem”. Nélküle talán nem értenénk, vagy nem értenénk helyesen az Írásbeli Tant.
- Ha áthelyezzük a hangsúlyt Spanyolországra, majd Egyiptomra, megjelenik a 12. század legmarkánsabb zsidó személyisége, ahogy őt nevezték: „a Zsinagóga Sasmadara”, Rámbám, más néven Maimonidész vagy Májmoni Mózes (1135-1204). Az ő neve előtt is az a kifejezés szerepel: „Rábénú” – mesterünk, közös tanítónk. Korszakformáló, a mai napig elevenen ható személyiség volt.

Példaképek

Amikor a bevezetőmben azt mondtam, hogy szeretném átalakítani a mondanómat, két bibliai idézet fogalmazódott meg bennem:

1. „Ki szifté kohén jismórú dáát” – „A pap szava őrizze meg a tudást.” (Máleáchi 2,7)

2. „Uvátá el hákohánim...áser jihje bájámim háhén” – „Menj el ahhoz a kohénhoz (paphoz), aki a te idődben fog szolgálni.” (5Móz 19,17). Aki azt a kort éli meg, azt a kort éli át, abban a korban végzi Istentől kapott hivatását, amelyről itt szó van.

Napjaink rabbinikus kihívásai és napjaink rabbinikus feladatai fogalmazódnak újra e mondatokban!

Példaképeket keresek a magyar zsidó történelemből.

A magyarországi zsidóság megerősödése a 18. század végén és a 19. század elején kezdődik. Példaképpen megemlítem Nagykanizsát, ahol meghirde-

tit a negyvenes években a rabbi állást. (Itt utalok a püspök úr által elmondottakra, hogy vajon a közösség hívja meg a lelki vezetőjét, vagy a lelki vezető választja ki, hogy milyen közösségbe fog menni. „Semmi új nincs a nap alatt.”) 1846-ban Nagykanizsa rabbit választ, egy morvaországi származású rabbit: Lőw Lipótot, aki nem tud magyarul.

Kiemelkedő tudású ember, aki érzi, hogy a magyar városban nem lehet másképpen beszélni híveihez, mint magyarul. Tökéletesen megtanul a nép nyelvén, s ő viszi fel a tiszta magyar nyelvet elsőként a zsinagógai szövegekre.

Sok támadás éri. Így Pápára kerül, majd elérkezik 1848. Lőw Lipót az első olyan rabbi, aki Kossuth felhívására csatlakozik a magyar szabadságharchoz. Meg is lesz az ára, börtönbe zárják. 1850-ben kerül Szegedre. Az ő gyermeke a magyar neológ vallási irányzat egyik legnagyobb személyisége, Lőw Immanuel. A virágok és a lelkek tudósa. Kutató volt és pásztorizáló rabbi. A kettő együtt.

Ő volt az egyik eszménye Scheiber Sándor professzornak, a Rabbiképző néhai rektorának, aki abban az időben végezte a rabbinikus szolgálatát, amikor nagyon nehéz volt Magyarországon papnak, rabbinak lenni. Ő is tanította a „modern idők” rabbiját, hogyan kell újraépítkezni, újraépíteni. Hogyan kell a Soá után – ne tessék elfelejteni: az ötvenes-hatvanas éveket írjunk akkor – az adott történelmi közegben is fenntartani a hit lángját, nem csüggedve, hanem nagyon-nagyon mély, Istentől adott szeretettel.

Ha a legújabb kor rabbiját vagy rabbi-ideálját kívánom megrajzolni, e három személyiség ars poeticá-ját ajánlom a jelenlévők figyelmébe:

- Lőw Lipót lángolását, őszinteségét;
- Lőw Immanuel szimbiózis keresését;
- Scheiber bátorságát, hűségét, aki Auschwitz után is vallotta, hogy él az Isten.

Az Országos Rabbiképző Intézet fennállásának 50. évfordulójára kiadtak egy Emlékkönyvet. A kor egyik legnagyobb tudósa, Blau Lajos „A Rabbiképző első ötven éve” címen, 1927-ben, értekezést írt benne. Ebből idézek:

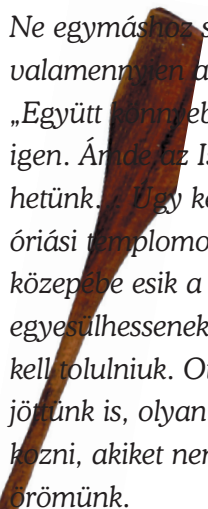
„Kortársaink arra törekedtek, hogy a rabbi is megváltozzék. Vagyis, hogy a rabbi is ruháztassék fel a modern világi műveltséggel...”

Ővék az érdem, hogy a művelteket vallásunkhoz közelebb hozták, annak megtartották, bennük iránta a lelkesedést újból felkeltették, a község javára való munkálkodásnak megnyerték, egyszóval kultúrképessé tették a zsidó valást...

A modern rabbi a hitközség belbékéjét helyreállította, vagy legalábbis megszilárdította. A fennálló intézményeket megerősítette és fejlesztette. Szociális érzékkel újakat teremtett. Az iskolát gondozta, a hitoktatást megszervezte, a hittant kedvelt és komoly tárggyá tette...

Az iskolát és a szószéket teljesen megmagyarosították, s a nemzeti kultúrának egyéb vonatkozásaiban is nagy szolgálatot tettek; nem egy helyen a magyar nemzeti kultúra előharcosai, s mindenütt bajnokai voltak...”

A Blau által megfogalmazott gondolatok összecsengenek a nagy triász – a két Lőw és Scheiber világlátásával s napjaink kihívásaival Európa közepén, itt, Magyarországon. Erre kötelez bennünket hitünk, Isten iránti feltétlen szeretetünk. S a megpróbáltatásaink, egykori történelmi kataklizmáink ellenére is bennünk máig meglévő optimizmus. A jövő korszak rabbija csak a tradicionális értékek iránti alázattal, s azok maradéktalan megőrzésével válik méltóvá címének viselésére.

Ne egymáshoz szegődni igyekezzünk, hanem valamennyien az Istenhez... Ti így beszéltek: „Együtt könnyebb...” Mi? – Szántani, aratni – igen. Ámde az Istenhez csak egyedül közeledhetünk. Így képzelem el a világot, mint egy óriási templomot, amelybe felülről s egyenesen középebe esik a világosság. Hogy az emberek egyesülhessenek, valamennyinek a világossághoz kell fordulniuk. Ott, bármily különböző oldalakról jövünk is, olyan emberekkel fogunk összetalálkozni, akiket nem vártunk: ebben van nagy örömünk.

gróf Lev Tolsztoj levele Teneronomóhoz, 1882

Kiss Ádám

A HITTUDOMÁNYI KÉPZÉS HELYE ÉS PERSPEKTÍVÁJA A MAGYAR FELŐOKTATÁSBAN

Nagyon örültem, amikor megkaptam a felkérést erre az előadásra, mert úgy érzem, hogy mindkét oldalon erős igény van arra, hogy beszéljünk a felsőoktatás jövőjéről; arról, hogy a hitéleti képzés, a teológiai és a hittantanárképzés hogyan illeszthető be a magyar felsőoktatás mai és jövőbeni rendszerébe. Előadásomban három dologgal szeretnék részletesebben foglalkozni. Először felvázolnék egy helyzetképet, azután – eltérve előadásom fő témájától – néhány tézisszerű információt nyújtanék a felsőoktatás-politika legfontosabb mozzanatairól, az egész magyar felsőoktatás mai irányvonaláról, végül szeretnék visszatérni arra, hogy ebbe a koncepcióba hogyan lehetne beilleszteni a hitéleti, a teológiai és általában a hittudományi egyetemek és főiskolák által végzett képzést.

Arról, ami a múltban volt, mindenki hallott és tud. A történelem során az egyetemeket és a felsőoktatási intézményeket elsősorban a hitéleti és a teológusképzésre való társadalmi igény hozta létre. Később természetesen megjelentek egyéb vonatkozások is, de a történelmi egyetemnek a teológiai képzés volt az egyik legfontosabb feladata. Így volt ez a mi országunkban is: az ország egyetlen olyan egyetemét, amely 1635 óta működik, eredetileg a teológusképzésre hozták létre. Ez katolikus, jezsuita egyetem volt, amely először két karral indult – a bölcsészettudományi és a hittudományi karral –, mivel az akkori idők szerint előbb bölcsészettudományt kellett tanulnia annak, aki aztán hittudományt tanult. Így az első tanévben a bölcsészettudományi karon indult meg a képzés. 1872-ig nem volt más egyetemi rangú intézménye az országnak, amikor is létrehozták a kolozsvári egyetemet. Ezután elszaporodtak az egyetemek, melyeken mindenütt volt hittudományi kar. Az első világháború után Magyar Királyi Tudományegyetemnek átnevezett Pázmány Péter Tudományegyetemnek katolikus, a Tisza István Tudományegyetemnek református, a Pécsre áttelepített Erzsébet Tudományegyetemnek pedig evangélikus hittudományi kara volt. Ezekén túl is voltak egyházi felügyelet alatt álló felsőoktatási intézmények – hadd emeljem ki a miskolci jogakadémiát, amely az evangélikus egyház felügyelete alatt állt. A második világháború után a kommunista

hatalomátvétel mindent átrendezett. Az összes felsőoktatási intézményt át-szervezték, a hittudományi karokat pedig egy központi döntéssel eltávolították az egyetemekről. Így történt meg például az a furcsa eset, hogy a Pázmány Péter által alapított tudományegyetemnek pillanatnyilag két, teljesen jogfolytonos jogutódja van: az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, amely a világi karokat őrizte tovább és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, amelynek hittudományi kara szintén első egyetemünk jogutódja. A diktatúra idején az állam és az egyházak között elromlott a viszony, ami gyakorlatilag az 1980-as évek végéig, jogilag pedig a rendszerváltásig tartott. Ezután vetődött fel két, az egyházi felsőoktatási intézményekkel kapcsolatos kérdés.

Az egyik az volt, hogy ki alapíthat új intézményt, illetve mi történjen a régiakkal – tehát az intézményi kérdés; a másik pedig, hogy milyen körülmények között és milyen formában folyjon tovább az oktatás – tehát hogyan történjen meg a rekompenzáció. Az első kérdéssel kapcsolatban az első demokratikusan választott kormány, az Antall-kormány és az utána következő kormány is hozott néhány olyan intézkedést és törvényt, melyek alapján a bejegyzett egyházaknak intézményalapítási jogot adtak. A Nemzeti és Kulturális Örökség Minisztériumának nyilvántartása szerint pillanatnyilag – csak tájékoztatás gyanánt – 92 olyan bejegyzett felekezet és egyház van, amelynek intézményalapítási joga van. A korábban meglévő intézmények természetesen tovább élhettek. Kezdetben viták voltak arról, hogy a kialakult helyzetet milyen módon rekompenzálják. Szóba került például a katolikus hittudományi kar integrációja az Eötvös Lóránd Tudományegyetemmel, ami később megghiúsult. Ma Magyarországon összesen 5 egyházi egyetem és 23 egyházinak tekinthető főiskola működik. Ezek nemcsak a történelmi egyházak, hanem más egyházak, felekezetek felügyelete alatt állnak, és ezekre vonatkozólag a felsőoktatási törvény külön intézkedéseket tesz. Nemcsak hitéleti képzést folytathatnak, hanem világi képzést is, itt példaként hadd említsem meg a két nagy egyetemet: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatóinak többsége világi képzésekre jár, és hasonló a helyzet a Károli Gáspár Református Egyetemen is. A 28 intézmény közül, amit az előbb említettem, 21 folytat csak hitéleti, hittudományi képzést. Az állam a hitéleti képzést szerződésben garantált módon finanszírozza az évek során kialakult gyakorlat, illetve a vatikáni szerződés alapján, amit a magyar állam az Apostoli Szentszékkal kötött, s amit a jelenlegi kormány a többi történelmi egyházzal, így az Evangélikus Egyházzal kötött megállapodásokkal egészített ki.

Végeredményben a történelmi egyházakkal igazságtalanság történt, melynek következtében a hitéleti képzés terén az állami és az egyházi felsőoktatás között a kapcsolat 45 évig – ha nem is szünetelt, de – egészen megváltozott. Az egyházak elvesztették anyagi alapjaikat, aminek a kompenzációjára a jelenlegi kormány, de már az előző kormányok is, úgy reagáltak, hogy a különböző egyházi felsőoktatási intézményeket azonos elbírálás alá vették az állami intézményekkel. Ez a pillanatnyi helyzet: a normatíva, amit a hitéleti képzés-

ben kapnak, pontosan megegyezik egy állami egyetem bölcsészettudományi normatívájával. Tehát a kormány szeretné kompenzálni azokat az igazságtalanságokat, amelyek vitán felül megtörténtek, ugyanakkor pedig támogatja az egyházi felsőoktatási intézményeket, és bátorítja, hogy ezekben színvonalas oktatás folyjon. Természetesen a hittudományi képzésre és az egyházi fenntartású intézményekre más szabályok vonatkoznak, mint az állami vagy pedig a magán felsőoktatási intézményekre. Ez a jogilag majdnem tisztázott helyzet, amelyben megjelenik az állam rekompenzálás iránti kötelességének a kifejezése is.

Felvetődik a kérdés, hogy az egyházi intézményekben folyó felsőoktatás, azon belül is kiemelten a hittudományi képzés, milyen kapcsolatban áll az állami felsőoktatási intézményekkel, illetve a többi felsőoktatási intézményben folyó munkával, hogyan illeszkedik a magyar felsőoktatás egészébe.

Itt térek rá előadásom második pontjára, amelyben szeretnék néhány szót szólni arról, hogy milyen irányba gondoljuk elmozdítani a magyar felsőoktatást; ezen belül pedig arról, hogy hogyan tudjuk a látszólag két külön szektorra vált felsőoktatási rendszert közelíteni, egymást intellektuálisan megtermékenyítő módon támogatni.

A magyar felsőoktatás nagyon súlyos helyzetben van a 90-es években, mert Magyarország vezetői nagyon hosszú időn keresztül nem tettek meg fontos lépéseket a felsőoktatásban. Magyarországon egyszerre kellett akadémiai és intézményi reformot végrehajtani, valamint – a most következő kifejezésemre majd pár szóval visszatérek – tömegesíteni a felsőoktatást. Mindezt abban a rendkívül nehezen kezelhető helyzetben, hogy a mindenkori magyar kormány egyéb okok miatt nagyon kevés forrást tudott a felsőoktatásra fordítani.

Miért volt szükség intézményi reformra? Az intézményi reformra azért volt szükség, mert Magyarországon azokat a feladatokat, amelyeket a modern, fejlődő és virágzó Magyarország kialakításában a felsőoktatási intézményeknek el kellett végezniük, az 1999. december 31-ig fennálló intézményhálózat már nem tudta végrehajtani. Ennek nagyon sok oka van. A felsőoktatási rendszer szétszórtsága lehetetlenné tette az intellektuális erő megfelelő koncentrációját, lehetetlenné tette azt, hogy a társadalom változó igényeire az intézményhálózat megfelelő rugalmassággal tudjon válaszolni. Az első lépés, amit ez a kormány 10 évi vajúds után megtett, hogy átalakította az intézményhálózatot. Hadd jegyezzem meg, hogy ez nem vonatkozott az egyházi intézményekre, hanem kizárólag csak az államiakra.

Az akadémiai reformra azért volt és van szükség – hiszen ez még előttünk áll –, mert rendkívüli mértékben változik körülöttünk a világ. Az az oktatás legnagyobb dilemmája, hogy a világ változásának tipikus időtényezője nagyságrendekkel rövidebb, mint az az idő, amely alatt egy professzort ki lehet nevelni. Az a tipikus időtartam, amely alatt egy professzort megtalálunk és kinevezünk, 25 év, viszont 3-5 év alatt változik meg körülöttünk alapvetően a világ. Változik a technika; olyan dolgok, amelyek korábban fontosak voltak, kevés-

bé fontosakká válnak, és olyan tudományterületek, amelyek eddig kevésbé voltak fontosak, hirtelen rendkívüli fontosságúak lesznek. Hogyan lehet erre intellektuálisan válaszolni? Semmiképpen sem úgy, hogy állandóan pulzáltatjuk az egyetemeken, főiskolákon dolgozó professzorok személyi állományát. Ezzel szemben úgy kell eljárunk, hogy olyan intézményeket hozunk létre, amelyekben a professzorok együttműködésének támogatásával új és a társadalmi igények felé forduló képzés jöhet létre. Engedjenek meg egy egyszerű példát a világi képzésből: az egészségügyi menedzserek, egészségügyi ügyintézők képzésére társadalmilag jelentős, újonnan megjelenő igény volt. A képzést végezheti egy olyan társaság, amely a menedzsmenthez ért, vagy egy olyan társaság, amely az egészségügyhöz ért – de egyikőjük sem jó az egészségügyi menedzsmentben. Csak az együttműködések teszik lehetővé, hogy multidiszciplináris módon közelítsük meg az előttünk álló feladatokat. Ezért a jelenlegi magyar kormány létrehozta az új magyar intézményhálózatot, amely nem olyan, mint amelyet szerettünk volna, de sokkal jobb, mint amilyen volt. Ezzel fogunk élni a következő 25 évben.

Végül hadd mondjak néhány szót a felsőoktatás tömegesedésének a kérdéséről. Sokan kritizálnak ezen a ponton, sokan gondolják úgy, hogy az egyetem maradjon meg az elefántcsonttoronyban, és csak a legkiválóbb egyetemen foglalkozzon, semmi szükség nincs arra, hogy tömegesítsük a felsőoktatást. Én ezzel nem értek egyet. Azok az országok, amelyek az elmúlt 20 évben igazán sikeresek voltak, mind ráléptek erre az útra. Rendkívüli hatással volt rám az a beszélgetés, amelyet Finnországban a Nokia vezérigazgatójával folytatam, aki azt mondta, hogy három oka volt annak, hogy Finnország egészen elmaradott észak-európai országból Európa egyik vezető országává vált. Az egyik az, hogy az oktatásra még akkor is sokkal több pénzt adtak, amikor az egész ország bajban volt. Pillanatnyilag a finn 18-23 éves korosztálynak a 63%-a jár felsőoktatási intézménybe, ugyanez nálunk a sokat kritizált tömegesedés ellenére 30% körül van. A második ok az, hogy megvolt a nemzeti egység – ez sajnos nálunk nincs meg teljesen, de remélem, hogy a megfelelő morális emelkedéssel az ország eljuthat a nemzeti egységhez. A harmadik ok pedig az, hogy mindig el lehetett érni a társadalmi támogatást a megfelelő, rugalmas változásokra. Ez sincs meg teljes mértékben a mi országunkban, a konzerváló erőknél mindig komoly negatív visszacsatolásai vannak, amelyek a változások ellen hatnak. Végeredményben tehát fejlett és virágzó Magyarországot csak akkor tudunk létrehozni, ha honfitársaink nagy többsége, akiknek egyáltalán haszna lehet a felsőoktatásból, valóban be is kerül oda.

Végül van egy utolsó kérdés, amely átvezet előadásom harmadik pontjára. Ennek az országnak nem az a legnagyobb baja, hogy gazdaságilag el vagyunk maradva, hanem az a teljes morális szétesés, amit az elmúlt 45 év hozott. Ebben feltétlenül óriási szerepe volt annak, hogy a kommunista diktatúra kezdetétől, mondjuk 1949-től gyakorlatilag 1990-ig a hivatalos politika a magyar népet elfordította a hittől, az erkölcstől és a moráltól. A morál visszaszer-

zéséhez, hogy az elemi erkölcsi és morális parancsokat be tudjuk tartani, az átlagpolgárnak segítségre van szüksége. Ez legtöbb esetben egész egyszerűen a hittel való kapcsolatot jelenti. Úgy gondolom, hogy amikor ki akarjuk építeni a modern Magyarországot, akkor rendkívüli fontosságú az, hogy népünk visszatérjen azokhoz a gyökerekhez, amelyekből évszázadokon át táplálkozott, visszatérjen ősei hitéhez, és ezen keresztül a társadalmi kohézió elősegítéséhez közelebb jussunk. Ez a felismerés volt az oka, hogy ennyi egyházi intézményt támogattak jelentősen már az előző kormányok is. A különböző egyházi egyetemeken és főiskolákon 1990-hez képest megháromszorozódott a hallgatók száma, így jelenleg körülbelül 16 000 olyan hallgató van, aki valamely egyházi fenntartású felsőoktatási intézménybe jár. Szeretném hangsúlyozni, hogy ennek az igen nagy többsége természetesen a világi, tehát nem a hitéleti képzésben vesz részt.

Áttérek a harmadik kérdéskörre, hogy mit tudunk tenni ebben a helyzetben a hittudományi képzés terén. A jelenlegi kormányoknak elkötelezett szándéka, hogy a hitéleti képzést teljes mértékben állami támogatásból oldja meg. (A hittudományi képzés egyébként mindössze 8-10 szakot jelent.)

1993-ban a felsőoktatási törvény kiadásával megeremítették az egységes magyar felsőoktatást. Összesen két olyan intézmény maradt, amelynek törvényességi felügyeletét nem az oktatási miniszter látja el: a Nemzetvédelmi Egyetem, illetve a Rendőrtiszti Főiskola. Az összes többi az Oktatási Minisztérium felügyelete alá került. Ez azonban nem jelentette azt, hogy strukturálisan minden szempontból hasonlóan kezeljük az adott intézményeket. A hitéleti képzéssel kapcsolatban például nem voltak egyértelmű szabályok. A Magyar Akkreditációs Bizottság – amely egy minőségelvű bizottság a különböző intézmények minőségének vizsgálatára – sorra vette a 28 egyházi felsőoktatási intézményt, és egy-kettőtől eltekintve mindenütt minőségi megjegyzéseket tett. Amikor tehát a hittudományi képzésről beszélünk, amit a jelenlegi kormány rendkívüli fontosságúnak tart, tudnunk kell olyan lépéseket tenni, amelyek annak értékeit az egységes magyar felsőoktatás értékei felé közelítik. Feladataink közül az első a szakválasztás bővítése, mivel rendkívül fontos volna, hogy képzési lehetőséghez jussanak világiak is. Valóban legyen olyan bölcsész hallgató, aki részt vehet hittudományi képzésben – ez a jelenlegi elkülönült intézményhálózat miatt, bár elvileg lehetséges, gyakorlatilag rendkívül nehéz. Természetes, hogy az elmúlt állapotokhoz soha nem lehet visszatérni. Annak azonban, hogy az egyházi felsőoktatási intézmények valamely más, világi felsőfokú oktatási intézménnyel akár szerződésben, akár integráció útján társuljanak, meg kell nyitni a jogi lehetőségét. Természetesen az egyházi fenntartónak is legyen joga és kötelessége azt átgondolni, hogy ez a magyar társadalomnak és a hittudományi képzésnek érdeke-e, vagy sem.

A következő kérdés, hogy a hittantanári és hitoktatói diplomát ekvivalensnek kellene elismerni egy pedagógusi diplomával. Jelenleg ennek sincsenek meg a feltételei. A magam részéről a párhuzamos képzési formát támogatom.

Végül a felvételi létszámok kérdése. Hangsúlyoztam az előbb, hogy a felvételi létszámokat az egyház maga határozza meg. A vatikáni szerződés értelmében minden egyház hittudományi képzését teljes egészében az állam finanszírozza. Ugyanakkor az Oktatási Minisztériumnak és a magyar társadalomnak is terveznie kell, hogy hány lelkészre, hány teológusra van szükség; hány olyan világra van szükség, aki hittudományi képzésben vett részt; és hány olyan tanárra van szükség, aki a tanári diplomája mellé hittudományi fokozatot is szerez. Komoly elemző munka után kell meghatároznunk ezeket a létszámokat. Ennek egy másik vonatkozása az, hogy beszélünk kell a képesítési követelményekről is. Természetesen a hittudományi képzés képesítési követelménye egészen más, mint egy világi szaké. A felsőoktatási törvény sem teszi lehetővé, hogy a Magyar Akkreditációs Bizottság komolyan beleszóljon ebbe a kérdésbe. De például az egységes intézményi szerkezetet, a képesítési követelményeknek a világi szakok által előírt követelményekhez közelítését – hogy így egy kreditrendszerre való áttérés esetén néhány kreditet a világi egyetemek is elismerjenek – érdemes komolyan megfontolni.

Előadásom lezárásaként néhány szó a felsőoktatási törvény jelenlegi módosításáról, melynek során három különböző dolgot építünk a törvénybe. Az első, hogy a magyar állam által 1997-ben megkötött vatikáni szerződésnek, valamint a jelenlegi magyar kormány által a történelmi egyházakkal megkötött szerződéseknek konzekvenciái vannak a felsőoktatási törvényre – ezek kivétel nélkül meg fognak jelenni a felsőoktatási törvényben. A második, hogy két, nem halogatható felsőoktatás-politikai célkitűzést az egyik esetében kötelezővé, a másik esetében lehetővé teszünk a törvényben. Az egyik a minőségbiztosítás kérdése. Említettem, hogy szűkülő források mellett, bizonytalan jogi helyzetben tömegesedett a magyar felsőoktatás, ennek pedig negatív visszahatásai voltak a minőségre. Ezen az úton csak minőségbiztosítással lehet továbbmenni. A másik – megengedő formában – a felvételi rendszer módosítását tenné lehetővé. Arról van itt szó – természetesen a világi szakokra vonatkozóan –, hogy a kormánynak lehetősége legyen meghatározni a képzés rendszerét, ha a magyar adófizetők pénzéből valamilyen összetételű és szakirányú, egyetemi vagy főiskolai szintű képzést támogat. Végül néhány definíciót is beleírunk a törvénybe, például, hogy mi a párhuzamos képzés stb.

Összefoglalva szeretném azt hangsúlyozni, hogy a hittudományi és hitéleti képzésre nagy szüksége van az országnak. Vissza kell térnünk azokhoz a morális gyökerekhez – és ehhez kérjük a segítséget az egyházaktól –, amelyekre föl lehet építeni egy stabil társadalmat. Azt hiszem, hogy azok az elvi és gyakorlati kérdések, amelyek ezzel kapcsolatban felvetődnek, mind olyanok, amelyeket hosszú diszkusszió után lehet tisztázni. Úgy gondolom, hogy ez az a pont, ahol el kell indítanunk a párbeszédet, ahol meg kell értenünk egymást. Olyan szabályozási rendszert kell létrehozunk, amelyben országunk érdekei jelennek meg.

Gregersen-Labossa György

ÁLLANDÓ ÉS VÁLTOZÓ KIHÍVÁSOK A LELKÉSZI PÁLYÁN

Teológiai és gyakorlati kérdések a fiatal lelkészek szolgálatában

„...esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek egy igaz Isten, hogy evangélikus lelkési hivatásomnak teljes erőmmel és minden tehetséggel megfelelni igyekezem, az Úr Jézus Krisztus evangéliumát a teljes Szentírás szerint egyházunk hitvallásai értelmében tisztán és igazán hirdetem; a szentségeket Krisztus rendelése szerint helyesen szolgálom ki; a reám bízottakat híven pásztorolom, és a lelkipásztori titkot megőrzöm; egyházunk törvényes rendjét megtartom és védelmezem; egyházunk építésén nemcsak szóval, hanem példás étellel és szolgáló szeretettel munkálkodom; egész lelkési szolgálatomat odaadó hűséggel végzem Isten dicsőségére és embertársaim üdvösségére. Isten engem úgy segéljen. Ámen”

Minden evangélikus lelkész ezt a szöveget mondja el lelkésszé szentelése alkalmával. A lelkési esküt olvastam előadásom elején. Kettős célom van ezzel, mert egyrészt hiszem, hogy minden lelkési szolgálatra készülők igen hasznos, hogy átgondolja a fenti szöveget, mielőtt elmondja. Ugyanakkor nekünk, korábban felszentelt lelkészeknek sem árt időnként szolgálatainkat az eskü alapján mérlegre tenni.

Ilyen közös gondolkodásra hívom most hallgatóimat, amikor – persze nem a teljesség igényével – az előadásomat éppen a lelkési eskü szövegére felépítve kívánom megtartani.

Miközben öt pontban fejtem ki mondandómat, megpróbálom a megadott cím alapján elméleti és gyakorlati módon kifejteni a megadott témát.

1. A döntés kihívása

A lelkési szolgálatra készülés legfontosabb elemének tartom, hogy Isten elhívásának két módja, tehát a *vocatio interna* és a *vocatio externa* kiegyensúlyozottan határozza meg döntésünket. A lelkési szolgálat választása már önmagában nagy kihívásnak számít. Miért is vállalom? Mit is vállaltam valójában?

Milyen értékrendpiramist állítok fel magamnak a hivatásomra nézve? Ilyen és hasonló – gyakran még krízist is előidéző – kérdésekre kell választ találni egyszer, majd később a szolgálat során újra és újra.

Egészen bizonyos, hogy a végső döntés meghozatala egy összetett folyamat eredménye.

Hadd vázoljak az alábbiakban két fontos alapelvet:

a) Egészséges gondolkodásunk gyümölcsei közé tartozik annak a ténynek a belátása, hogy ma már bárki tanulhat teológiát azzal a tudattal, hogy nem kíván tanulmányai után lelkési szolgálatot vállalni. Persze jó lenne az érem másik oldalát is komolyan venni, és tudatosítani, hogy a teológiai diploma megszerzése még nem egyenlő a lelkesszé szentelés tényével. Ezen a téren is sokkal komolyabban kell vennünk a püspök lelkipásztori és vezetői szerepét.

A tudatosan lelkési szolgálatra készülőknek viszont alapvető érdeke, hogy komolyan vegyék a tanulmányi időt, mert később éppen az állandó és változó kihívások miatt hiányzik majd minden elvesztegetett perc.

b) Fel kell tenni a kérdést magunknak: Mit várok lelkészként az egyházi szolgáltatótól? Karriert, a kiemelkedés vagy a társadalmi megbecsülés lehetőségét?

A döntésben mindez közrejátszik, de nem mindegy, hogy milyen arányban, mert a később jelentkező aránytalanságokat éppen a kezdeti aránytévésztések alapozzák meg.

2. „...evangélikus lelkési hivatásomnak...” – az evangélikus lelkési hivatás mint kihívás

A lelkési munka az értelmiségi pályák egyike. Igaz, hogy speciális hivatás, de nem annyira, hogy ne mondhatnánk ki: a szolgálatunk is egy egzakt módon körülírható foglalkozás, „szakma”, amely – hasonlóan más humán hivatáshoz – komoly felkészülést igényel. A humán értelmiségi hivatásokat érdekesen ötvözi a lelkész sokrétű munkája. Sajnos fiatal lelkészként is az ember néha szembesül az egyházunkon belül kimondva vagy kimondatlanul élő véleménynyel: a lelkési hivatás ugyan szükséges, de pótolható tevékenység. Mai társadalmunk tagjai, és így egyházunk népe is hajlamos a dolgokat hasznosságai elve alapján nézni.

A lelkészeknek ebben a helyzetben nem az a feladatuk, hogy más „tisztos” diplomát is szerezzenek, bár ha a lelkési szolgálat speciális ágának fejlődését szolgálja, akkor minden ilyen törekvés támogatandó, hanem vissza kell szerezni a lelkési hivatás presztízsét. Már-már tragikomikusnak tartom, hogy gyakran a világi közegben nagyobb becsülete van egy lelkésznek, mint saját gyülekezetében és egyházában. A legszomorúbb jelenség, amikor maguk a lelkészek nyilatkoznak cinikusan a hivatásukról.

Egy gyülekezeti közösséget irányítani, szervezni, embereket pásztorolni, hétről hétre ebben a nyilvános beszédűtől megfosztott világban szószékre lépni komoly felkészülést és felelősségteljes munkát igényel. Evangélikus lelkészként élni a mai Magyarországon nagy kihívást, permanens készütséget és váratlan dolgok sorát jelenti. A fentiekből világosan kitűnik, hogy ez a hivatás teljes embert – ahogy az eskü szövegében is mondjuk – és sok erőt követel.

3. „...megfelelni igyekezem...”

A megfelelés kihívása hathat ösztönzően, de bénítóan is a feladatok elvégzésékor. A lelkésznek alapvetően emberi, szakmai és vezetői elvárásoknak kell megfelelnie.

a) A szakmai elvárás

„Lelkészként, teológusként ülve, prédikátorként állva, misszionáriusként menve szolgálni.” Hozzáteszem, mindenekelőtt térdelve, tehát Isten előtti alázattal, hódolattal kezdeni és befejezni a teendőket. A *tentatio, oratio, meditatio* hármasság alapelvéről nem szabad lemondanunk. Ugyanakkor világosan látni kell, hogy a gyülekezeti szolgálat változó kihívásai bizonyos irányt szabnak a szellemi munkának és teológiai gondolkodásunknak. Szomorú tapasztalata a lelkésznek, hogy sokszor még az ismétlésre is alig marad ideje.

Hadd álljon itt személyes példám. Hiába kutatnám én szívesen 16. században élt lelkész őseimet, miután elmélyültem a Gömöri Evangélikus Esperesség sárgult iratai között. Hiába tanulnám szívesen a norvég nyelvet – ha már ezt a szép nevet viselem –, és hiába foglalkoznék például a keresztyén etika és a környezetvédelem aktuális témájával, amikor Szombathelyen a gyülekezeti munka jelenlegi kihívása a diakóniai szolgálat kiépítése. A példákat sorolhatnám tovább. Mindezt összefoglalva, tisztán kell látni, hogy a feladat most más és lemondással jár, de ezek a feladatok irányt szabnak a teológiai elmélyülésnek.

Többször halljuk, hogy vannak, akik komoly feltételeket szabva vállalnak csak egyházi szolgálatot. A gyülekezeti munka végzésében sokszor felületes prekonceptiójuk megvalósulását látják veszélyben. Pedig éppen a gyülekezetekben válik relevánssá, hogy melyek azok a teológiai kérdések, amelyekre nagyobb hangsúlyt kell fektetni. A teológiai kutatásnak az egyház rezdüléseire vagy kóros rezdületlenségére kell figyelni.

A gyülekezetben „alkalmi teológusokká” leszünk. Komoly kihívások adódnak, amelyek rákényszerítenek az igényes teológiai munkára.

A lelkész a kihívások során gyakran felteszi magának a kérdést: alkalmas vagyok én egyáltalán a jó teljesítményre? Krónikus teljesítménykényszert akkor érez az ember, ha békétlen, és nem érzi jól magát a helyén. Ilyenkor le-

selkedik ránk, lelkészekre is az igénytelenség, az elszürkülés veszélye, és könnyen felléphet a „burn out-szindróma”.

b) Vezetői kihívás

A lelkész a gyülekezet vezetője. Félreértés ne essék, ez a megjegyzés nem a hatályban lévő egyházi törvénykönyvben való tájékoztatásomnak a jele. Megjegyzésem az egyházi szolgálat lényegének meghatározásából fakad. A CA VII. cikke világos irányt szab. Az egyház szolgálatának lényege az igehirdetés és a szentségek kiszolgáltatása. Minden egyéb az egyházban e szolgálat keretét biztosítja.

A gyülekezet vezetése sokszor feszültségektől terhes feladat. Ebben a helyzetben a lelkész vezetői célja nem lehet egyéb, mint a „produktív egyensúly megteremtése.” A „kompetenzavarok” tisztázása nem könnyű feladat. Fiatalként – valljuk meg őszintén – hajlamosabbak vagyunk a konfliktusok szítására, mint kezelésére. A konfliktusok léte nem baj, hisz ezek a „közösség életjelei” közé tartoznak. Evangélikus pszichiáter testvérünk írta kitűnő tanulmányában a Lelkipásztor folyóiratban, hogy abban a közösségben, ahol a konfliktusok huzamosan nem oldódnak, vélhetően hatalmi harc húzódik meg a háttérben. Az ilyen feszültséget hosszú távon még a legkegyesebb mosoly sem takarhatja el.

Szakmai és vezetői kvalitásunk nem választható el személyiségünkötől, és az eskü szövege – „...teljes erőmmel megfelelni igyekezem...” – azt jelenti, hogy teljes emberi valómat odaszánom az egyház Urának.

4. A lelkészi szolgálat specifikumainak kihívása és a gyakorlati tapasztalatok

a) „Az Úr Jézus Krisztus evangéliumát... hirdetem...”

Az igehirdetői szolgálat a lelkészi munkánkban prioritást élvez. Az evangélikus tradícióhoz igazodva én is vallom, hogy az evangélium hirdetése (thesaurus ecclesiae) az egyház kincse, amely valóban az evangélium itt és most megszólaló, élő hangja. Az igehirdetésen keresztül a Szentlélek hat az emberekre. Fásult lelkész szájából gyakran kicsúszik a keserű megjegyzés: mindegy, hogy mit mondok, hisz úgyse figyel rám senki. Az ilyen és hasonló frusztrációs jelenség nyilván valós tapasztalatból indul ki. Számomra mégis a meglepetés erejével hatott, amikor megtudtam, hogy híveink egyike-másika kielemezte az igehirdetést. Sőt, elmondja a véleményét és kritikáját. Az igehirdetés hat. Mi, igehirdetők sokszor kihagyjuk a számításból a hallgatót. Becsületesen felkészülünk, Isten előtt igyekezzünk alázattal megállni a szolgálat előtt, de a nagy buzgalom-

ban hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy a prédikáció el is juthat az emberhez, sőt meg is térhet a hallgató.

Az evangéliumhirdetés sajátos és egyedi műfaj. Lelkészként egy csodálatos feladattal birkózunk hétről hétre. Ritka az a hivatás a mai világban, amely lehetővé teszi művelőjének, hogy rendszeresen megállhat egy rendkívül sokszínű hallgatóság előtt, és gondolatait akár irodalmi igényességgel írásban is megformálhatja. Az igehirdetés a lelkész teológiai gondolkodásának a tükré is, éppen ezért komoly felelősséggel jár a szószékre lépés. Ne feledjük el, hogy a szószék a legmagasabb pontja az egyháznak! A mi prédikációnknak az ad értelmet, hogy tudjuk: Isten beszéde ma is élő és teremteni akaró szó.

Az igehirdetésre való készülésünk során tudatosítani kell magunkban, hogy nem velünk kezdődik az evangéliumhirdetés hivatala és vélhetően nem is velünk fejeződik be. A fiatal lelkészek esetében is jelentkezik a veszély, hogy a speciális felkészülés háttérbe szorul. A *praeparatio, meditatio, incubatio, illuminatio, verificatio, oratio, deliberatio* folyamatát nem volna szabad elhagyni, hisz éppen e folyamat közben jövünk rá, hogy minden egyes igehirdetés mekkora kihívás is egyben.

Veszélyesnek tartom, ha az igehirdetésbe sok egzisztenciális elem keveredik. Az igehirdetés az egyház kincse és nem az enyém. A lelkész e kincs ragyogtatásának feladatát kapta. Az egyéni teológiai vagy magánjellegű vívódásoknak nincs helye az igehirdetésben. A gyülekezet közössége nem gyóntatója a lelkésznek. Hadd említsek egy szélsőséges, fiktív példát: Ha valaki éppen húsvét reggelére döbben rá, hogy nem hisz Jézus feltámadásában, tudomásul kell vennie, hogy ez a felfedezés nem érdekli az ünneplő gyülekezetet, legfeljebb megbotránkoztatja. Ugyanez elmondható a házassági esküvel vagy a keresetséggel kapcsolatban is. Az könnyen előfordulhat, hogy már nem tudunk egyházunk tanításával azonosulni. Ilyenkor szépen csendben le kell jönni a szószékről, és a fraternitás adta segítő kezet megragadni. A lelkészi eskü kötelez minket, de a papi öltözet nem kényszerzubbony.

b) „... a reám bízottakat híven pásztorolom...”

A fiatal lelkész legnagyobb hiányosságait talán éppen a pasztoráció területén éli át. Házhoz jön egy könnyes szempár, nihilizmusban vergődő főiskolás, tudálékos értelmiségi, hajléktalanok, depressziós festőművész képében a könyvekben olvasott esettanulmány és az elmélet. A példák mögött valós esetek állnak. A lelkész szembesül a nyomorúságból kiáltó, segítségre szoruló emberrel, és mondjuk ki: a gonosz valós hatalmával. A pásztorot testileg és lelkileg megviseli a beszélgetés, ezért fontos a „kimosakodás.” Hamar szembesülünk a ténnyel, hogy mindenkin nem segíthetünk. Ez a munka mutatja meg leginkább, hogy mennyire fontos a szolgálatunkban az első benyomás, a nem-verbális kommunikáció és a hozzánk forduló elesett bizalmának elnyerése. Ebből a szempontból a kazuális szolgálatok miatt létrejövő találkozásokat kiemelten

kell kezelni. Az egyház népe kis sereggé lett, írja Vajta Vilmos egyik tanulmányában, és ebből következik, hogy a „népegyházi pózokat” elfelejthetjük.

A gyónással kapcsolatban jó, ha tudatosul, hogy a lelkipásztori beszélgetés keretét adja a magánygyónásnak, de nem azonos vele. Gyónásról csak akkor beszélhetünk, ha a beszélgetés során a bűnvallás és a feloldozás is elhangzik. Ne feledjük, hogy a lelkésznek a kulcsok hatalma alapján módjában áll – a bűnvallás negligálása esetén – az abszolutot megtagadni.

c) Az istentisztelet

„Halálos krízisben van a keresztyén istentisztelet? Az istentisztelet szép példája annak, hogy az egyház halál unalmas” – hangzik a kérdés és válasz gyakorlata immáron hazánkban is. Miért van ez így? A válaszok keresése közben először is tisztázni kell, hogy létezik az istentiszteletnek is teológiája. Csak e teológia felfedezésével érdemes az istentiszteleti élet és a liturgia megújításával foglalkozni. Az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján szerte a világban láthatjuk, hogy az istentisztelet szerepe felértékelődött. Egyre inkább az egyházi élet centrumává vált az istentisztelet. Ott érjük el igazán hívünket, vagy – ahogy id. Hafenscher Károly fogalmaz – „ez a nagy találkozás legvalószínűbb alkalma.” Vajta Vilmos a következőt írja minderről: „Nem lehet pasztorális munkát végezni anélkül, hogy ez a szolgálat ne lenne összefüggésben az istentisztelettel.”

Az istentisztelet összefogása is a komoly kihívások közé tartozik szolgálatunkban. A vasárnaponkénti egy-másfél órában a megajándékozottság öröme élhetjük át az istentiszteleten. Az istentisztelet a gyülekezet ünnepe. Az én víziómban az ideális gyülekezet istentisztelete olyan ünnep lesz, amelyen találkoznak a gyülekezet optimális nagyságú csoportjai, és együtt is szolgálnak vasárnaponként.

Mai közegyházi életünkben – a sok kínos gyötrődés közepette – az egyik legnagyobb öröm, hogy egyházunk veztése hivatalosan rászánta magát arra, hogy előtérbe helyezi az istentisztelet ügyét. A fiatal lelkészeket gyakran kísérti a kísérletezgetés, újítás ötlete. Az istentisztelet önkényes átrendezése túlzott szakmai önbizalomra vall. A liturgia sokszínűségével együtt mégis az egyház egységének a jele. Csak konszenzus útján, pontosabban püspöki döntést követően lehet megváltoztatni.

d) A gyülekezetépítés és a misszió

A kettő elválaszthatatlanul összetartozik. Az evangélikus gyülekezetek nem mondhatnak le a misszió feladatáról. Felelősséggel tartozunk a templomainkat kerülő, látens hívünkért ugyanúgy, mint a hitetlen, hitehagyott, vagy más vallású, felekezetű embertársainkért.

A szombathelyi gyülekezet építésében két fő irányt szabhatunk meg. Az intézményes diakóniai szolgálattal kiépül és tovább fejlődhet az idős emberek gondozása. A másik cél, hogy a fiatalokat összegyűjtsük és a gyülekezeti életbe integráljuk. Ebben a munkában szükséges a segítők bevonása. Érdekes jelenség, hogy az utóbbi időben az érettebb fiatal, már munkába állt emberek jelentkeznek konfirmálási, keresztkelési szándékkal. Új kihívás, de egyre nagyobb figyelmet kell szánunk a felnőttek képzésére. Ebben kiemelten kell kezelni a Szentírás tanulmányozását, etikai kérdéseket és nem utolsósorban az evangélikus identitás iránti fogékonyság kimunkálását. A képzés és a lelki élet egyensúlyának megtalálása szintén nehéz feladat elé állítja a lelkészt, pedig ezen áll vagy bukik a későbbi aktivitás és ragaszkodás a gyülekezethez.

A mai fiatalabb generációk hihetetlen fogékonyak, de kritikusak is. Célunk, hogy optimális nagyságú csoportokba hívogassuk a gyülekezet különböző tagjait.

5. Összefoglalás

Ha a lelkészi hivatást nagy kihívásnak tartjuk, akkor beszélnünk kell az emberi tényezőről és az ideális lelkészi attitűdről. Úgy gondolom, hogy az új évezred hajnalán a lelkésznek a gyülekezetben nem lehet más a célja, mint a produktív egyensúly megteremtése. Ehhez viszont nyitott, integratív, de pozitív módon domináns személyiséggé kell válnia.

Löwenich püspök négy irányt szabott a jövő egyházának. Ezzel a gondolattal zárom előadásomat, és irányítom a figyelmünket még egyszer az előadás címére, a lelkészi szolgálat állandó és változó kihívásaira.

Az egyház perspektívája tehát a tanúságtétel, a liturgia, a koinónia és a diakónia.

Adjon Isten, hogy e kihívások közepette mindannyian megálljunk és Isten dicsőségére szolgáljunk evangélikus egyházunkban.

Tomka Miklós

TEOLÓGIA ÉS SZOCIOLÓGIA

Több mint egy évezreden át a teológia volt a keresztény tudományosság alfája és ómegája. Mellette bontakozott ki a természetről, a kozmoszról, az emberi testről, majd pedig az emberi együttélés rendjéről való (hosszú időn át a jogtudományba foglalt) tudás. Együttesen alkották azt az univerzális ismeretanyagot, ami az egyetem megszületéséhez vezetett. A differenciálódás ellenben az elkülönülés csíráját is magában hordozta. Az egyes területek előbb-utóbb önállósodtak, megteremtették saját fogalmaikat és elméleti rendszerüket. A tudományok pedig nem csupán szerteágaztak, hanem a tudományosság kritériumait is saját gyakorlatuk és szükségleteik szerint alakították. A tudományosság mércéjévé vált a következtetések mindenki számára való érvényessége, a kiindulópontok és a levezetések bárki által való ellenőrizhetősége, a bizonyítás megismételhetősége. A teológia társadalmi rangját és tudományos státuszát, amit már a valláskritika és a laicizálódás is megtépázott, a tudomány fogalmának átalakulása is kérdésessé tette. (Árulkodó a teológia magyar elnevezése: hittudomány.)

Alig kétséges, hogy tudományos rangja és tudományrendszeri helye elbizonytalanodásáért a teológia önértelmezése is felelős. Köznyelvi meghatározás szerint a theo-lógia az Istenről szóló tudomány. A világról szerzett tapasztalatokból megfelelő gondolkodással el lehet jutni Isten létéhez, sőt milyenségéhez. Ezt az utat járja a teológia. Vannak, akik azt tartják, hogy ehhez csupán a gondolkodás (e szerint a felfogás szerint potenciálisan abszolút, időtlen és minden kultúrára érvényes) szabályait kell figyelembe venni. Mások szerint Isten közvetlenül is kinyilvánítja önmagát, tehát a teológiának van egy másik forrása is, de az istenértelmezés tudományos módszere így sem más, mint a (lényegében öröknek és általános érvényűnek tartott) filozófia.

Most tekintsünk el attól a problémától, ami a hit-tudomány szókapcsolatból adódik! Számunkra a kritikus pontok az Istenre utaló világ (a „tapasztalati valóság”) észlelésének az egyéntől és kontextusától való függetlenítése, valamint az emberi gondolkodás (vagy másképpen a filozófia) hasonló irányú abszolutizálása. Mindkettő ellentétes a jelenkori társadalomtudományi gondol-

kodás alapmeggyőződésével. Ha a teológia mégis ragaszkodna az előbbi szemléletmódhoz, ezzel önmagát zárná ki a tudományosságból.

Egy további értelmezés szerint a teológia nem az Istenről szóló tudomány, hanem az Istenről való beszéd tudománya. Tárgya nem Isten, hanem az isten-tapasztalat. Az így gondolkodók számára ellenben még élesebben jelentkezik az előbbi probléma. Ebben az esetben is lehet ugyan a teológia módszerét a filozófiai értelmezésre korlátozni, de ehhez az Istent megtapasztaló embert (vagy legalább az emberi „lényeket”) valamilyen örök valóságnak kell feltételezni. Ez a feltételezés viszont ugyancsak beleütközik a jelenkori tudományok általános meggyőződésébe.

Talán megoldható a kérdés a „kontextualitás” fogalmának a bevezetésével. Nem mindegy azonban, hogy ezzel a kifejezéssel mit jelölünk. Egyesek számára a kontextus nem más, mint az ok-okozati meghatározottság konkrét kifejeződése. Az ember hite és magatartása, vagy egy történeti esemény csak saját körülményei között értelmezhető helyesen; egy dogma nem a levegőben lebegő abszolút tétel, hanem válasz egy kérdésre, állásfoglalás valamilyen vitával kapcsolatban stb. Ez az értelmezés helyes ugyan, de a kontextus jelentése tágabb is lehet. A bábuk értékét a sakkjátszma nem csupán „rangjuk”, hanem pillanatnyi pozíciójuk is meghatározza. Ez az érték pedig nem csak azt jelenti, hogy le tudnak-e ütni egy ellenséges figurát, vagy éppen sakkot tudnak-e adni, hanem hogy hosszú távon miképpen befolyásolják a játék kimenetelét. Valami hasonlóra figyelmeztet Karl Rahner a teológiai ismeretelmélettel kapcsolatban. „A reflex-mondat formájában kimondott emberi tudás (legyen az tudományelőtti, vagy tudományos), az ember önértelmezésének nem a teljessége, hanem a közvetlen, eredendő és történelmi valóságként megélt létfolyamatából adódó önértelmezésének az értelmezése; mint ahogyan az ember logikus cselekvése vagy emberi szabadságának tudata sem akkor kezdődik, amikor (tudományelőtti vagy tudományos módon) formális logikával vagy etikával foglalkozik. Ennek megfelelően az ilyenfajta reflexió egyáltalán nem csak utólagos és értelmetlen dolog, hanem magának a lét eredeti megvalósításának és a megvalósítás történetének egy eleme. Ugyanis a (beszélő és emberi kapcsolataiban létező) ember, mindig és szükségszerűen, ámbár történelmileg változó módon, reflektál önmagára, ez a reflex tudás pedig visszahat eredeti létértelmezésére, és részt vesz annak alakításában.” Továbbá, állítja Rahner, „az igazság csak az interszubjektivitásban létezik.”¹

A természettudományok és a társadalomtudományok egyik legfontosabb különbsége az az adottság, hogy a kutató ember a természettudományok esetében a megfigyelt tárgyon kívül áll, a vizsgálat nem változtat a vizsgált tárgyon, a kutató szubjektum és az értelmezett objektum között merev, elkülönült a kapcsolat. Más a helyzet a társadalomkutatásban. A társadalomban a kutató maga is a rendszer része. A kutató szubjektum léte és megfigyelő-értelmező tevékenysége befolyásolja a vizsgált objektumot, ami pedig visszahat a kutatóra. A természettudományok esetében természetesen semlegesség a társadalom-

tudományok esetében lehetetlen. Kérdés, melyik alaphelyzet érvényes a teológiára. Úgy tűnik, hogy a korábbi teológiai gondolkodás nem, vagy csak kevésbé vette figyelembe a társadalmi kapcsolataiban létező és változó ember szerepét az Istenről való gondolkodásban, tehát inkább az előbb természettudományosnak nevezett modellt alkalmazta. Ezt pedig tette azzal a meggyőződéssel, hogy az ember (vagy az ember „lényege”, „természete”) absztrakt módon megragadható, statikus és kortalan valóság, ami a „természeti törvényben” felismerhető, illetve ami a természetjogban egyszer s mindenkorra szabályozott. Az ilyen filozófia, antropológia és teológia az embert nem társadalmilag meghatározott és nem is szabadon cselekvő személynek, hanem a (minden kort és minden embert egyformán jellemző) örök természetéből következő lehetőségek megvalósítójának tekintette.

Az újabkori teológiában ezzel szemben terjed az a meggyőződés, hogy

- ha Istent nem távoli, holt tárgynak feltételezzük (ami egyébként is képtelen fogalomzavart okozna), hanem az emberrel kölcsönviszonyt létesítő személynek,
- továbbá, ha az embert nem olyan bábunak tartjuk, aki a neki kiszabott pályát anélkül kell, hogy – jól-rosszul – végigjárja, hogy a pálya milyenségét érdemben befolyásolni tudná, hanem az istenképmásisággal együtt a szabadsággal is megajándékozott individuumnak,

akkor a teológia kettős dinamikus rendszert értelmez: az Isten-ember közötti állandóan formálódó kapcsolatot, valamint a társadalmi-történelmi kapcsolatainak összességében plusz saját szabad döntéseiben megfogalmazódó embert. Ezt a kettős rendszert a teológia tekintheti tárgyának, vagy csupán az ismeretre törekvés hordozójának, a végeredmény mindkét esetben azonos: a teológia nem kerülheti ki – módszertani okokból sem – a történelmi és társadalmi viszonyai által meghatározott ember (és a meghatározottság mechanizmusainak) komolyan vételét.

Hasonló következtetésre persze többféle teológiai gondolat mentén is el lehet jutni. A keresztény teológia egyik kiindulópontja és Istenről való ismeretforrása a megtestesülés. Aligha adekvát ellenben az emberréválásról való gondolkodás, ha eközben nem fordítunk megfelelő figyelmet arra, hogy mi az ember. Továbbá: egyes teológiai iskolák (például a katolikus egyház „társadalmi tanítása”) az embert, saját világának alakítása és szabadsága alapján, „társ-teremtőnek” nevezik. Ez a feltételezett szerep olyan erőteljesen világítja meg az ember egyediségét és aktív cselekvési lehetőségeit, hogy az kizárja az időtlen, adottság jellegű és ezért végső soron a formák világába tartozó „emberi lényeg” túlhangsúlyozását.

Amikor kétféle teológiát állítottunk egymás mellé, ezzel a váltást is sejtettük. A katolikus egyházban ezt a váltást a II. Vatikáni Zsinattal szokás összefüggésbe hozni. A Zsinat egyik meghatározó szavazására egy monsignore állító-

lag azzal a mondással reagált, hogy eddig a filozófia volt az „ancilla theologiae”, mostantól a szociológia vált azzá. Drasztikusabb (és pontatlanabb) az a szállóige, amely szerint kétféle teológia létezik: fundamentalista és „szociológista”, az előbbiben nincs szerepe az embernek, az utóbbiban van.

Legkésőbb itt közbe lehetne vetni, hogy nyitott kapukat döngöztünk. Hiszen a teológia mindezt a felismerést már régesrég feldolgozta. Teológiánk kontextuális². Dogmáról, jogról fejlődésükben beszélünk. Egyháztörténet, ekkleziológia, gyakorlati teológia, missziológia, liturgika pedig különösképpen az emberrel foglalkoznak. Ezzel a magabiztonsággal szemben azonban két kérdést fel kell tenni. Egyrészt: vajon a „kontextus” csupán háttér, díszlet, vagy a valóságkonstrukció része és olyan dinamikus eleme, ami nélkül valóságról beszélni sem lehet? Vajon a (társadalmi) „kontextus” csupán keret, kiindulópont, kérdésfeltevés, holt entitás, vagy olyan önmozgású, öntörvényű, önmagában is összetett összefüggérendszer, ami konstitutív része az istentapasztalatnak (mégpedig mind az egyéni, mind a közösségi istentapasztalatnak) és az istenértelmezésnek? Másrészt a kontextusról vannak „mindennapi”, azaz tudományelőtti ismereteink és értelmezéseink és vannak szaktudományos fogalmaink, felismeréseink és tudásunk. Az előbbiek nagyjából a jelenségek felszínét képesek megragadni; az utóbbiak egyik fő célja a láthatatlan összefüggések feltárása. Az előbbiekkal különös felkészülést nem igénylően, nagyjában-egészében mindnyájan rendelkezünk – a teológusok is; az utóbbiak társadalomtudományi szakismereteket és módszereket követelnek, amelyekkel a teológusok általában csak kevésbé rendelkeznek. Mindez röviden azt jelenti, hogy a kontextualitás figyelembevételével megragadhat a tudományelőtti gondolkodás szintjén, vagy gazdagíthatja a teológiai munkát. Ez utóbbi eset viszont feltételezi a társadalomtudományokkal való párbeszédet, szemléletmódjuk, eredményeik és módszereik kritikus, de alapos felhasználását.

Az elmúlt évtizedek a teológiában is a szociológia divattá válásának az évtizedei. Mint minden divatnak, ennek is megvannak a veszélyei és félreértései. Ezeket tisztázni kell! Itt az ideje, hogy módszeresen és kritikusan szembenézzünk a két tudomány tényleges és lehetséges érintkezésével. Ebben a munkában néhány kitűnő tanulmánykötet³ támaszkodhatunk.

Mindenekelőtt: a szociológia nem egyetlen irányzat, hanem egymással vetekedő iskolák és álláspontok szövevénye. Amilyen távol van egymástól, mondjuk a buddhista és a keresztény teológia, olyan távoli álláspontok sokaságát produkálja a szociológia is. Ez azt is jelenti, hogy a szociológia semmiképpen sem azonosítható a marxizmussal, vagy a pozitívizmussal (noha az előző évtizedek gyakorlata ilyen benyomást igyekezett kelteni). Úgy tűnik, hogy a marxizmus és a pozitívizmus mumusa mellett a szociológiának van olyan olvasata, ami főként egyházi emberek fejében jelenik meg: a romboló, istentelen, cinikus és valláskritikus szociológia⁴. Nos, lehetséges, hogy ilyen is létezik, de bizonyos, hogy ez sem „a” szociológia.

Hogy mire jó, mit csinál a szociológia? Három fő funkcióját szokás megkülönböztetni. A szociológia mindenekeelőtt a társadalmi önismeretet szolgálja. Megmutatja, hogy az emberek együttélésében milyen szabályszerűségek, milyen tendenciák vannak, hogy mi az oka a konfliktusoknak, hogy milyen erőviszonyok érvényesülnek. A második funkció a kritikai és mítoszتانító. A szociológia tényeket próbál feltárni. A kutató személyétől függetlenül, bárki által ellenőrizhetően igyekszik a társadalomról képet adni. És azt bizonyítja, hogy az, ami van, minek a következménye, hogy maga az emberi együttélés logikája mennyire indokolja egyik vagy másik konkrét jelenségét. Ez a megközelítésmód eleve abból indul ki, hogy ami van, az nem szükségszerű és nem örök, hanem valamilyen speciális és időleges okok időleges következménye. A szociológia rokon a vallással, mert semmilyen társadalmi berendezkedést nem tekint feltétlen jónak. Más nézetben a szociológia jellegzetesen a modern kor tudománya, mert az örök és változatlan adottságokkal szemben az emberi-társadalmi viszonyokat esetlegesnek, helyzetfüggőnek, átmenetinek tartja. Emiatt a szociológiát relativizmussal vádolják. Kérdés persze, hogy a relativizmus a leírás módjában, vagy magában a helyzetben gyökerezik. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a szociológiai szemlélet alaposan próbára teszi például az erkölcteológiát, vagy az egyházjogot. Az elvek szintjén nincs probléma, de az elv és a gyakorlat közötti kapcsolat alapján más egy immobil és maradéktalanul rendezett, és megint más egy mobil és kontingens világban.

A szociológia alaphipotézise, hogy társas együttélésünk viszonyait mi magunk teremtjük, általában nem is túl önzetlen módon. Sőt, nem csak kapcsolatrendszerünk, de valóságpercepciónk és értékeink, etikánk és öngazolásaink is messzemenően társadalmi – értsd: közösen megtalált és elfogadott és a közös elfogadottsággal erősített – „termékek”⁵. Amit az ember hozott létre, azt talán meg is tudja változtatni. Miközben a szociológia egy helyzet létrejöttének okait s az abban mutatkozó törvényszerűségeket vizsgálja, azon is gondolkodik, hogy milyen feltételek mellett s miképpen lehetne egy akciót, egy magatartásformát, vagy éppen az emberek világát még jobban csinálni. Más szóval a szociológia kimondva-kimondatlan mindig azt képviseli, hogy egy társadalmi viszony, helyzet, szerep vagy elrendeződés, egy kulturális rendszer vagy az, amit egy-egy kor emberei igazságnak tekintenek, sem nem magától értetődő, sem nem direkt isteni utasítás eredménye, és földi megoldásként sem végleges és ideális. Ez a kritikus vagy mítoszتانító funkciója persze sok ellenséget teremt a szociológiának a hatalmasok, a szakralizálók és az intézmény változatlanóságát őrző bürokraták soraiban. A szociológia a sokféleségnek, az igazsághoz vezető sokféle útnak, a pluralizmus képviselőjének, a másság és a más-ság elfogadásának a tudománya, illetve megfordítva, az a tudomány, amely a saját megoldásokkal kapcsolatban szerénységre, másokkal szemben pedig toleranciára ösztönöz.

A harmadik funkció a prognózis, az alternatívák kimutatása, a vezetés és irányítás elősegítése és optimalizálása. A jelen tendenciák meghosszabbítha-

tóak. Egyszerűen felvázolható, hogy a fejlődés hova vezet, ha időközben semmi sem változik. Aztán el lehet kezdeni a kísérletezést, hogy milyen következményei lennének egyik vagy másik tényező megváltozásának. De tisztázni kell a peremfeltételeket. Mi kell ahhoz, hogy...? Mi történik, ha...? Egy adott helyzetre általában többféleképpen lehet reagálni. A helyzetben benne rejlik az alternatívák lehetősége. Ha egyik alternatíva sem eléggé kívánatos, meg lehet változtatni a feltételeket. Eközben ki kell mutatni, hogy a várható haszon hogy aránylik a várható költségekhez.

A szociológia nemcsak empirikus, azaz a megfigyelésből extrapoláló tudomány, hanem eredendően komparatív is. Különböző megfigyeléseket hasonlít össze, hogy a hasonlóságok és a különbségek egybevetéséből eljuthasson a törvényszerűségek kimutatásához. A társadalomtudományok „törvény”-fogalma is a létező sokféleséghez igazodik. Nem olyan típusú feltétlen összefüggésről van szó, mint például hogy ha X, akkor Y! A társadalmi törvény a természeti törvénytől is különbözik, amely szerint ha XYZ feltételek teljesülnek, akkor (például) $Q=P$, a víz 100 fokon felforr, a leejtett tárgy leesik stb. A társadalom a természetnél sokkal bonyolultabb rendszer. Történései sohasem csupán egy-egy tényező függvényei. Mégis léteznek domináns hatások vagy összefüggések. Csak ezek nyomai elmosódottabbak: tendenciaszerűen, általában, megközelítően érvényesülnek. Ezért nevezzük őket „statisztikai törvényeknek”. A feladat éppen annak a megállapítása, hogy mennyire meghatározó egy ilyen törvény. Vagy megfordítva: a törvény megállapításán túl azt is meg kell adni, hogy – ismét statisztikai megfigyelés szerint – milyen gyakran nem érvényesül a törvényszerűség.

A vallásfilozófia minduntalan a szociológia szemére veti, hogy az „reduktív”, vagy redukcionista. Persze egy ilyen mondáshoz valami külső mércét kell kiindulásnak elfogadni. Alighanem a legtöbb szociológus minden sértődöttség nélkül egyetért azzal, hogy a szociológia nem jó filozófia (hiszen nem filozófia!). Mint ahogy a röntgenorvos sincs megsértve, ha nem tartják eleve jó fényképésznek. A szociológia a röntgenorvos, aki egy bizonyos látásmóddal tud hasznos megállapításokat tenni. Bizonyos, hogy a szociológia nem tud mit kezdeni olyan kérdésekkel, hogy például mi a vallás „lényege”? Viszont van egy sor téma, ahol olyan összefüggéseket tud bizonyítani (vagy cáfolni) s olyan konkrét megállapításokat tud tenni, amelyek közvetlenül felhasználhatók a világ alakítására.

Mircea Eliade és sokan mások azt képviselik, hogy a valláskutatáshoz vallásosnak kell lenni, mert különben érthetetlen marad a vallás és a vallásosság belső valósága⁷. Egy magyar kolléga éppen ellenkezőleg érvel. Szerinte a vallásosságból olyan elfogultság következik, ami zavarja a tisztánlátást* (mintha a nem-vallásosságból nem következhetne ellenkező előjelű elfogultság!). Valóban lehetnek területek, ahol a vallásos meggyőződés léte vagy hiánya eltérő következtetésekre vezet. A szociológia egészében ellenben a probléma nem releváns, mert a (vallás)szociológiában nem arról van szó, hogy mi a vallás,

hanem olyan dolgokról, hogy milyen következményekkel jár a vallás(osság), hogy milyen, hogyan tagolódik, hogyan működik a vallási közösség, hogy milyen a vallási szimbolizáció és kultúra szerkezete és így tovább. A kérdésfelvetésben, sőt az előzetes hipotézisek összegyűjtésében is motiválhatnak személyes vonzalmak. A tudományos bizonyításnak ellenben nem megkerülhető követelménye, hogy a válaszadás módja pontosan dokumentált, bárki által követhető s alkalomadtán megismételhető legyen. Ha a módszerekben vagy az érvelés logikájában bárki hibát talál, az diszkreditálja a következtetést. Ha azonos módszerekkel mások más eredményre jutnak, az eredeti következtetés érvényét veszíti. Ezért a valláskutatásnak nem az a minősítője, hogy „vallásos” vagy „vallástalan”, hanem hogy tudományos értékű vagy tudománytalan.

A teológia és a szociológia viszonyának tisztázásakor lehetne úgy érvelni, hogy – jóformán – minden teológiának a szociológiára kell építenie, hiszen mind a gondolkodó teológus, mind az Istennel szemben álló ember saját társadalmi viszonyainak kifejeződése, „terméke”. Ennél konkrétabb megállapításokat is lehet tenni. Számos példát lehet mondani, ahol a teológia különböző ágazataiban már eddig is számos szociológiai elméletet alkalmaztak:

- A *tudásszociológia és a nyelvészociológia* hasznos szempontokat ad a kultúráképződésnek, a társadalmi hitek és hiedelmek kialakulásának, az áthagyományozásnak és a kulturális intézményesülésnek⁹, általánosságban a világnézet szerepének és identitás- és közösségteremtő képességének a megértéséhez¹⁰. És megfordítva: felvázolja, hogy a gondolkodás, a nyelv, a szimbólumok mennyiben társadalmi termékek, hogyan reagálnak a társadalmi körülmények változására, mennyiben segítik vagy akadályozzák a megértést. Ahhoz, hogy a vallási kifejezőmód teológiája, a homiletika és a liturgia korunk gondolkodásának szintjén maradjon, nem nélkülözheti a tudásszociológia ismeretét.
- A *társadalmi kommunikáció elmélete*¹¹ ugyanezekben a területeken hajthat hasznát, kiegészítve azzal a közhellyel, hogy ma a kultúráközvetítés legalapvetőbb eszköze a tömegkommunikáció. Egyfelől nem elhanyagolható jelentősége van annak, hogy a tömegkommunikáció – közvetlen vagy közvetett módon – mit mond a vallásról és vallási szempontból fontos kérdésekről¹². Másfelől a vallási kommunikáció (és ezen belül a vallási tömegkommunikáció) elmélete és gyakorlata a teológia számára is kihívás¹³.
- A *társadalmi rétegződés elméletei* sokrétű tudást gyűjtöttek (a) a különböző rétegek sajátosságairól, szükségleteiről és hiányairól, (b) a rétegek közötti viszonyokról és (c) a társadalmi rétegződés változásairól. Ezek az ismeretek alapvető jelentőségűek a különböző rétegek vallási stílusának a megértéséhez, illetve megfordítva, annak az értelmezéséhez, hogy miért áll közelebb az egyházi gyakorlat az egyik, mint a másik réteghez. Minden konkrét helyzetben egyenként megkérdendő,

hogy az uralkodó (a hivatalosan elfogadott, az általánosan jónak tartott stb.) vallás kinek a vallása, illetve megfordítva, hogy a különféle csoportoknak milyen vallási igényei vannak, és azokat hogyan tudják kielégíteni. Ugyanezek az ismeretek az egyházzal szembeni rokonszenvet vagy ellenszenvet is magyarázzák, szempontokat adnak a szektásodás megértéséhez, s bizonyos előjelzést is lehetővé tesznek. A bibliatudomány a rétegződéelméleteket számos témában hasznosítja, nem utolsósorban a korai kereszténység mindennapjainak és terjedésének értelmezésében. E nélkül a megközelítés nélkül az egyháztörténet magyarázatai is hiányosak maradnának, például amikor a keleti és nyugati kereszténység összehasonlításáról, vagy az eretnekmozgalmakról, vagy az egyház és a világ közötti kapcsolat változatairól (és számtalan egyéb kérdésről) esik szó.

- A *struktúra-funkcionalista iskola* gondolkodásának a kiindulópontja, hogy a társadalom önmaga működését folyamatosan javító – és legalább tendenciaszerűen – az emberi érdekek és racionalitás által irányított rendszer, amelyben különböző feladatokat kell ellátni, miközben a funkcióknak megfelelés mikéntjét és rendszerét a társadalom kialakítja. A kulcselem a funkció, hogy egy társadalmi jelenség mire szolgál, hogy milyen feladat betöltésére hivatott, hogy mennyire felel meg annak a célnak, amire létrejött. Ezzel a szemléletmóddal kitűnően lehet vizsgálni az egyházat, a benne jelentkező különböző feladatokat és azok ellátását, magát a vallásosságot. Nem szabad persze szem elől téveszteni, hogy a struktúra-funkcionalista iskola racionalista és utilitáriánus szemlélete csak félig-meddig illik az egyházra. Annál érdekesebb azonban, hogy milyen fokon jelentkeznek a vallási élet és az egyház élete terén hasznossági és alkalmasint a kereszténység lényegétől elütő szabályozó elvek.
- Scroggs érdekes példákat említ, hogy a *szerepelmélet* mennyiben segíti elő egyrészt Izrael prófétái, másrészt az Újszövetség kimagasló alakjai társadalmi szerepének megértését¹⁴.
- Azt pedig talán mondani sem kell, hogy igen alapos és szerteágazó szociológiai ismeretek nélkül, amelyek – a már említetteken túl – ki kell, hogy terjedjenek a *falu-, a város- és általában a településszociológiára, a kultúrszociológiára, a közösségképződés szociológiájára, az érték- és erkölcsszociológiára stb.* egy valamire való gyakorlati teológia elképzelhetetlen¹⁵.
- Egyes szociológiai felismeréseknek külön karrierjük van a teológiai tudományok terén. Ezek közé tartozik Festinger *kognitív-disszonancia elmélete*. Ennek lényege, hogy a vallási téren jelentkező csalódásra a hívő közösség bizonyos feltételek esetén annál erősebb missziós tevékenységgel reagál. Nos, ezt a 20. században dokumentált összefüggést¹⁶ mind a nem rögtön beteljesülő próféciával járó feszültségek¹⁷,

mind a korai keresztény missziós lendület értelmezésére¹⁸ felhasználták.

Legkésőbb ezen a ponton említeni kell a szociológiai és a teológiai értelmezés egy sajátosságát. A teológia elmondja, hogy annak, ami történt, mi a (vallási) lényege, azaz hogy „lényegében mi történt”. A szociológia ezzel szemben azzal foglalkozik, hogy ami történt, az miként, milyen látható okból, milyen látható, mérhető következménnyel történt. A szociológia mindent, az önértelmezése szerint egyértelműen vallási jelenséget is, „lefordít” a nem vallási, hanem profán társadalmi összefüggések kontextusába (etsi deus non daretur). Ez azonban nem profanizáció, nem a teológiai értelmezés tagadása (arra a szociológia nem illetékes, de szigorúan véve – módszertani okokból – nem is lenne képes), hanem csupán egy másik dimenzió megmutatása. A profán dimenzió és összefüggésrendszer léte és ismerete a teológia számára egyszerűen pontosabb (teológiai) értelmezést tesz lehetővé. Legfeljebb kivételesen fordul elő (de előfordul!), hogy a szociológiai tényfeltárás olyan dolgokat tesz nyilvánvalóvá, ami a vallási-teológiai értelmezést kizárja. Az sem káros a teológia számára, ha ez időben kiderül.¹⁹

A szociológia, a földi valóságokba zárt tudomány, kevésbé szorul a teológiára s kevésbé tudja hasznosítani azt. A szociológia viszont az embert is figyelembe vevő teológiai gondolkodás számára nélkülözhetetlen ismeretközlő segédtudomány. Ha mindkét fél megmaradna saját illetékességénél, gondolatmenetünket egy meleg kézrázással itt alighanem befejezhetnénk. A gyakorlatban ellenben a történetnek van egy barátságtalan utószava. Időnként mindkét fél, ráadásul nem is egészen alaptalanul „csalással”, saját illetékességi körének túllépésével gyanúsítja a másikat.

A szociológia azt véli, hogy a teológia (pontosabban, hogy egyes teológusok) saját tudományuk szabályait és lehetőségeit meghaladva időnként társadalomelméleti megállapításokat tesznek, hogy integrista módon, mintegy a középkori keresztény társadalom (Christendom, chrétienté, Christenheit) újraélesztéseként, a társadalom törvényeit és rendjét is saját illetékességük alá próbálják vonni²⁰. Az ilyen kritikára mindazok alapot szolgáltatnak, akik – egyebek között – azzal az érveléssel utasítják el a szociológiát és alkalmazását, hogy a keresztény teológia, vagy az egyház úgyis rendelkezik saját (s ráadásul jobb) társadalomelmélettel, a szónak a mai közhasznú értelmében. Az ilyen pozíció a felszabadítás teológiájának egyes termékeitől²¹ a konzervatív anglikán teológiáig²² a legkülönbözőbb helyeken fordul elő, de egészében ritka. A társadalomtan és a katolikus „keresztény társadalmi tanítás” ilyen félreértelmezése annál gyakoribb²³. Hogy az igazi konfliktus mégsem itt van, leginkább annak köszönhető, hogy az integrista magabiztonság gyors és alapos teológiai bírálatba ütközik²⁴.

A szociológia empirikus, azaz szigorúan a tapasztalati valóságra korlátozódó tudománynak vallja magát. Ennek ellenére előfordulnak olyan ideologikus

„extrapolációk”, amelyekben egy szociológus szerző társadalomfilozófiai, sőt (leginkább anti-) teológiai következtetésekre jut. Nagy a kísértés, hogy a funkcionalitást értékítéletre fordítva, a szociológia a jobbnak vélt társadalomról szóló vízióvá váljék. Konzervatívként nyilvántartott szociológusok ez ellen nem ritkán tiltakoznak²⁵, de a szakmán belüli vita mintha még döntetlenre állna²⁶. Természetes viszont, hogy a pszeudó-vallási vagy kvázi-teológiai szerepbe kerülő szociológia teológiai oldalról éles kritikát kap: új ideológiákra nincs szükségünk, szociológiai mezben sem, mondják.²⁷

Hát akkor milyen viszonyban van a teológia és a szociológia? Nehéz túlmutatni az egyre új tápot kapó gyanakváson. Nehéz érvényt szerezni annak, hogy a szociológia csak szociológia, a teológia pedig csak teológia maradjon. Ám a teológia nem nélkülözheti a szociológia szemléletét, adatait, felismeréseit.

JEGYZETEK

¹ Rahner, Karl: Theologie. 859-874. o. In: Rahner, Karl – Darlap, Adolf (szerk.): Sacramentum mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis. Freiburg, Herder 1969. IV. 859.o.

² Waldenfels, Hans: Kontextuelle Fundamentaltheologie. Paderborn, Schöningh 1988.

³ Baum, Gregory: Theology and Society. Mahwah, Paulist Press 1987., Fraser, David A. – Campolo, Tony: Sociology through the Eyes of Faith. New York, HarperCollins 1992., Gill, Robin: Theology and Social Structure. London-Oxford, Mowbrays 1977., Gill, Robin (szerk.): Theology and Sociology: A Reader. London, Cassel 1996. (Ez a kötet több olyan tanulmány részleteit közli, amelyekre alább egyenként is hivatkozunk.), Mette, Norbert – Steinkamp, Hermann: Sozialwissenschaften und Praktische Theologie. Düsseldorf, Patmos 1983., Yinger, J. Milton: Sociology Looks at Religion. Toronto, Collier-Macmillan 1961.

⁴ Flanagan, Kieran: Sociology and Milbank's City of God. New Blackfriars 73. évf. 861, 1992 június, 333-341., Weber, Wilhelm: Wenn aber das Salz schal wird... Der Einfluss sozialwissenschaftlicher Weltbilder auf theologisches und kirchliches Sprechen und Handeln. Würzburg, Echter 1984.

⁵ Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas: A valóság társadalmi felépítése. Tudásszociológiai értekezés. Budapest, Jókönyv1998.

⁶ Baum, Gregory: The Social Imperative. Mahwah, Paulist Press 1979.

⁷ Segal, Robert A: Religion and the Social Sciences. Atlanta, Scholars Press 1989.

⁸ Csákó Mihály: Bevezetés. Egy magyar vallásszociológus élete és kutatásai. 9-30. o., főleg 15.o. In: Horváth Zsuzsa: Hitek és emberek. Budapest, ELTE Szociológiai-Szociálpolitikai Intézet 1995.

⁹ Assmann, Jan: A kulturális emlékezet. Budapest, Atlantisz 1999., Aleida Assmann – Jan Assmann (szerk.): Kanon und Zensur. München, Wilhelm Fink 1987.

¹⁰ Scroggs, Robin: The Sociological Interpretation of the New Testament: The Present State of Research. New Testament Studies 26. évf., 1980. 37-49. o.

¹¹ Cherry, Colin: On Human Communication. New York, John Wiley and Sons, 1956.

¹² Holl, Adolf: Gott im Nachrichtennetz. Religiöse Information in der modernen Gesellschaft. Freiburg, Rombach 1968.

¹³ Hover, Stewart M: Mass Media Religion. Newbury Park, Sage 1988., Janowski, Hans Norbert (szerk.): Die kanalisierte Botschaft. Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1987., Lorey, Elmar Maria: Mechanismen religiöser Information. München, Kaiser – Mainz, Grünewald 1970.

- ¹⁴ Scroggs, Robin id. mű.
- ¹⁵ Drehsen, Volker: *Neuzeitliche Konstitutionsbedingungen der Praktischen Theologie. Aspekte der theologischen Wende zur sozialkulturellen Lebenswelt christlichen Religion. I-II.* Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1988.
- ¹⁶ Festinger, Leon: *A Theory of Cognitive Dissonance.* Stanford, Stanford University Press 1957.
- ¹⁷ Carroll, Robert P: *Ancient Israelite Prophecy and Dissonance Theory.* *Numen* 24. évf., 1977, 135-151. o.
- ¹⁸ Gager, John G: *Kingdom and Community: The Social World of Early Christianity.* Englewood Cliffs, Prentice Hall 1975.
- ¹⁹ Segal, Robert A. id. mű.
- ²⁰ Flanagan, Kieran id. mű
- ²¹ Feil, Ernst – Weth, Rudolf (szerk.): *Diskussion zur "Theologie der Revolution".* München, Kaiser – Mainz, Grünwald 1969., Weber, Wilhelm (szerk.): *Angriff und Abwehr.* Aschaffenburg, Pattloch 1978.
- ²² Milbank, John: *Theology and Social Theory.* Oxford-Cambridge, Blackwell 1990.
- ²³ Chenu, Marie-Dominique: *La "doctrine sociale" de l'Église comme idéologie.* Paris, Seuil 1979. – Az pedig már magától értetődő, hogy a társadalometikát és a társadalomteológiát a marxista kritika eleve illetéktelen beavatkozásnak minősítette. V.ö: Kanapa, Jean: *Az egyház társadalmi tanítása és a marxizmus.* Budapest, Kossuth 1964.
- ²⁴ Milbank valóban brilliánsan megírt, ám annál provokatívabb könyve az angol domonkosok folyóiratában a *New Blackfriars*-ban és a *Modern Theology*-ban is egy egész számot kitöltő kritikát kapott (v.ö. *New Blackfriars* 78. évf., 861., 1992 június, valamint *Modern Theology* 8. évf., 4., 1992 október).
- ²⁵ Dahrendorf, Ralf: *Die angewandte Aufklärung. Gesellschaft und Soziologie in Amerika.* München, Piper 1963., Schelsky, Helmut: *Die Arbeit tun die anderen. Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen.* München, dtv 1977., Tenbruck, Friedrich H.: *Die unbewältigten Sozialwissenschaften oder Die Abschaffung des Menschen.* Graz-Wien-Köln, Styria 1984.
- ²⁶ Egyebek között v.ö.: Adorno, Theodor W. et al.: *Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie.* Frankfurt, Luchterhand 1989., Bourdieu, Pierre: *Die Intellektuellen und die Macht.* Hamburg, VSA 1991., Luhmann, Niklas: *Soziologische Aufklärung.* Opladen, Westdeutscher 1970.
- ²⁷ Fraser, David A. – Campolo, Tony id. mű., Milbank, John id. mű.

*Hogyan válik lelkésszé
a teológus?*

*Hogyan marad teológus
a lelkész?*

LELKÉSZ ÉS TEOLÓGUS OTTHONA A GYÜLEKEZET

„Hogyan válik lelkésszé a teológus?” – „Hogyan marad teológus a lelkész?” – amikor a lelkési hivatásról szóló füzetben erre a két kérdésre igyekszem röviden felelni, le kell szögezni: sok mindenről lehetne írni, s remélem, mások írásai ezt bizonyítani is fogják. Én azonban egyoldalúan – vagy talán „együgyűen” – minden kérdésre csak egy-egy feleletet adok.

A *gyülekezetben válik a teológus igazán lelkésszé*. Ez az első kérdésre adott szubjektív válaszom. Vagy talán evidens ez? Nem biztos. Ma, hála Istennek, „színeződött” a lelkési szolgálat: van táborigazgató lelkész, kórházi lelkész, börtönlelkész is. Csak el ne feledjük, hogy minden lelkési szolgálat alfája a gyülekezeti lelkési szolgálat! S ez nem csak azt jelenti, hogy gyülekezeti lelkési szolgálat nélkül nem volna szabad másfajta szolgálatot fiatalokra vagy idősebbekre bízni. Lassan talán ezt is meg kellene fontolni.

Én azonban mélyebbre mennék. Gyülekezeti lelkésznek lenni azt jelenti, hogy a lelkész „családja”, „otthona” a gyülekezet. Szolgálatának egyszerre háttere és centruma is. Ezért lenne jó, ha fiataljaink gyülekezetből indulnának, gyülekezetben élnének – sokkal inkább, mint az ma tapasztalat.

1948-ban a nagytarcsai Külmissziói Intézet hallgatója voltam. De már akkor is két gyülekezetem volt: Nagytarcsán voltam „otthon”, és a győri gyülekezet támogatóm még teológus éveimben is. Ezzel a két gyülekezettel a szálak a mai napig tartanak. S amikor 1950-ben felvettek a Teológiára és utána Pestre kerültünk, annak előnyeit úgy igyekeztünk kihasználni, hogy rendszeresen látogattuk a különféle pesti gyülekezeteket. Ez nagyon gazdagította a készülést. Embert próbáló volt a békéscsabai, egyházmegyei segédlelkési szolgálat, az adminisztrációs munkákkal ismerkedés, s közben volt például egy szombat délután, amikor nyolc eszetési szertartás jutott nekem. Az alföldi gerendási gyülekezet is kihívás volt bővülő alkalmával. Ezután szolgáltunk feleségemmel 37 éven át a nagy, pilisi gyülekezetben, ahol mindvégig akadt tanulnivaló. Egyszerűen annyi időn át „nem volt időnk” másfelé nézni.

A lelkési szolgálat „koncentrikus körökben” érik. Talán így is lehet fogalmazni: a „krisztocentrikus” szolgálat mindig „gyülekezet-koncentrikus” is, s akkor „antropocentrikus” is.

Nagyszerű, ha a gyülekezeti munka a lelkésznek igazán és teljességgel „főhivatásává” válik. A Teológiáról kikerülve atyai jó barátom tanácsolta: Műveld az egyháztörténetet, és mellékesen végezd a gyülekezeti munkát. Ez az, ami nem megy így! Amíg ezek „mellékesek”, baj van. Amikor ezek a középpontba kerülnek, onnan megy másként a lelkési munka. Valahol ott érik be a lelkész, amikor a gyülekezetet akarja gazdagítani, s nem saját magát. Innen érdekelni fogja minden: nemcsak az igehirdetési alkalmak, látogatások, hanem a zárszámadás, a költségvetés, a statisztikai adatok is!

Kívánom, hogy sok fiatal kollégám tapasztalja meg a gyülekezeti hatodév óriási erejét, a gyülekezet lelkésszé formáló „pedagógiáját”. Kívánom, hogy szeretetet adva kapjon minél több fiatal lelkész olyan szeretetet, amely valóságos forrása lehet a szolgálatnak. A bajokat is más szemmel nézzük így, a munka pedig a nehézségen túl örömmé is lehet. Talán segíteni tud a hatodik év együtt a Teológián és a gyülekezetben.

A teológusnak maradó lelkész lesz igazán gyülekezetivé. Ez a második kérdésre adott kihegyezett válaszom. Én még emlékszem olyan kollégákra, akik így fogadták a segédlelkésszt: Fiatal kolléga, felejtse el, amit a Teológián tanult! S kétségtelen, hogy van feszültség az elmélet és a praxis között.

Mégis: a lelkésszé válás egyetlen útja – teológusnak maradni. A teológia legyen forrás és iránytű. A teológiáról szólva két aspektust említek meg.

A teológia: Istenről szóló beszéd. S ha ez igaz, akkor minden teológia forrása és ösztönzője a Biblia.

Említettem, hogy készülésemet a nagytarcsai Külmissziói Intézetben kezdtem. Reggel 7 órakor volt az ébresztő, és kaptunk időt egyéni és közös csendre is. Olyan kezdő voltam, hogy 6 órakor keltem, hogy több időm legyen a Bibliára. Ebből a szempontból életem talán legboldogabb szakasza volt, sok tekintetben ma is ebből élek.

Nagy baj, ha a Biblia egyszerű munkaeszközzé lesz a lelkész életében. Akkor veszi elő, ha készülnie kell abból. S bár megmarad a Biblia közelében, a forrástól szakad el. Luther azt írta, három dolog tesz teológussá: *meditatio*, *oratio* és *tentatio*. Ebből hadd emeljem ki most a meditációt, melléteve az imádságot, s kísértésként azt hangsúlyozva, amikor ez megszürikül, elmarad.

Ezen túl pedig nem az tesz teológussá, hogy felvettek a Hittudományi Egyetemre, s elvégeztem azt. Az tesz teológussá, ha foglalkozom a teológiával – intenzíven és végig. Az első öt-hat év felkészít arra, hogy teológus maradjak mindig. Még akkor is, ha ilyen döntés talán külön nem is születik szívemben.

De jönnek emberek, akik talán kérdeznek. Jönnek kérdések, amikre választ kell keresni. Találkozhatunk ilyen kérdésekkel gyülekezetben belül és a gyülekezet határán kívül is. S ha ezeket komolyan vesszük, végiggondoljuk, keressük a választ, kerítünk időt mások válaszaira is, már teológusok vagyunk.

S kialakulhat az is, hogy a teológiai tudománynak egy-egy területe különösen is érdekessé válik számunkra. Minél mélyebbre ásunk egy ponton, annál szélesebb perspektíva nyílhat előttünk.

Magam az egyháztörténet területét igyekeztem művelni. De ez sem elhatározásként született meg. Megragadott Sztárai Mihály élete. Ezen a ponton igyekeztem leásni mélyre. Kibomlott a reformáció, majd egyházunk története lassan. S éppen a reformáció története „kényszerített” más területre is. Hiszen akkor például az úrvacsoráról szóló tanítás „választó-tan” és kérdés volt. Hogy is van ez? Az választ el, amit Jézus összekötőnek, közösségteremtőnek szánt? S hogy így állunk ma ezzel? Így indult, így bomlott ki, így és ez tartott meg teológusnak sok mindenben keresztül. Külön kérdés: hogyan mondjuk el mindezt a gyülekezetnek? Így zárult a kör – az egyháztörténet visszavezetett a gyülekezethez.

Tudom, hogy nem ilyen egyszerű az egész, sokszor az élet ennél bonyolultabb. De mégis, alapjában: hogyan válik lelkésszé a teológus? Hogyan maradhat teológus a lelkész? Tudom, hogy sokféle lehet a válasz, én két dologra akartam rávilágítani: az intenzív gyülekezeti szolgálatra és a teológia intenzív művelésére. A kettő csakugyan ellentét? Feloldhatatlan feszültség? Meggyőződésem szerint, csak látszólag. De jó, ha megértjük, hogy két dolog teszi a lelkészt: a gyülekezet és a teológia művelése, méghozzá együtt.

Hafenscher Károly

HOGYAN VÁLIK LEKÉSSZÉ A TEOLÓGUS, HOGYAN MARAD „TEOLÓGUS” A LEKÉSZ?

Ez a szellemes cím első olvasásra szíven talált, mint egykor a pütkösi prédikáció hallgatóit (ApCsel 2,37). Egyúttal arra is készítet, hogy ne elméleti, általános választ adjak, hanem saját életem alakulásáról valljak, vagyis ne mások fejével gondolkozzam, és ne mások szívével érezzek, hanem azt mondjam el, amit én éltem át lelkészként, teológusként.

Ezelőtt 56 évvel jelentkeztem, felvettek és beiratkoztam Sopronban a hittudományi egyetemi fakultásra. Négy év múlva abszolváltam, aztán ordináltak, egy év ösztöndíjas idő után beálltam egyházunk lelkészi szolgálatába, segédlelkészként. Harmincöt év után lelkészként nyugdíjba mentem és 11 éve vagyok nyugdíjas lelkész. Címünk és a benne rejlő téma az én ügyem, életemről szól, a kettős, mégis egészen összetartozó és eggyé vált identitásomról. Átalakítom tehát a megadott kérdést, személyesen, egzisztenciámat érintően: teológus hallgató voltam (és vagyok), de teológus maradtam mind a mai napig.

1. Teológus hallgató voltam, lelkésszé lettem

Ez volt akkor a dolgok rendje. A mi időnkben ez volt a természetes. Aki életben maradt a II. világháborúban, vagy nem sodorta el a katonaság, az lelkészi szolgálatra jelentkezett, beállt a sorba segédlelkészként. A Teológus Otthon egyben lelkészképző intézet is volt, de ott elsősorban nem a lelkészi szolgálat gyakorlati teendőire készítettek fel, hanem inkább a lelkészhez illő magatartásra, lelkészi viselkedéskultúrára és a papi élet lelki jellegének megtartására tanítottak.

1948 őszén volt szigorlatunk harmadik része, majd sorra valamennyiünket felavattak (akkor sem lelkész-szentelésnek, sem ordinációnak nem neveztük a lelkészavatást). A Deák téri oltár előtt szeptember 19-én négyen álltunk Bánya-kerületiek. Szabó József püspök úr végezte a funkciót, Ordass Lajos püspök helyett, aki ekkor már letartóztatásban volt. Félig sem telt meg a templom. Textusunk: Mal 2,7 volt: „A pap ajkai őrzik a tudományt, az ő szájából tör-

vényt várnak, mivel a seregek Urának követe ő”. Az ún. Raffay-ágenda szerint folyt a szertartás, a mai eskü szövegénél bonyolultabb papi esküt tettünk. Az avatás után sem fogadás, sem szeretetvendégség nem volt. Szétszéledtünk. Néhány hét múlva, sok-sok nehézség után utazhattam ki ösztöndíjas évem le-töltésére. A háború utáni ösztöndíjasok sorában az utolsó voltam, aki még ki-jutott, és egy év múlva utolsó, aki hazajött. Társaim mind kintmaradtak. Szabó püspök úr ezt írta nekem a tengerentúlra: „Az ösztöndíjas azért megy ki, hogy amit külföldön tanult, itthon kamatoztassa”. Ezt én megfogadtam. Hazatérésem után boldog voltam, hogy két hónapi csaknem reménytelen várakozás után álláshoz jutottam. Segédlelkészként Zuglóban kezdtem, Scholz László paróchus mellé osztottak be. Az akkori rend szerint még két lelkészvizsga állt előttem, majd a lelkési diploma elnyerése. Továbbra is segédlelkési állomá-nyban voltam még három évig, különböző szolgálati helyeken. A segédlel-kész abban az időben bármikor áthelyezhető volt. Szükség szerint az illetékes püspök rendelkezett felette (Négy kerületből állt egyházunk, két püspök és két püspökhelyettes szolgált). Az áthelyezés mindenfajta tanácskozás nélkül tör-tént. Jött a távirat: másnap menni kellett és jelentkezni az új principálisnál. Nősüléshez püspöki engedélyt kellett kérni. A körülményektől függően nem mindig járult hozzá a püspök a segédlelkész nősülési szándékához.

A „káplánság” sokhelyütt keserű kenyeret jelentett, szerény dotálással és néha a principálisok kénye-kedvére kiszolgáltatva. Magam részéről nem pa-naszkozhatom. Megértő, emberséges, jó főnökeim voltak, mindegyiktől sokat tanulhattam. Természetesen én is ismertem az országszerte hallott „káplán-történeteket”. Kortársaim közül többen panaszolták, hogy az idősebb kollégák azt tanácsolják: feledjenek el mindent, amit a Teológián tanultak, hiszen az élet egészen más. A kápláni sors függött attól is, kihez került a segédlelkész, szí-nezte a képet az akkor még nagyon élénk lelki ébredési helyzet. Különböző ke-gyességi típusú principálisok voltak. Több helyen feszültséget jelentett, ha a pa-róchus markánsan tartozott egyik vagy másik irányzathoz: vagy evangélizációt kedvelő, megtért, felébredt lelkész volt, vagy éppen egyházas, konzervatív, ortodox lutheránus, a segédlelkész viszont egy másik csoporthoz tartozott. Ez a gyülekezetekben is gyakran polarizálódáshoz vezetett. A feszültségek sokkal inkább teológiai és kegyességi jellegűek voltak, mint egyházpolitikaiak.

Magam számára, mint egy későbbi előadásomban meghatároztam (1953. augusztus 11. Fóti Országos Segédlelkészkonferencia), a segédlelkési éveket tanulmányi évekné tekintettem. „Amikor kikerültem a teológiáról, addigi helyzetem megváltozott, most már adnom is kellett, nemcsak kaptam, oszto-gatnom kellett, nemcsak gyűjtögetni, diákból felnőtt lettem, mert ez teszi az embert felnőtté: adni is tud. Mivel adnom kell, szüntelen gyűjtögetnem is kell, hogy legyen miből adnom. A segédlelkési munka kettős: gyűjtögetek, hogy adhassak”. (Megjelent a Lelkipásztorban, 1953, 408 kk.)

Hálásan gondolok főnökeimre, akik lelkésszé neveltek, tudatosan és pél-daképükkel (1949-54 között). Principálisaim más és más szellemi-lelki oldalai-

mat erősítették. Különböző szinten és mértékben, de nagyon jó kapcsolatban dolgozhattam együtt velünk. Engedtek tanulni is, dolgozni is. Szigorú fegyelmet követeltek, segítségükkel megismerhettem egyházi életünket, a fővárosban és vidéken, anyagyülekezetben és filiákban. Scholz László, aki egyben az akkori MELE köztisztviselő elnöke is volt, pontos készülést, gondosan leírt, kidolgozott igehirdetéseket várt el káplánjától. Együtt készültünk munkatársi órákon, majd szolgálat után szigorú kiértékelést tartottunk. Két nappal a vasárnapi szolgálat előtt be kellett mutatnom vázlatomat. Ő is elmondta, hol tart a készülésben. Az igehirdetések szövegét kiigazította magyar nyelvhelyesség szempontjából is. Rendszeresen számon kérte olvasmányaimat. Olvasmányoknak csak teológiai mű számított. „Nem Jókaira, vagy kurcmálerekre vagyok kíváncsi” – mondta. Irodai munkát éppen úgy végeztem, mint fizikait a lassan épülő templomban, a szeretetotthonban hetente kétszer tartottam áhítatot, az ifjúsági munka és a gyermekmunka az én feladatomból volt. Megengedte, hogy négy iskolában folyó vallásitanítás mellett a Gyarmat utcai missziós iskolában is taníthassak. Családlátogatási szolgálatomat a gyülekezeti diakonissza segítségével végeztem. Ő ismerte a betegeket és a mozgásképtelen öregeket.

1950-ben Kecskemétre kerültem egy évre, Friedrich Lajos paróchus mellé. Csupa szív ember volt. Szegényeken, bajbajutottakon nagyvonalúan segített. Irodalmi tájékozottságú, jól író és szépen beszélő lelkész. Stílusa Duszik Lajos egykori mikolci lelkész iskolájához tartozott. Hívei nagyon szerették. A szórványmunka szinte teljesen az enyém volt, kerékpáron, gyalog, vonaton, buszon jártam a szórványokat, mintegy 60 km-es körzetben, hol református, hol katolikus tengerben élő, maroknyi evangélikus csoportokat gondoztam. Nagyon nehéz körülmények között éltünk, államosítás, tévesztés ideje volt ez. Többször öngyilkos temetését is végeztem végeztem. A helybeli reformátusokkal meleg kapcsolatban voltam, a római katolikusokkal a piarista diákjaim közvetítésével. Sokat olvashattam, fordítottam angolból, németből kollégáknak is, LMK-ban rendszeresen tarthattam előadást kijelölt témáról, kevés jelentkező akadt akkor lelkészek között ott ilyenfajta teológiai munkára.

Ezután csaknem két évig pesterzsébeti segédlelkész lettem, szinte 100%-ig fizikai munkásokból álló gyülekezetben. Bencze Imre mellé kerültem, akit még faszori gimnazista és cserkész korából ismertem. Gyülekezete minden tagját számontartó, jól ismerő és gyakran látogató lelkész volt. Legszebb káplán időszakom itt telt. Dél-budapesti kisemberek, kis házak, egyszerű otthonok világa ez, három műszakban dolgoztak híveink, a külső kerületek gyáraiban, vágóhídon, kiskereskedésekben. Részben hartai kirajzás a pesterzsébeti gyülekezet, részben a főváros más részéből kerültek oda tagjai. Hallatlan összetartó, peremvárosi közösségbe kerültem. A „nehéz Rákosi időben” is élénk ifjúsági és énekkari élet folyt, színdarabokat adtunk elő, amikor másutt már gyermekbibliakört is nehéz volt tartani. Főnökömmel együtt muzsikáltunk, sakkoztunk, együtt készültünk, teológiai könyvekről számoltunk be egymásnak. A presbitérium engedélyével tanítottam a Pestre költözött Evangélikus Teológiai

Akadémián angol nyelvet két csoportban. Jártam előadásokat tartani különböző lelkészi munkaközösségekbe, országszerte.

1953 tavaszán Kőbányára kerültem Koren Emil mellé. Jó ifjúsági életet találtam és finn hatású kegyességet. Főnököm teljes bizalmát élveztem, szinte családtagjának fogadott. Közegyházi elfoglaltsága miatt gyakran helyettesítettem. Délutáni hivatali ügyelet alatt sokat olvashattam, jegyzetelhettem. Közben Fóton néhány hónapig, amíg engedtek konferenciákat tartani, a Mandák Intézetben a munka szellemi vezetője és szervezője lehettem.

1954-ben helyettes lelkészként kerültem a Deák térre, önálló, felelős beosztásban, jó munkatársakkal dolgozhattam együtt, Keken András visszatéréseig is, majd vele együtt 18 éven át, halála után 15 évig igazgató lelkészként. Így váltam teológiai hallgatóból segédlelkésszé, majd lelkésszé és nyugdíjas koromban is boldogan vallom magam evangélikus lelkésznek.

2. Lelkész vagyok 51 év óta – de „teológus” maradtam a mai napig

Tudatosan és érdeklődési köröm szerint is teológus akartam maradni, és holtomig tanulni akarok. Gyakorló lelkészként semmiben perfekt nem lettem, mindig úton jártam és tanulok. Eredetileg a rendszeres teológia érdekelt, etikai témára kaptam EVT-ösztöndíjamat is (A házasság válsága keresztény etikai szempontból). Hazajövet sem témámat, sem amerikai ösztöndíjas tartózkodásom emlegetését nem tartották időszerűnek, így váltottam és a 60-as évek elejétől gyakorlati teológiával foglalkoztam. Néhai Gáncs Aladár mondatai irányító jellegűek voltak életemben: „A hit dolgával való tudományos foglalkozástól nem szabad mindenkit elzárni. Vannak, akik nem bírják, de vannak, akiknek bírniuk kell ezt is. Lehet sok gőg a tudományban, de a tudomány elenségeiben is. János, Pál, Luther, Kálvin mind teológusok voltak.” Angol, svéd és német nyelvű publikációkat dolgoztam fel. Az evangélium-hirdetés szándéka és tartalma érdekelt szekularizált korunkban. Jelentős szakirodalmi segítséget kaptam a Lutheránus Világszövetségtől (LVSZ). Éjszakánként olvastam teológiát, 1967-ben benyújtottam disszertációm, és 1968-ban cum laude doktori fokozatot érhettem el. Sok előadást tartottam homiletikai témakörben, elég sokat publikáltam is. 1969-ben a svéd Lutherhjälpentől három hónapos ösztöndíjat kaptam (B-type scholarship). Egyfelől a gyülekezeti és intézményi élettel ismerkedtem meg, másfelől skandináv teológiai irodalomra tettem szert. Ezután megnyílt előttem az út több külföldi konferenciára. Ezekre akkor mindig komolyan fel kellett készülni. Az egyik LVSZ világgyűlésen (Dar es Salaam, 1977) a fő témában tarthattam korreferátumot, majd két területen dolgoztam rendszeresen az LVSZ keretében: dialógus munka a római katolikus-evangélikus Közös Bizottságban 11 évig, valamint a stavangeri (1982) evangélikus Missziói Világkonferencia előkészítésében és utómunkájában vehettem részt évekig. Gyülekezeti munkám mellett, azzal együtt próbáltam lé-

pést tartani az időközben nagyon megváltozott római katolikus és protestáns teológia világával.

Külföldön gyülekezeteink hangját, itthon a lutheránus világcsalád életét ismertettem és képviseltem. A II. Vatikáni Zsinat utáni római katolikus világ-egyház megismerése új perspektívát jelentett, és mindinkább az ökumenika felé fordított. A kapott feladatok adták és határozták meg teológiai ágendámat. Dolgoztam a Leueneri Egyházi Közösségben, a Societas Oecumenicában, részt vettem a Bennisheimi Felekezetkutató Intézet évi ülésén, a bajor Männerarbeit Gosau-i ülésén, az UNESCO Média-Bizottság párizsi ülésén stb., stb. Tágas térre állított az Úr. Érdekeltek a nyelvek és anyanyelvünk is. 1984-93 között tanítottam az Evangélikus Teológiai Akadémián, 1990-től az Ökumenikus Tanulmányi Központ elnökhelyettese lettem, 1995-től a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán tanítok, először az Ökumenika Tanszéken, majd a Felekezettudományi Tanszéken, jelenleg a szimbolika stúdiuma keretében a Rendszeres Tanszéken. Nyugdíjas lelkészként is teológusként tartanak számon, akár lapot szerkesztettem (Lelkipásztor, Credo), akár vendégként különböző felekezetekben kellett előadást tartanom.

Számomra az egyház élete a teológia laboratóriuma és a teológia mindig az egyház tudománya. Magyar viszonyok között elképzelhetetlen luxusnak tartom az egyháztól független teológiát. Boldog vagyok, hogy a legkülönbözőbb beosztásban és szolgálati területen lelkészként, újságíróként, zsinati teológiai bizottsági elnökként teológus maradhattam. A teológus lét nem függ beosztástól, hanem mentalitás és lelkület, érdeklődési kör és állandó tanulási vágy kérdése. Visszatekintve az elmúlt fél évszázadra, egyikünk élete sem úgy alakult, ahogyan megálmodta, de nemcsak panaszra van okunk, hanem hálaadásra is. Ebben a vonatkozásban azért lehet hálát adnom, hogy e kettős identitás (lelkész és teológus) életemben nem került egymással szembe, hanem egymást mindig kiegészítette, gazdagította. Ha még egyszer kezdeném pályafutásomat, újra beállnék Krisztus szolgálatába, lelkészként, teológusként. Fáradtságos, nehéz, olykor kalandos élet után tehetek így bizonyosságot. A gazdag Isten szellemiekben, lelkiekben egyre gazdagított az elmúlt 50 évben. A hit harca is szép volt, a szolgálat is adott sok örömet. Sok mindent megismerhettem, és még több van, ami már nem ismerhető meg számomra. Úgy megyek el innen, hogy bizonyos vagyok abban, lesz folytatás: egyházunkban szolgáló, teológia iránt érdeklődő fiatal kollégák sorában. Remélem, hogy holtig tanulnak a jó papok egyházunkban.

Saját életemtől eltekintve többféle veszélyt és többféle lehetőséget látok fiatalabb kollégáim számára: kétségtelen veszély lehet, hogy a ma már ismeretlen segédlelkész szolgálat helyett önálló lelkesi szolgálatba került fiatal kolléga búcsút mond könyvtárnak, könyveinek, szidja a teológiát, az elhibázott képzést, mindent és mindenkit, amiért nem kapott a gyakorlati életre szóló képzést. Ugyanakkor veszély lehet az is, hogy tudományosan felfegyverkezve magabiztosan, sok ismeretanyagával kívánja kitanítani környezetét, idős kollé-

gákat, gyülekezeti tagokat, megfélekezvén arról, hogy a gyülekezetben nem vele kezdődik a kereszténység, a gyülekezetépítés. Könnyen tanárnak vagy legalábbis tanársegédnek tartja magát, akinek tudományos exegézist kell tartania a szószeiken evangélium hirdetése helyett, hitvallási iratokat kell citálni azok mai interpretációja helyett, esetleg dogmatikai vagy etikai előadásokat lelkipásztori vigasztaló szolgálat helyett.

Mindenki életében előforduló lehetőségnek tekintem, hogy a nem-szeretem stúdiumok is megfényesedhetnek és hasznosakká válhatnak a gyakorlati szolgálatban. Az én életemben két ilyen terület volt, amit említésre méltónak tekintek. Egyik az egyháztörténet. Alakjaiban és eseményeiben számomra az illusztrációk gazdag kincstárává vált mind a hazai, mind az egyetemes egyháztörténet. A másik terület a szimbolika körében megismert felekezetismeret (Kirchenkunde). Amit öntudatos lutheránusként szinte feleslegesnek tartottam, mind gyakorló szolgálatomban, mind tudományos ismeretszerzésemben igen sokat segített, és alapot adott arra, hogy a rómaiakat, reformátusokat, metodistákat, baptistákat, ortodoxokat stb. máshogyan lássam, mint teológus koromban. Az ő ismeretükben önmagunkat is másként tudom artikulálni.

Ha az évek és évtizedek során mind a lelkészi munkában, mind a teológiában jelentős változások tapasztalhatók, hangsúlyeltolódások keletkeznek, az alapállás megmaradhat: szolgálni és tanulni akarunk egyházunkban.

Bohus Imre

TISZTELENDŐ ÉS TUDÓS...

Gyülekezeti lelkészként 1953 májusától szolgáltam. Amikor az illetékes esperes beiktatott, „Lelkeszi Meghívólevelet” adott a kezembe. Többek között ez olvasható benne: „A magyarországi ágostai hitvallású evangélikus keresztyén Anyaszentegyház... gyülekezete... törvényes eljárással betöltötte lelkészi hivatalát, melyet az Anyaszentegyház örökkévaló Feje: a Jézus Krisztus igehirdetői és pásztori hivatalnak rendelt és arra *tisztelendő és tudós ... urat* ezennel bizalommal elhívja.” Feleségemmel sokáig mosolyogtunk a kiemelt jelzőkön. Ma már tudom, szebben és kifejezőbben nem lehet megfogalmazni életünk és szolgálatunk lényegét.

1. Lelkésznek avatásom napjától tartom és vallom magamat. Az előzmények azonban nem hagyhatók figyelmen kívül. Teológus éveimmel kapcsolatban a következőket látom döntőnek:

1. Mindig volt „lelkészem”. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy olyan lelkészek közelében lehettem, akikre felnézhettem. Olyan igehirdetéseket hallgathattam, amelyek megragadtak, formáltak, hatottak rám és beleépültek személyiségembe. Mintává és példaképpé lettek. „Ilyen szeretnék lenni!” „Így akarok én is prédikálni!” – voltak a gondolataim. Egy ideig utánóztam őket, ez néhány év elteltével megszűnt. Emlékük azonban ma is kísér, sok esetben bátorít, eligazít és tanácsot is ad.

Ezek a lelkészek komolyan vettek. Nem az ügyetlenkedő teológus hallgatót, hanem a testvért, a szolgatársat látták és tisztelték (!) bennem. Egyikük három nyáron keresztül megosztotta velem délelőttjeinek egy-két óráját. Teológiai könyveket olvastunk együtt. Sokat beszélt Lutherről. Végtelen türelemmel nyitogatta szemeimet a teológia, a gyülekezet, a lelkészi szolgálat problémáinak meglátására. Azt is tudom, hogy állandóan imádkozott értem. Halála előtt néhány esztendővel megmutatta azt a befűző-gumival összefogott papírcsik-köteget, amelyen nagyon sok név között az enyém is olvasható volt.

2. Mindig volt „gyülekezetem”. A soproni gyülekezet nagy szeretettel fogadta a Fakultás hallgatóit. Otthoni gyülekezeteimmel is megmaradt a kapcsolat (tanulmányaim idején otthont, sőt országot változtattam): karácsony

és húsvét táján, valamint a nyári szünetben többirányú szolgálatot végezhettem. Sokszor helyettesítettem egy Sopron környéki gyülekezetben. Egyház-közszégi problémákkal találkoztam. Többféle kegyességi irányzattal kerültem kapcsolatba. Egymástól nagyon különböző lelkészcsaládokat ismertem meg. Voltam gyülekezetben, amely a negyvenes évek végén pusztulni látszott, néhány esztendővel később fejlődésnek indult (ma virágzó gyülekezet). Azt tapasztaltam meg, hogy az egyház életében sok az emberi nyomorúság, amit nem lehet lekicsinyelni. De nincsen olyan nagy probléma, amelynél ne lenne nagyobb az Isten.

II. Lelkesszé avatásom 1951-ben, böjt 2. vasárnapján, Rajkán volt. Néhány mondattal a kort, a körülményeket, az egyház helyzetét szeretném bemutatni.

Rajka az akkor még meglévő Dunáninzeni Egyházkerületben a Mosoni Egyházmegyéhez tartozott. A gyülekezet lélekszáma 1946-ban a tizedére csökkent, leányegyházközsége, Oroszvár 1948-ban határkiigazítás során Csehszlovákiához került. A környéket az államhatalom erősen szem előtt tartotta, az odatartó vonatokon mindenkit többször ellenőriztek, igazoltattak. Az említett vasárnapon mégis zsúfolásig megtelt a templom (évtizedekig utoljára). Az istentisztelet három mozzanatára emlékszem nagyon erősen:

1. Az istentisztelet szolgálatát Szabó József püspök úr vállalta. Igehirdetésének alapigéje az ógyházi evangélium, Mt 15,21-28, a kánaáni asszony története volt. Prédikációját azzal a mondattal kezdte, hogy van-e értelme 1951-ben lelkészt avatni? Majd sorra vette az egyház elé tornyosuló akadályokat. Azután folytatta: mégis van értelme annak, amit teszünk. A kánaáni asszony a bizonyosága ennek. Rajta csak Jézus tud segíteni. Ilyen emberek mindig lesznek. Végül személy szerint hozzám szólt: Jézus nevében, Jézusban bízva vállald és végezd a sokak szerint felesleges és korszerűtlennek tűnő szolgálatot: a kánaáni asszony érdekében!

(Amikor jöttünk kifelé az istentiszteletről, a templomajtóban egy fiatal lány szólította meg püspök urat. Elmondta, hogy traktorosként dolgozik a határban. Néhány esztendővel korábban püspök úr konfirmálta. Rövid beszélgetést kért. Azonnal arra gondoltam, hogy máris megjelent egy a mai kánaáni asszonyok közül!)

2. Nem tudom felidézni, hogy a lelkési eskü szavai milyen gondolatokat indítottak el bennem. De ma is megrendülök, ha a „Confirmára” emlékezem. Püspök úrral együtt öt lelkész állt körülöttem. Az akkor még latinul énekelt imádság betöltötte a templomot. „Erősítsd meg... amit cselekedtél értünk... Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek...” Nem emberről, emberi lehetőségekről szólt az ének-imádság, hanem a köztünk és értünk kegyelmeesen cselekvő Szentháromságról. Minden látszat ellenére övé a dicsőség, Aki mindig volt és mindig lesz. Újból és újból arra kellett gondolnom, hogy öt cselekedeteiben semmiféle hatalom sem tudja megakadályozni. Az ő hatalmában reménykedhetem, az ő hatalmától körülvetten szolgálhatok.

3. Ezen az istentiszteleten szolgálatom első „bakiját” is elkövettem. A befejező áldás második és harmadik sorát felcseréltem. Egy jelenlévő teológustársam ennyit mondott: „Az ároni áldásban előbb van a *vé*, mint az *ef*.” Az első alkalomnál megtanulhattam, hogy a lelkész olyasvalaki, aki hivatása dolgában nagyon hamar megbukhat. Ezért sohasem bizakodhat el. Ezért mindig alázatosnak kell maradnia. Ezért szolgálatának legkisebb mozzanatára is oda kell figyelnie. Ezért szüntelenül szüksége van jó szándékú, testvéri szóra.

III. Teológus korom legutolsó napjaiban, az utolsó szigorlat előtt sétálni hívtott az Otthon akkori igazgatója. A Lővér körúton mentünk végig. Az elmúlt évekről beszélgettünk, de az előttem lévő időszakról is. Egyik beszélgetésünknek az volt a lényege, hogy tanulni csak a tanulmányi idő folyamán lehet igazán. A szolgálatban álló lelkésznek nagyon kevés ideje van rá. Éppen ezért nem múlhat el kihasználatlanul a kevés idő.

Avatási istentiszteletemen dr. Sólyom Jenő, kedves tanárom is jelen volt. Ebéd után félrehívott. A Teológia nevében a „Lelkipásztor Imádsága” című imádságos könyvvel ajándékozott meg. Néhány mondatot mondott csupán. Arra kért, hogy ne hagyjam abba a teológia tanulmányozását. Hangsúlyozta, hogy ebben a tanulásban az imádság a legfontosabb. Legutolsó mondata körülbelül úgy hangzott, hogy a Teológia és a teológia mindig jusson eszembe, amikor kinyitom az imádságos könyvet.

Ez a könyv ma is karnyújtásnyira van az íróasztalomon. Lapjaira esett szét. Több oldalán olvashatatlanok a szavak. Az életemmel és a szolgálatommal összenőtt. Használata közben megtapasztaltam: a teológia elsősorban – imádság.

Minden pedig, amit leírtam, erősítse reménységünket, hogy az evangélikus lelkész lehet tisztelendő és tudós. Nem a maga erejéből és képességei alapján, de annak az Istennek a kegyelméből és segítségével, „kinek atyai kezébe alázatos csendességgel behull szolgálainak imádsága”. (D. Kapi Béla sorai a Lelkipásztor Imádsága 8. lapján).

Káposzta Lajos

SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG

„Csak arra vigyázz azon a lapon, hogy el ne laposodj!” – írta nyílt levelező-lapon 1968-ban Csengődi László budahegyvidéki lelkész soltvadkerteki beiktató-somra. Arról nem is szólok, hogy a község hamarabb megtudta e jókívánságot, mint én, a címzett. Nem zavart, azóta sem, hogy ez a követelmény lelkésznek, s gyülekezetnek egyaránt.

Az sem baj, hogyha a gyülekezet kívánsága is megfogalmazódik. Az iktatás utáni közgyűlésen a felügyelő – id. Font János – így szólt: „Gyülekezet! Má-tól tegyünk meg mindent, hogy a kecske is jól lakjék, meg a k(K)áposzta is megmaradjon!”

Pár évvel később a párttitkár – Hirsch Imre – így „vallott”: „Mint embert nagyra értékelem, csak egy baj van, hogy pap!”

Amíg az egyik megnyilatkozás félt, addig a másik figyelmeztet, a harmadik pedig elismer. Ezek szerint történt valami. Mert ezt a harmadikat elismerés-ként kezeltem és kezelem ma is.

Tettem ezt a szolgálatot – mind a mai napig – a lelkési esküm szellemében: „egyházunk törvényes rendjét megtartom és védelmezem”. Ez a mondat a kezdethez tartozik, ezért most is elolvasom, felelevenítem csak azért, hogy a feledékenység erőt ne vehessen rajtam.

A lelkési pálya nagy kísértése, hogy szabad. A legbonyolultabb létforma. A teológus évek órarend szerinti időbeosztása után nem mindenki képes olyan munkatervet készíteni, amelyet saját maga betart. Abszolút értelemben nem szabad munkaidős a lelkész, hanem felelős. Mindennek a felelőse ő. A tervezés, az indítás, az indulás, a látogatás, a készülés. Ő tudja – ha készült –, hol van az ígihirdetésnél az ámen. Ezért kiszolgáltatott és védett. A kiszolgáltatottságtól a legjobban a rend védi meg a lelkészt. A szabadság a legnagyobb felelősség.

A felelősség a felnőtte válás pillanatával függ össze. Szabó Magda írónő erről a pillanatról úgy vall, hogy akkor vált felnőtte, amikor édesapja megajándékozta a lakáskulccsal. Övé lett a világ? Á, dehogyl! Övé lett a kulcs birtoklásának a terhe. Bezártam-e mindent? Hazatérés után a helyére tettem-e?

Korábban a lelkésziktatásnál a beiktatott megkapta a gyülekezet bélyegzőjét. Ráruházták a bélyegző súlyát, felelősségét és szabadságát. Azóta is mi-

enk a felelősség, hogy azt időben rátegyük az elküldendő kimutatásra, jelenésre, levélre vagy iratra.

Ezért a felelősség nem kiváltság, nem hatalom, hanem odafigyelés. Elsősorban Istenre. Igaz, hogy a legkevesebb időt a szószéken töltjük, de ott érződik a leginkább, hogy mennyit küzdöttünk az igével az igehirdetésért. Itt derül ki – a gyülekezet számára is –, mennyit olvas, tanul a lelkész. Nem szégyen az, ha nemcsak tudunk, hanem szoktunk is olvasni. Az írás sem szégyen. Arra gondolok, hogy leírom igehirdetéseimet. Magamnak. Csak így ellenőrizhetem a stílusomat. Ezt volt principálisomtól, Szabó József püspök úrtól tanultam. Nemcsak igaza volt, hanem ma is igaza van. Isten áldja érte.

Van mit tanulni Luthertől. Volt olyan évem, amikor csak Luthert olvastam. Luther-évem volt. Így tartottam káté-prédikációkat. Ismertettem hitvallási irataink felépítését, keletkezési körülményeit, korát. Ezek elmaradásában látom annak a gyökerét, hogy elfeledkeztünk arról, hogy mi Ágostai Hitvallású Evangélikusok vagyunk, s mitől lettünk, ill. vagyunk azok ma is.

Nagy gond a magány, a társtalanság, az egyedüllét. Igen, a szolgatársakról van szó, mégpedig a legközvetlenebbekről. A lelkésztársakról, presbiterekről, tisztségviselőkről. Nekik is készülniük kell. A gyülekezet nem „lendkeres” játék, amit csak felpörgetni kell, és aztán fut magától.

Óriási áldás az Lelkeszi Munkaközösség (LMK). Az az LMK, amelyet rendszeresen megtartanak, amelyre munkaterv szerint készülnek, mert enélkül menthetetlen az ellaposodás még abban az egyházmegyében is, amely helyileg nem a lapon található. A lelkészi kar olyan, mint a virágcsokor: nem attól csokor, hogy hány szálból áll. De jó lenne végre eljutnunk már addig – zsinat óh! –, hogy a rózsában ne azt keressük, ami szúr, hanem azt, ami szép, a rózsát. Egyházunkban mindez nem problémamentes valóság. Nem tudom, miért kell az egyházban megismétlődnie annak, ami a világban megtörténik!

Elmaradnak korábban megszokott kérdések. Miért választotta a lelkészi pályát? Hogy lett lelkész? Mi akart lenni eredetileg? Olyan kérdések voltak ezek, mint a kenyér: mindennapi. Elmaradtak! Két csoda van az életemben. Az egyik az, hogy lelkész lettem, a másik az, hogy az maradhattam! Mindkettő mögött Isten volt és van!

Mi teszi a lelkészt lelkésszé? Nem a szigorlatra és a lelkészvizsgára gondolok. Éppen az teszi azzá, s attól marad az, hogy a szigorlattal és lelkészvizsgával nem ér véget semmi. Mert a folyamatos keresztelezés, esketés, konfirmáció, látogatás, temetés, igehirdetés, beszélgetés nem megy tanulás nélkül. Csak a folyamatos tájékozódás tesz naprakésszé. Csak az imádkozó keresztelezés, esketés, konfirmáció, látogatás, temetés, igehirdetés, beszélgetés tesz használhatóvá és hasznossá. Ez a perspektívája is ennek a szolgálatnak.

Elődök munkáját viszem tovább. A hitelességemnek próbaköve, hogy mit mondok az elődeimről. A hozzájuk való viszonyom „perdöntő” a gyülekezet szemében. A negatív ítékezés inkább megkeseríti az utód életét, mint megsegíti. Aztán arra is gondolnom kell, én is leszek előd.

Szirmai Zoltán

A LELKÉSZI SZOLGÁLAT KEZDETEI ÉS FOLYTATÁSA

A lelkészi hivatásról megtartott tudományos konferencia szakszerű és nagyszerű előadásai után a gyakorlati lelkészi szolgálat tapasztalatai és élményei alapján szeretnék néhány személyes gondolatot megfogalmazni.

1. Hogyan válik lelkésszé a teológus?

A Teológiai Akadémián (ma már: Hittudományi Egyetem) eltöltött öt esztendő végén, a szigorlati dolgozatok beadása, a szóbeli végszigorlat után a teológus úgy érzi, hogy már mindent tud...

A lelkészavatás ünnepi hangulatában, amikor ő a középpont, amikor sokan gratulálnak, tele van tettvággyal és önbizalommal. „Ide nekem az orosz-lánt is!” – mondaná a shakespeare-i alakkal, Zuboly áccsal...

Aztán gyülekezeti beosztást kap – ritka és jobb esetben úgy, hogy van mellette egy tapasztalt principális, gyakoribb és rosszabb esetben úgy, hogy önállóan kell mindent csinálnia. Hamarosan alábbhagy az önbizalma, alázatosabbá válik, és esténként sokáig ég a lámpa az asztalán, mert már nem csak a vizsgaidőszak alatt kell készülnie, hanem napról-napra... „Felejtsd el, amit a Teológián tanultál, és ismerd meg azt a gyülekezetet, amelyet megszólítasz!” – mondta első főnököm a bemutatkozó prédikációm után. Aztán hozzátette: „Ne felejtsd el végleg, amit tanultál, hanem fejleszd tovább és tanulj, olvass – de szolgálataidban gondoldj arra, hogy a hallgatók azokat a műveket nem olvasták, ők az Ige aznapi üzenetét várják!” Utólag is hálás vagyok ezekért az intelmekért. Ennek lett az eredménye, hogy hetekkel később a templomjáró gyülekezeti tagok közül néhányan így köszöntek el a templom bejáratánál: „Sokat fejlődött, tisztelendő úr, most már értjük a prédikációit...” Talán még homiletikai gyakorlatvezetőnk, a nagyra becsült Pröhle professzor úr is örült volna ennek az elismerésnek.

A következő tanulnivalóm szolgálatom kezdetén a hittantanításban adódott. Abban az időben még sehol nem volt természetes, hogy az általános

iskolai osztályokban hittant taníthattunk. Első szolgálati helyemen, egy Tolna megyei gyülekezetben és filiáiban ez akkor, 40 évvel ezelőtt már lehetséges volt – utolsó tanórákban, tantermekben. Teológiai éveim alatt több katechetikai gyakorlaton vehettünk részt, és a képzelt vagy valóságos diákok előtt én is tartottam „bemutató tanítást”, amelyet aztán közösen kiértékelünk. Az első iskolai hittanórára elkísértem főnökömet, ő bemutatott, aztán leültem hátul a tanteremben. Ámulattal figyeltem, hogy főnököm mennyire ismeri a tanulókat, milyen oldott hangulatban és milyen élményszerűen, szinte filmszerűen mondja el az aznapi egyháztörténeti témát: A reformáció megérkezése és terjedése Magyarországon. A gyerekek figyeltek, aktívan részt vettek, izgatottan követték az „eseményeket”. Azt a hittanórát én sem felejtettem el azóta sem! Mind lelkipásztori, mind módszertani szempontból megtanultam, hogy miként lehet élő kontaktust teremteni, és hogyan lehet a legelvontabbnak látszó témákat is „fogyaszthatóvá” tenni a korosztálynak megfelelően. Attól kezdve egész lelkészi pályám során otthon éreztem magam fiatalok között. Ez később a fővárosi gyülekezetekben és az ifjúsági konferenciákon is így „működött”.

Következtek a kazuális szolgálatok. Az első temetési szolgálatom előtt megtanultam a helyi szokásokat (búcsúztatás az elhunyt házának udvarán, végigvonulás a falun a temetőig énekelve) és azt, hogy nem életrajzot kell idézni, hanem egy jól megválasztott ige alapján úgy hirdetni az evangéliumot, hogy abban a gyászolók szerettüket is, önmagukat is felismerjék. Ennek ellenére az első temetési szolgálatom előtt nagy feszültség volt bennem. Ez még ma is bennem van, sok-sok temetés után, hiszen minden alkalommal sebeket és mély megrendülést kell egyfajta empátiakészséggel érzékelnem, és mégis túlmutatnom a gyász fájdalomán a húsvéti reménységre. Az együttérzés és a vigasztalás kettőssége is olyan készség, amit csak a „mélyvízben” tanulhat meg a fiatal lelkész. A többi kazuális szolgálatban (esküvő, keresztlő, esküvői emlékünnap, felnőtt keresztlő) is hasonló a képlet: jól megismerni a kázust, a személyeket, a hátteret, hogy ne dogmatikai igazságokat mondjunk csupán, hanem Isten megszólító üzenetét tudjuk ott, akkor, egy adott esetben tolmácsolni. Sok-sok oldott hangulatú beszélgetés, esetleg megelőző és követő látogatás tehetik elevenné ezeket a szolgálatainkat.

Egyetlen területet említek még, ahol úgy érzem, hogy csak az első szolgálati éveim után váltam teológusból lelkésszé: a betegek, öregek, haldoklók meglátogatása és esetleges úrvacsoráztatásának alkalmait. Ez már budapesti szolgálataim során vált számomra fontossá. Abban a gyülekezetben, ahol jelenleg is szolgálok, sok kórház, több utókezelő (elfekvő) kórház, állami szociális otthon van. A lelkésznek itt el kell felejteni minden „méltóságát”, a templomi gyülekezetben őt övező tiszteletet, alá kell szállnia az emberi élet mélységeibe. Meghallgatni sok szomorú vallomást; etetni-itatni a magatehetetlen betegeket, ha éppen arra van szükség; utána nem prédikálni, és teljes liturgiával kiszolgáltani az úrvacsorát, hanem csak a legszükségesebbet mondani az igéből és a liturgiából, de simogatni, fájdalmat enyhíteni, reménységet éles-

teni, együtt imádkozni a beteggel... Ezt nem lehet megtanulni a tanulmányi évek alatt! Emlékszem egy 65 (!) éves házassági évfordulóra, amikor a betegágyban fekvő feleséghez egyenes tartással odajött a jóval idősebb férj, leült az ágy szélére és úgy kértek áldást... És emlékszem egy idős férfire, aki az intenzív osztályon feküdt, három leánya az USA-ból jött haza, úrvacsorát vett (borba mártott ostyatóredéket), bólintott a gyónó kérdésekre, mozgott az ajka az imádság alatt – és mire hazaértem a közeli kórházból, hívtak leányai, hogy meghalt. Útravalót kapott...

Végül még megemlítem lelkésszé válásom egy mozaikját: néhányszor magánygónásra kértek lehetőséget. Egy-egy ilyen négyszemközti beszélgetés szinte a görög sorstragédiákat idézte bennem. A lelkésznek nagyon kell vigyáznia arra és imádkoznia azért, hogy ilyenkor mit mond, hogyan próbálja oldani a feltörő traumákat és hogy a titoktartás esküjét soha meg ne szegje.

Hogyan válik lelkésszé a teológus? Napi csendes perceiben, az ige szüntelen kutatásában, a készülés alázatával, környezetének, gyülekezetének jobb megismerésében, a „levegőben lévő” témák ismeretével, a korábban felsorolt területeken a „mélyvízben való úszás” megtanulásával, ifjúsági- és gyermekmunkával, öregek látogatásával és mindenek fölött – sok imádsággal.

2. Hogyan marad „teológus” a lelkész?

Amit a teológiai tanulmányaink során kaptunk, az nem más, mint egy *kulcs*. A kulcs ajtózáratokat nyit, ám ha éppen nem akarunk azon az ajtón bemenni, akkor zsebre tesszük, felakasztjuk, vagy a lábtörlő alá tesszük. Akarni kell bemeni, akkor is, ha a mindennapi életterünk nem ott van (hanem talán csak a konyhában...).

Ez azt jelenti, hogy elképzelhető olyan lelkész is, aki úgy elmerül a gyakorlati munkában, teendőiben, hogy közben elfelejti, mi is érdekelte őt tanulmányi éve alatt, vagy mi az, ami azóta izgalmassá vált számára. Ez a mai körülmények között nehezen képzelhető el, de nem lehetetlen! Ma már mind állami, mind egyházi könyvkiadóknál annyi érdekes könyv és tanulmány jelenik meg (sokszorosa annak, mint az én fiatalabb éveimben!), hogy vétkes mulasztás a „kulcsot” a lábtörlő alá tenni. Mindenhez nem lehet érteni, de egy-egy területen, egy-egy teológiai témában, egy-egy „szobában” sok újdonságot (vagy éppen „régiséget”) lehet találni, ami megmozgatja a képzeletünket, új gondolatokat ébreszt bennünk. Amikor egy fiatal lelkész önálló gyülekezeti munkát kezdhet, kell, hogy legyen koncepciója, hogyan akarja építeni a gyülekezetet, mire van neki magának és hallgatóinak legnagyobb szüksége. Az ifjúsági munkában, a hitoktatásban, a felnőttek tanításában (különösen az ún. középnemzedék tagjai között) elengedhetetlen, hogy a lelkész témafelvetésben elől ne járjon. A Lelkészi Munkaközösség munkájában való részvételhez, konferenciák, táborok szervezésében, vagy az azokon való aktív munkában is

szükséges, hogy mások is tudják: ennek a lelkésznek ez vagy az az érdeklődési köre. Aki pedig egy-egy területen lépést akar tartani a teológia és más szakterületek fejlődésével, az „használja a kulcsot”, amelynek használatára 5 (6) éven át tanították – és így teológus marad!

Az ilyen lelkész egyetlen lelkipásztori munkájában sem elégszik majd meg a megszerzett rutinnal (ami önmagában még nem haszontalan), hanem mindig figyel, mindig kész a tanulásra és mindig tud – jó értelemben – meglepetést szerezni saját gyülekezetében is hallgatóinak.

Napjainkban sok olyan etikai, lélektani és szociológiai kérdés vetődik fel, amelyekről korábban – talán teológuséveink alatt – még szó sem esett. Ezekben is tanulnunk kell: egymástól, lelkész kollégáktól és nem-lelkész ismerősöktől, könyvekből és médiából. A lelkész ma már sok helyi, nem-egyházi közösségben is megbecsült ember, meghívják szereplésekre, kerekasztal-beszélgetésekre, kellemetlen lenne, ha egy-egy felvetődő témához nem tudna hozzászólni és az evangélikus egyház álláspontját képviselni!

Végül, de nem utolsósorban: saját személyes hitében is „teológusnak” kell maradnia a lelkésznek, vagyis átélnie, amit hirdet, megharcolnia harcát az ige üzenetének megértéséért és hiteles tolmácsolásáért. Ehhez az alapot – remélhetőleg – már teológiai tanulmányainak megkezdése előtt megkapta Istentől. A tanulmányi idő alatt ez – szintén remélhetőleg – a kisebb kétségek ellenére mélyült és erősödött. Amiből sikeresen vizsgáztunk, az a lelkészi szolgálatunk során naponkénti vizsgatétel: Jézus Krisztus az élet kenyere és vize, világosság és út... Ezekre naponta szükségünk van, hogy élni és járni tudjunk az úton, a Jézusban megjelent igazság követeként.

A „TEOLÓGUS” LELKÉSZTŐL FELELETET VÁRNAK

Amikor a teológia elvégzése után szétszóródtunk a szolgálatba, egyszerre ránk szakadt az öt évig tartó közösség hiánya. Körlevél írásába kezdtünk. Ezek közt lapozgatva – nemcsak a magam emlékeire hagyatkozva – talán hitelesebben tudok választ adni az első kérdésre.

Hogyan válik lelkésszé a teológus?

1. A teológusra igazán a szolgálatba kikerülve nehezedik rá teljes súlyával a lelkési szolgálat felelőssége és nagysága. „Ma már nem az a legfontosabb kérdés a számotokra, hogyan ússzam meg a legközelebbi kollokviumot; vagy miként bíráljam egyik-másik társam életét. Ma már ott álltok tizek és százak előtt, s ott állnak ezek a tizek és százak Ti előttetek, s valami nagyot várnak tőletek. Az a kedélyes, s sokszor unalmas, megszokott légkör – amelyben öt évet együtt töltöttünk – a múlté.” – írta egyikük levelében. Valóban így volt. Más-más szolgálati helyekre kerülve, a fővárostól a sárba ragadt somogyi faluig, személyesen kellett mindenkinek választ adni: az adott gyülekezetben hogyan tudja a rábízott szolgálatot elvégezni?

2. A szolgálati helyekre kikerülve egyszerre helyhez és személyekhez kötötté lett az igehirdetés szolgálata. Ez két dolgot jelentett. A rendszeres igehirdetői szolgálat állandó megbirkózást jelentett a kijelölt textusokkal. A lelkész nem „alkalmi” igehirdető, mint a teológus, aki ritkán, legtöbbször ismeretlenek előtt prédikál, hanem a helyi gyülekezet tagjai előtt kell ígét hirdetni. Égetővé válik: hogyan tudja a textus mondanivalóját megérteni és hallgatóihoz érthetően eljuttatni? „Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg? Ki tudja hol áll meg, s kit hogyan talál meg?” – idézte egyik professzorunk Arany Toldiját, s hozzátette: így nem szabad prédikálni. A textussal való állandó küszködés és a hallgatók megismerésének szükségessége érleli a teológust lelkésszé. Ahogy egyik társunk írta: „...jól jegyezzétek meg, hogy az élet adja fel a kérdést, a teológus adja a választ, és a teológiailag tisztázott kérdés választát visszaviszi az életbe...”

3. A kezdő lelkészt nagy kihívás elé állítja a gyülekezet látogatásának feladata. „...azok a látogatások. Idegen helyre bemenni. Pesti emberhez, aki sohasem ér rá, aztán válaszolni a kérdéseire, jól és bölcsen – hát ettől nagyon félek.” – írta egyikünk szolgálata kezdetén. Ma talán még kritikusabb ez a szolgálat. Jó esetben a gyülekezet 10-12 %-val találkozik a lelkész az istentiszteleten. A látogatások lehetőséget adnak mind több ember megismerésére, de meglevenítik az igehirdetést is.

4. A szolgálatba kikerülve hamar rádöbbenhet a teológus, hogy ő csak egy láncszem – nem is a legnagyobb és legértékesebb Krisztus tanúinak sorában. Más szóval: a saját kudarcai, erőtlensége megértőbbé teszik mások szolgálatának vélt vagy valós hiányosságaival szemben, és rákényszerítik, hogy saját erejének és rátermettségének túlbecsülése helyett Isten erejére támaszkodjon. A szolgálat súlya arra kényszerít, hogy a fiatalos lendületet Isten és szolgatársai előtti alázattal párosítsa.

5. Ehhez kapcsolódik az a felismerés, hogy a gyülekezeti szolgálat mindig közösségi munka. Nekünk – évtizedekkel ezelőtt nehéz külső szituációban végzeteknek – szolgálatunk kezdetén sokat jelentett, hogy összetartozunk, számíthatunk egymásra. Hiszen ha a magunk szűk területén nézzük a dolgokat, hamar elcsüggedünk, de ha az anyaszentegyház nagy munkamezejére kipillantunk, akkor meglátjuk, hogy Isten ma is gyűjt népet magának. Ezért kell segíteni és elfogadni tudni egymás segítségét és tapasztalatát.

Hogyan marad „teológus” a lelkész?

1. *Ha igényes marad önmaga felé.* Érdemes elgondolkozni azon, hogy az irodalomban legtöbbször a negatív pap alakjával találkozunk. Olyannal, akinek eltoppult a szellemi érdeklődése, már régen feladta hajdani álmait és terveit, hivatásának komolyan vételétől messze sodorták az évek és a körülmények. Bizonyára nem véletlenül kerülnek ilyen papi alakok az írók látóterébe. Hiszen mindenkit fenyeget a veszély, hogy elsodródjon, szolgálatát inkább kenyérkeresetnek, mint hivatásnak tekintse. Mindenki ki van téve annak a kísértésnek, hogy évek multán a szolgálatát rutinjára alapozza. Ahhoz, hogy a lelkész „teológus” maradjon, maga felé igényesnek kell maradnia. Nem szabad igazolni a hívek egy részének azt a naiv elgondolását, mintha a lelkész a teológián mindent megtanult volna, és semmi új ismeretre nincs szüksége. A szolgálat jobb elvégzése arra kötelezi, hogy nyitott maradjon a teológia, a kor, a társadalom új kérdései iránt. Korunk felgyorsult változásai közt egy lelkész sem mondhat le – ahogy más szakterületen sem – önmaga továbbképzéséről. Az igénytelen szolgálatvégzés vétek Megbízónkkal és a gyülekezettel szemben. Az igényesség emellett mindig az ismeretek bővülésének örömét adja.

2. *Ha a szeretet marad a lelkészi szolgálat rugója* a gyülekezet és az emberek iránt. A szeretet, a személyes, őszinte érdeklődés, törődés az, amit az em-

berek észrevesznek. Megléte vonzza, hiánya taszítja az embereket. Persze nem könnyű az embereket szeretni. Ha valaki több éve egy helyen szolgál, a kívánnál is jobban beelát mások életébe. Hogyan lehet mégis szeretni őket minden hibájuk, sőt bűneik ellenére? Hogyan lehet szeretni a nekünk ellentmondókat, a gáncsoskodókat, a gyülekezet peremén élőket? Marad-e szeretet a városi gyülekezeteink anonym keresztyénei számára?

„Teológus” csak akkor marad a lelkész, ha az igére figyelve megpróbál Jézus után a szeretet útján járni. Aki nem osztályozza az embereket fontosabbnak vagy kevésbé fontosnak. Akit nem az érdekel elsősorban, hogy kevesek közt vagy nagy hallgatóság előtt szolgál, hogy hívei tanyasi emberek vagy városi értelmiségiek, mert tudja: a Jézustól kapott szeretet mindegyik felé kötelezi.

3. *Ha nyitott marad a világ felé.* A lelkész és a gyülekezeti tagok egyaránt benne élnek a világban. Hatásai formálnak és deformálnak mindenkit. Nem lehet ez elől elmenekülni. Aki lelkészként is „teológus” akar maradni, szembenéz korának kihívásaival. Igyekszik megismerni a világot, annak mozgatórugóit, nyelvét és gondolkodásmódját, hogy a mai nyelven tudjon prédikálni és az embereket jobban tudja pásztorolni, hogy Krisztus hiteles tanúja lehessen kortársai közt. Mert könnyebb a világot istentelennek és gonosznak kikiáltani, mint próbálni megérteni és segíteni. „A teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését” – írja Pál a pogány világbirodalom fővárosában lakó maroknyi gyülekezetnek. Ez a vágy – talán sokszor tudat alatt – a mai világot is jellemzi.

Egy éles szemű teológustársam évtizedekkel ezelőtt így írt egyik kiemelt iparvárosunkról: „A város ideálja és ideológiája hódítgatja a népet, de a gyár vasfegyelme alatt szabadabb utat keres a lélek. Tavasszal megindulnak a f-i dűlőkön és sajátjukat gondozzák. Oltogatják és nemesítik a gyümölcsöt. Hosszan elnézik az eget: »miért vonultál ki a városból, Istenem?«”

Miért vonult ki Isten a „városból”, a világból? Kivonult-e egyáltalán? A kortárs kérdésére a „teológus” lelkésztől vár feleletet!

Bodrog Miklós

„METAMORFOLÓGIA” HÁROM FELVONÁSBAN

A „paptojás” nem is olyan nagyon tréfás-csipkelődő kifejezés, mint amilyenek tűnhet. Szimbólumnak inkább kiváló. Megvan a fogantatása a lelkési hivatásnak is, aztán a kihordása, aránylag könnyű vagy komplikált megszületése, pólyás, nagyobbacska stb. kora – csak éppen még kevésbé kiszámíthatóan, mint az „igazi” gyerek esetében. Az alapozás mindenképpen nagy jelentőségű – minél kevésbé számolunk vele, annál hathatósabban „lóg bele” a továbbiakba. A pap például „menthetetlenül” atya, mégpedig az anyaszentegyházban. Ez aztán akaratlanul is hat főként érzelmi beállítottságára, önértelmezésére, s ez általában nyomósabb az értelmi-fogalmi azonosságtudatnál! – bár ez utóbbi is fontos. Buktató lehet, ha nem is sejtjük, milyen tendenciák lapulnak bennünk, pontosabban inkább tudattalan lelki rétegeinkben, elsősorban gyerek- és ifjúkori *apa- és anyaélményeink* „átszivárgásaiból”. (Ha pályaválasztásunk öngyógyítási kísérlet is, ne önmagunk helyett „gyógyítsunk” másokat.)

Nagy ajándék, ha a lelkipásztor gyermekkori otthonát a valódi, spontán, mesterkéletlen hit és szeretet jellemezte, amelyben a tiltás is hiteles volt, arányos elvárásokkal karöltve. Tökéletes nevelés persze nincs, de ha az építő, életbátorságot, biztonságot lehelő élmények meggyőző fölényben vannak a negatív elemekkel szemben, akkor teljesen indokolt az „elég jó” minősítés. Ezzel beérni bölcs dolog, mert ha valami tökéletesnek tűnik vagy adja ki magát, az okkal gyanús. Ha a szülők a „hibátlan apuka-anyuka” önámítást lőcsölik rá a gyerekre, az időzített bombának bizonyulhat később, mert valahol egy kanyarban kiderül, hogy puskapor volt a palacsintában. Ám ha még ezután is hinni muszáj a csalást, az kegyetlenül rombol. Teheti ezt, mert tabu megsejteni, mit tartalmaz valójában a familiáris védjeggyel hitelesített tündérmese. (Akár egyházi összefüggésben is.)

A fentiek mintájára az *anyaélmények az egyházhoz fűződő viszonyt színezhetik*, rossz esetben torzíthatják. Egy példamutatónak végképp nem nevezhető anya elől is lehet – talán csak ösztönösen – az Egyház-Anyához menekülni. Ilyenkor fennáll az a veszély, hogy a „menekült” a legkisebb csalódást is jócskán felnagyítva éli meg. A szorzószám az elszenvedett bántalmak-hiányérzetek mértékétől függ, ha ezt valami jótékony tulajdonság/környezet nem enyhíti.

Vegyünk egy példát: nagyon tekintélyes és igen szigorú apa, s babusgató, érzelgős anya. Az évek múltán egymás helyett is a gyereket szeretik, az anya kényeztetési-agyondicséri fiát, az apa katonás követelményekkel „büntetve szereti” tehetséges gyereket, akiben egyre erősebb lesz az indulati program: „Én majd még atyább leszek! Jaj lesz a rossz gyerekeknek!” Ez persze nem tudatosan ilyen világosan, de ha történetesen „papnak megy” az ifjú, az anyjának köszönhető öntúlbecsüléssel, apja keltette sok elfojtott agresszióval, csakhamar hatalomra tör, az anyaszentegyháztól pedig (ézelmileg s titkon) ugyanolyan kritikátlan „szerelmet” vár, mint amelyet túl jó anyukájától kapott. Készül a fekete leves. Ön hogyan folytatná? Jaj, Istenem...

Megállok. Kisregényt kellene írnom e témakörrel bevezetésül. Ehelyett utalok Gyökössy Endre könyveire, főként a „Magunkról magunknak” címűre, saját tanulmányaim közül pedig a C. G. Jung: Lélekgyógyászat c. kötetben (Európa 1998) megjelente: „Vallás és pszichoterápia”. Jelen soraimat provokációnak szánom, úgyszólván gyógyriadónak: éreztetni, hogy a Teológiánkra beiratkozók mennyire nem semleges masszaként lépik át a küszöböt, hiszen belviláguk sokkal tarkább annál, mint amilyennek vélik ők vagy mások. Ilyen kontrasztos háttérrel annál feltűnőbb lehet, hogy mit tud művelni a Kegyelem, ha élő vize előtt felhúzták a zsilipet. Ha egészségesen beleborzongunk – önmagunkba tekintve – abba, hogy milyen (talán rejtett) szakadékok szélén vezetett a Gazdánk, ahol mindenféle nyaktörés olcsón kapható, akkor ez ámulatunk mellett szenzációs védőoltás főként farizeusi képzelgések ellen. S mindemellett: ama „tojás” csupán belülről törhető fel!

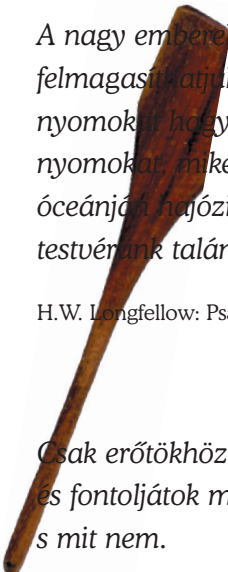
Csak az a tisztelendő úr(hölgy) lehet egyáltalán teológus, aki nem teológos – amint egy kritikus nyelv megjegyzte –, és a szent tudományt nem üti arcul naponta megújuló lustaságával. Ha pedig ezt álkegyes önámítással még „igazolja” is, az csak fokozza a gyalázatot. Első rendű az élő hit, amellyel nem fér össze az intenzív naplopás. Egy híres akadémiai színész-tanárt megkérdeztek: mi a siker titka. „Szeretni kell a közönséget”, mondá ő. „És hogyan keltetem azt a benyomást, hogy szeretem a közönséget?” – firtatta a „színésztojás”. „Ifjú barátom – mosolygott a kérdező – erre az a legjobb módszer, ha tényleg szereti a közönséget...” Hát még a teológiát! – fűzhetjük hozzá. „Tisztelendő és tudós” volt a kissé régebbi cím. Ahol a tudásnak közvetett nyomai sem igen láthatók, ott a Luther-kabát mintha lehámlanék viselőjéről...

Amennyire személyesen (is) érint, sőt éltet minket az eleven teológia, s nem kapcsoljuk le magunkról a gyülekezeti szolgálat sodrában, annyira „üzenetes” számunkra a teológiailag is magunkévá tett textus, illetve egy ránk bízott lélek problematikájának átérzése, s miközben segíteni igyekszünk neki, és ez valamelyest sikerül is, valahogy magunk is épültünk egy kissé. Csak az ige által megszólított tudja hitelesen megszólítani a gyülekezetet.

A teológia dinamikum! Szembesít bennünket valós önmagunkkal, (amiben a lélektan „szemorvosunk” lehet) segít három – legalábbis viszonylagos – metamorfózisunkban: felnőtte, teológussá, majd lelkésszé érlelődni, amit hí-

ven kísér egy mélyülő, egyre tágabb ölelésű permanens hittudomány (jobb esetben).

Jó néhány éve álomban azon búsultam, hogy nem járhatom ki újra a teológiát. Na tessék... De ki is tudná azt úgy végérvényesen kijárni? Uram, segíts!

*A nagy emberek élete megtanít, hogy életünket
felmagasztaljuk, s ha távozunk, magunk mögött
nyomokat hagyhatunk az idő homokjában;
nyomokat, melyeket valaki más, aki az Élet fenséges
óceánjában hajózik, egy eltévedt, hajótörött
testvérünk talán meglát és új lelket merít.*

H.W. Longfellow: Psalm of Life

*

*Csak erőtkhöz mért dologba fogjatok
és fontoljátok meg soká, mit bír el vállatok
s mit nem.*

Horatius: Epistolae

MIÉRT? MIVÉGRE? HOGYAN?

Tapasztalatom szerint mind a kettő, vagyis – hogy a teológus lelkésszé váljék és a lelkész teológus maradjon – lehetséges. Lehetséges még akkor is, ha – érzésünk szerint – száz százalékig sohasem sikerül. Azért lehetséges, mert aki elhívott, akinek a szolgálatába álltunk, a „jövő embere”. Előttünk jár. Ha lemaradok tőle – és ezért megfáradok, roskadozok a rám nehezedő teher alatt –, megfordul, rám tekint és másokkal együtt engem is felzárkózásra hív: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve.” Nem feladatom, hogy 2000 év múltán én tegyem „modernné”, a mai ember kortársává. Ő tesz engem a maga kortársává és ezzel kortársaim kortársává is. Ő készítet arra, hogy így imádkozzak: „...használg eszközöddül, csak el ne hagyj, Uram, mert ha magamra maradok hamarosan elrontok mindent.” (Agenda 21-22. oldal)

Mindkét kérdéskörből konkrétumokat említek. Teljesen egyéniek, egyediek. Mégis ráérezhet más is hasonlókra.

1. Saját tapasztalatom szerint az idősebb lelkésznevezédekből kiemelkedő példák nyomán és ugyancsak nálam idősebb és tapasztaltabb lelkészek személyes lelkipásztori bátorítása segítségével váltam (válhattam) magam is lelkésszé.

A „lelkész-modellek” közül most hármat említek. Szántó Róbert kelenföldi lelkészre, későbbi apósomra még teológuskorom előtt figyeltem fel. Ezt édesapámnak köszönhettem. A budavári gyülekezet, ahol megkeresztelkedtem, ahol 16 évesen ötvenedmagammal konfirmáltam, amely számomra elsősorban a templomot jelentette, a háború idején megsemmisült Székely Bertalan által festett, gyönyörű oltárképével együtt. Hogy a gyülekezet család, Kelenföldön vált élményemmé. Szántó Róbert attraktív jelenség, költői talentummal megáldott, figyelmet keltő szónok volt. Mégsem ezekkel az adottságaival hatott rám. Komolyan vette a személyes kapcsolatokat. Kötődtek, olykor szinte rajongtak érte hívei. *Gyülekezetépítő lelkipásztorként vált példaképeimmé.*

Elsőéves soproni teológus koromban került kezembe az „Íme!”, Túróczy Zoltán prédikációs kötete. Később személyesen is hallottam evangélizáló igehirdetését. Egészen új hang. Szíven találja az embert. Rólam van szó. Keye-

lemre szoruló bűnös vagyok. „Csókoljátok a Fiút!” – Jézust. Az általa hirdetett ige lenyűgözött és felemelt. Ilyen igehirdetésre, ilyen igehirdetőre van ma szükség. Bárcsak én is ilyen lehetnék! *Evangélizátorként vált példámmá.*

1936 elején, harmadéves koromban, Koren Emillel együtt fél évet töltötünk Kolozsváron. *Járosi Andor* nagytiszteletű úrban egy kis Szókratészre és Lutherre találtunk egy személyben – írtam haza mindjárt első levelemben. Amikor Luther és Erasmus ellentétére hivatkozva lekicsinyeltük a reneszánsz humanizmusát, csak ennyit mondott: „Fiúcskák, nagy dolog a humánus.” Ajtót nyitott minden irányban. Nem engedte, hogy beszűküljünk. Jézus Krisztus Isten humanizmusa – mondta még mielőtt Barth kimondta volna. Nem véletlenül. Korunk legnagyobb, kikerülhetetlen teológusának tartotta őt. Arcképe mégis hiányzott dolgozószobája faláról. Ott volt viszont a Luther-kutató Hollé, a liberális Schweitzer Alberté, az ortodox Dosztojevszijé, a katolikus Prohászkaé, a református Ravaszé. Ökumemikusan viselkedő, – mai kifejezéssel élve – globálisan gondolkodó ember volt. Előadássorozatot tartott a külmisszióról a református teológián. Rengeteget olvasott. Mindenki számíthatott segítőkészségére. Az oltár előtt úgy állt, mint egy kis ministráns. A szószéken Jézus szeretete szorongatta, és prófétai hévvel óvott a sovinizmus és az antiszemitizmus átkos szellemétől. Élesztette a szociális felelősséget. Mégis elhurcolták az oroszok. Ki volt ő az erdélyi magyar kisebbség számára? Ki volt egész evangélikus egyházunk számára? Elfelejtettük. Érdemes lenne újra kiadni a *Lelkipásztor* 1949 decemberi számát. *Veöreös Imre* nagyszerű szerkesztésében az egész szám őt mutatja be. Orosz hadifogolytáborban halt meg 1944 karácsonyán. Élete példája és egész munkássága most is készlet. A *lelkipásztor művelt ember, mindenki papja. Krisztus tanúja és „váltóór”* – amint egyik versében *Reményik Sándor* szólította.

Az idősebb nemzedékhez tartozó lelkipásztoraim közül most csupán *Deák János* és *Ordass Lajos* nevét említem. Az egyik – pedig nem volt sikeres pedagógus – még teológus koromban súlyos depressziómon segített át megértő szeretetével. Az ő támogatásával kerültem ösztöndíjasként az akkor kissé „megbarnult” erlangeni teológia helyett a háború kitörésekor Bázalbe. A másik első principálisom volt. Kezdő ceglédi segédlelkészkedésem idején. Erőszaktól mentes gyengédségével és figyelmességével lehetővé tette, hogy néhány hónapig csak hitoktatást végezzek, és ne kelljen prédikálnom. Ennek érdekében még *Raffay püspökhöz* is elvitt.

Annak érzékeltetésére, hogy milyen küzdelmet kell néha egy fiatal teológusnak megvívnia ahhoz, hogy lelkésszé váljék, egy lelkipásztori levélből közlök részletet. Ezt is *Járosi Andor* írta: „*Engedd meg, hogy néhány dolgot figyelmedbe ajánljak. Egyszer azt, amit többször mondtam: Az ember mások szolgálatáért van a világon! Tedd ezt ételveddé. Olyan sok a nyomorúság a világban, s Jézus ilyennek akar tudni...*” (Kolozsvár, 1936. aug. 5.) – „*Semmi esetre ne maradj Sopronban könyvtárosnak!!! Egy évre ki az életbe... Csak a gyakorlatnak, de azt egész szívedel...*” „*Mikor káplánnak indultam, ugyanattól aggódtam mint te...*

Íme! Ma is olyan gátlásaim vannak, hogy csuda – az utolsó percig... Akkor: Hát én gyötrődtem, most te tégy velem, Uram Isten! – s megy. Naponta énekeld: Befiel du deine Wege..., aztán: Ki dolgát csak Istenre hagyja... első versét” „Még egyszer! Bizzál a jó Istenben, s még egyszer Őbenne! Aztán, ha nagyon bízol Benne, akkor magadban. Egy pillanatig nem kételkedem abban, hogy felhasznál...” (Kolozsvár 1937. márc. 30.)

2. Gyakorló lelkészként azt tapasztaltam, hogy intenzívebb teológiai munka segítségével eredményesebb lehetett volna szolgálatom, és még így is jelentős mértékben segített a teológiai munka abban, hogy sikerélmények híján is boldogan szolgáltam (segédlelkészként majd hitoktatóként, 1948-tól mint a rövid életű Luther Intézet igazgatója egyetemisták lelkészeként és az országos gyermekmunka szervezőjeként. Bábáskodtam a fóti kántorképzés ügyében. Három püspök mellett szolgáltam mint püspöki titkár. Végre – 30 év múltán – parókusként egy fővárosi „munkáskerületben”, Angyalföldön 18 évig.) Az ún. „gyakorlati tevékenység” – pl. renoválás, építkezés, kétkezi munka, szervezés, évi legalább 300 látogatás stb. – statisztikailag is regisztrálható. Látványossága következtében könnyen válik kísértéssé. Írhatnék róla bőven. Helyette most inkább egy Barth-anekdotát idézek. Újságíró kérdezte tőle: Milyen szerepet tölt be a gondolkodás, egyszerűen szólva a feje teológiai munkásságában? Két szóval válaszolt: Használni szoktam. Végül, ugyancsak az ő példája nyomán, egy Mozart-opera záró kórusát idézem: „Akinék ennyi jó kevés, azt érje gáncs és megvetés”.

Kincsek az örökségben...

Személyes vallomások elődeinkről

Bencéné Szabó Márta

HOGY A HITBEN MEGMARADJUNK

Hatalmas eperfa az udvaron, alatta asztal és pad. A vacsorára hívó szavakba belekondul az esti harangszó. A lenyugvó nap utolsó sugarai meghatóan ölelik körül az asztal köré igyekvőket, akik egy rövid imára megállnak. A férfiak leveszik kalapjukat, az asszonyok meghajtják fejüket, míg a harang szól. S ez minden házban így volt. Így volt, itt volt gyermek anyám és apám. Ez a főhajítás nem formalitás volt, nem csupán megszokás, beidegződés. Lehet, hogy sokkal több nem jutott az Istennek, mint étkezés előtt és után imádság, esti hálaadás, Miatyánk, de mindez szívből, mélyből, elmaradhatatlanul. Így és ezt éltek élénk, gyermekek elé is szüleink. Nem esett sok szó hitről, nem beszéltünk életújárásról és életátadásról. Minden nap egy új élet kezdete, egy új lehetőség volt, ezt éltek meg a kelő nappal. Úgy gondolták, az Istenéi vagyunk, így neki adni életünket lehetetlen és felesleges. Ami az övé, azzal mi nem rendelkezünk. Hozzá tartoztunk, ő áradt a napból, a föld melegéből, amelyet a talpunk alatt éreztünk, az esőből, amely megöntözte a vetést, a hóból, amely betakarta a mezőt. Ő mosolygott ránk a frissen kapált, piruló földből. Övé voltunk mindenestül, anélkül, hogy erről sok szó esett volna. Természetes volt, s mégis az ember legbelsőbb szférája. Vagy látszott az életünkön, munkánkon, vagy kár is volt róla beszélni. Nyilvánvalónak kellett lennie, s mégis annyira intim terület volt, hogy már-már illetlenségnek számított beszéd tárgyává tenni. Mint ahogy a házastársak érzelmei kisugároznak, de arról beszélni igazából nem való. A Krisztushoz tartozásnak látszania kellett, de annak részletei csak az egyénre és Krisztusra tartoztak. Mégis át tudták adni, közvetíteni tudták a hitet kevés szóval is. Ahogy édesapám a munka előtt fölsóhajtott szívből, mélyről: Jézus velünk! – s egyazon lendülettel megköpte markát és megragadta a kapát, ez mindig megállított, megrendített. A szent és profán ennyire szét nem válása talán csak a Paradicsomban létezett – gondoltam később, már felnőt fejjel. Felért ez a sóhaj a legszebb katedrálisban elmondott, legszebben megfogalmazott templomi imával. A hétköznapiok tehát sok-sok munkával és sok ilyen apró, de nagyon is hangsúlyos iránymutatással teltek el.

Az ünnepszentelés azonban nagyon fontos volt. Elkezdődött már szombaton. Az asszonyok számára a konyhában sütés-főzéssel, hogy vasárnap dél-

előtt mindenki ott ülhesen a templomban. A férfiak tisztára söpörték az egész udvart. Ugyanis nemcsak a templom az Istené, hanem az egész világ, benne a mi udvarunk is, így annak is ünneplőbe kell öltöznie az Úr napjára. Vasárnap azután az ünneplő ruha előkészítése és felöltése külön szertartás volt, s harangszóra indultunk a templomba. Ha valamelyik családtag nem akart templomba menni, édesapám megkérdezte: beteg vagy? – mert csak a betegek nem mennek templomba. Egy nyári vasárnap a szépen fölsöpört főutcán – ahol a három felekezet temploma állt (evangélikus, református, katolikus) – zúgtak a harangok, özönlött a nép a templomba. Szinte szentségtörően belezörgött egy lovas kocsi ebbe a templomi áhítatba. Édesapám odaszólt a kocsisnak: hát te, koma, hova mész ilyenkor? Aratni, Mihály bátyám, hangzott a válasz. Rossz magot vetettél, hogy vasárnap kell learatni! – mondta édesapám humorosnak hangzóan, de nagyon is komolyan.

Egyszer, az akkor 80-90-es éveik között járó nagyapám, ahogy szokott, egy vasárnap reggelen jó időben felöltözött, hogy megy templomba. Majd behűzódott a szobájába, és csendesesen készült az istentiszteletre. Néha belestem, mit csinál a kis öreg. Némán ült, csak a szája mozgott, imádkozott. A szó szoros értelmében a belső szobájába ment imádkozni. A népes család ezen a vasárnapon is a szokott tempójával és zsvájával készült a templomba. Mikor elkészültünk, elindultunk, nem vettük észre, hogy nagypapa még nem ment el, ahogy máskor szokott, egy kicsit korábban. Bezártuk az ajtót. Mikor ő ezt észrevette, kimászott az ablakon, és eljött utánunk az Isten házába. Nem jelentett neki akadályt egy bezárt ajtó.

Édesanyám már szinte gyerekként ott szorgoskodott a parókián. S azóta is, ahány lelkészcsalád váltotta egymást, hűséges szolgálatával ott áll a papcsalád mellett, és szolgál a gyülekezetben. Ha temetőbe megy, márpedig egyre többet megy – ahogy múlik az idő, egyre többen maradnak el mellőle, s szaporodnak a sírok a temetőben –, mindig megáll szeretett lelkésze és papnéi sírjainál, és egy-egy szál virág jut az ő sírjukra is.

Amikor a lelkései szolgálatra készültem, ha megfogalmazatlanul is, biztatt az ő életük: amíg ilyen hűséges, odaadó, szolgálatkész emberek élnek, addig nem lehet baj. S találtunk is ilyen embereket. Csak becsüljük is meg őket mi, lelkészek. Legyen elég ötlet és lélek bennünk, hogy nevelődjenek ilyen hűséges emberek. Nehogy éppen mi taszítsuk el őket az egyháztól, Krisztustól!

Szüleimben a pap tisztelete is igen nagy volt. Egyszer egy adventi est előtt mentem be a lelkészhez valamilyen ügyben, majd mint aki jól végezte dolgát, hazaballagtam. Édesanyám csodálkozott korai hazaérkezésem miatt. Majd elmagyarázta, ha gyülekezeti alkalom előtt keresem a lelkészt valamilyen ügyben, mert máskor nem érek rá, akkor tartozom azzal a lelkésznek, hogy ott maradok az éppen aktuális alkalmon. Ezzel ugyanis az embert és a munkáját is megbecsülöm, túl azon, hogy nekem is szükségem van az igehallgatásra. Hányszor eszembe jutott ez, amikor a saját bőrömön éreztem! Alkalmak előtt megkerestek emberek ügyes-bajos dolgaikkal: anyakönyvi kivonatot kértek,

keresztelési igazolást, ajánlást a gyermeknek valamelyik egyházi iskolába stb. Tudták, hogy az istentisztelet vagy bibliaóra előtt biztos, hogy otthon vagyok, de az alkalmon már nem maradtak. Ha hívogattam őket, akkor se.

Ugyanakkor nem voltak kritikátlanok a szüleim. Azt gondolom, az ő szerezteteljes kritikájuk nagyon sokat segített mindig a lelkészeknek. Ez a kegyesség nélkülözött minden rajongást. A kegyes frázisok nagyon távol voltak tőle. Nem volt terminológiája, csak gyakorlata.

Gyermekként, ha valami idegen tárgyat láttak nálunk, kérdezték, honnan van, mi mondtuk, hogy találtuk. Így tanítottak: mi nem találunk. Mi megoldozunk a mindennapi kenyérért, s elfogadjuk Isten kezéből. Amit találtál, vidd vissza oda, ahol találtad, mert már lehet, hogy keresi valaki. Egy alkalommal, kicsi gyermekként a hittanleckét írtam. Nyelvem is kidugva birkóztam a feladattal, még a betűkkel is. Jézus nevét kisbetűvel írtam. Édesanyám megállt mögöttem, s csak ennyit mondott halkán: Jézus nevét nagybetűvel írd, mert Jézusunk csak egy van. Nem annyira nyelvtant, mint inkább hittant tanított, hitvallást mondott. Mindig így tanítottak, a szent dolgokat összekötve a gyakorlattal. Ezért ragadt meg úgy bennünk.

Ennek a gyakorlatnak olyan határozott útjelzői voltak, amelyek alapján biztonsággal lehetett tájékozódni az életben. A mai napig feszengek a túlfűtött kegyes légkörben. Menekülök onnan, ahol túl sok az „Uram, Uramozás”, rosszszul érzem magam ott, ahol sok a beszéd és kevés a tett. Lehet, hogy ez a kegyesség igazi „Mártává” tesz, de vállalom ezt is, hiszen ez a Márta is helyet kapott a Bibliában, s a kegyességét mindenkinek állandóan revízió alá kell venni. A rajongásnak számomra mindig ott a veszélye, hogy fellobban és elhamvad. De ez a csendben építkező hit, amit én „örököltem”, szilárd talajra épít. Biztos vagyok benne, hogy a hitben való megmaradásra nagyon szilárd alap ez az élethitvallás, amit szüleink élénk éltek. A lelkeszi pályán való megmaradást sohasem célozták, hiszen szüleim akkor még nem gondolták, hogy gyermekeikből lelkészek lesznek. Hogy a lelkeszi pályán becsülettel megmaradjunk, ugyanezt vagy hasonlót kellene kapnunk, de már egymástól: fiataloknak az idősebbektől és mindnyájunknak előljáróinktól.

Polgárdi Sándor

ÖRÖKSÉGET HORDOZUNK

Visszatekinteni egy régi időszakra azt is jelenti számomra, hogy a szép, maradandó emlékekre gondolok.

Felidéződik bennem az a kor, amelyben gyerekként éltem, úgy, hogy a családban a szülők mellett ott éltek a nagyszülők is. A család, mely sohasem szakadt el a gyülekezetétől, tudta, hova tartozik és miért is kötődik olyan nagyon hozzá.

Emlékeimben ott van a múlt, a magunk mögött hagyott évtizedekben egy-egy arc felidézése, máig emlékezetes élmények, amelyek közöttünk történtek.

A szülői házból kapott indítás és biztatás mindig kedves emléke marad gyermekkoromnak. Küldés a gyülekezetbe – szombat délutáni hittan-, konfirmációs órákra, vasárnap délelőtti bibliaórára, gyermekistentiszteletre. Együtt voltunk hol kisebb, hol nagyobb körben.

A felsorolt alkalmak látogatóit – bennünket – közelről, távolról vagy éppen a szomszédból többször is megfigyelhettek: kik is járnak ide? Mi, hittanosok ebből sokat nem érzékelhettünk. Szüleink pedig nem foglalkoztak velem, mert nagyra becsülték azt az értéket, amelyet megszólaltattak nekünk, mert felelősséget éreztek a jövő gyülekezetéért és egyházáért! Ahogy akkor mondták mások is: itt rosszat nem tanulnak. Hála azért, hogy hirdette a lelkész és a felesége az igét, elmondta a prédikációt, az örömhírt, a tanítást. Köszönet a mai napig emlékezetes alkalmakért.

Drága örökségnek érzem szüleim és nagyszüleim indítását rendszeres alkalmakon történő részvételre. Ez a hozzáállás mai gyülekezeti életünkben is szinte nélkülözhetetlen, mivel sokszor csak a nagyszülők biztatását érzékeljük.

Így a küldés kapocs szerepét töltheti be a szülők és a gyülekezet között.

Ahányszor elmegyek otthon a templomunk mellett és a parókia előtt eszembe jut a gyülekezet életéből, elmúlt hetven esztendejének gazdag történetéből valami, ami megmaradt, amire azt mondom: felejthetetlen.

Ha a parókiára tekintek, tudom, kik is szolgáltak e helyen. Sokat meséltek rokonok, családtagok arról a korról, amikor én még nem éltem, amely magá-

ban hordozta a kihívásokat, a megpróbáltatásokat, de az élni akarást, a helytállás felelősségének tudatát és az összetartozást is.

Az elbeszélések alapján számomra érzékelhető volt, hogy sohasem hiányzott és hiányozhatott a családok szeretete, mely körülvette, meghatározta a lelkész és gyülekezet kapcsolatát. Most, amikor visszatekintek arra a korra, amelyben gyermekként benne éltem Isten kegyelméből, mondhatom, szerencsés ember vagyok. Hiszen arra az időszakra is ráláthattam, amelyben még nem éltem, viszont az elmúlt hetven évben ott szolgáló lelkészekkel beszélhettem a múltban is és a jelenben is. Ezentúl gazdag szolgálataikból, igényes munkájukból, odaadó lelkipásztorkodásukból tanulhattam és meríthettem. Úgy érzem, a gyülekezetépítésben a lelkész széleskörű tájékozódása, folyamatos tanulása, teológiai, történettudományi való jártassága, irodalmi ismereteinek felhasználása szinte elengedhetetlen.

Emlékeimet egy rövid mondatban tudom összefoglalni: a parókián szeretettel fogadtak mindnyájunkat és tanítottak! Azt az alapot, amit kaptunk, örömmel vihettük tovább, mert volt mire építenünk.

Szülőfalumban a templomunk közel van a parókiához és az otthonunkhoz. A 195 éves takácsi evangélikus templomban három emlékezetes alkalomra gondolhatok vissza és számos istentiszteletre, amelyen résztvehettem. Elsőként említem a keresztelést, amely a keresztyén élet küszöbére vitt szülők és keresztszülők segítségével. Ahol minden bizonnyal elhangzott: adja az Úr, hogy ez a gyermek Isten gyermek és Krisztus egyházának hívő tagja legyen.

Konfirmációm, ahol megerősítést kaphattam a felkészítés során, átélhettem a bizonyásgtétel, a vallástétel élményét az oltár előtt a gyülekezet közösségében.

Jn 6,68-69 – konfirmációi ígém – meghatározta indulásomat a lelkészi pályára. „Uram, kihez mennénk? Örök élet beszéde van nálad. És mi hisszük és tudjuk...” Olyan örökség maradt mindez számomra, mely elkísér lelkészi hivatásomon.

A lelkészavatásom alkalmával elhangzott ige (2Tim 1,14) egyben a teológus fogadalomtételkor kapott igei áldás is. „A rád bízott drága kincset őrizd meg a bennünk lakozó Szentlélek által.”

Az emberek lelki támaszt, biztonságot, nyugalmat keresnek. Ütközőzónák feszültségében is hirdetni kell az evangéliumot, a megbocsátást, a megbékélést. Ebben olyan útmutatást kaptam, amiben benne van, hogy az igedhirdetés mindig legyen bizalomépítő, reménységet sugalló és a reám bízottak pásztorolása. Úgy őrizd a kincset, hogy továbbadod – szolgálatunkban örökséget hordozunk és adunk tovább nemzedékről-nemzedékre.

Tamásy Tamásné

LELKÉSZCSALÁDBÓL SZÁRMAZOM

Ez a cím sokakban két gondolatsort indíthat el: Mi volt az előnye, és mi volt a hátránya? Boldogan mondhatom, több előnyt éltem meg, mint hátrányt. Persze ehhez tudni kell azt is, hogy édesanyám világi foglalkozású tanárnő volt, így a hétvégeken velünk tudott maradni, foglalkozni tudott velünk. De sohasem érezte azt, hogy nekünk milyen rossz, mert az édesapánk másokkal foglalkozik: prédikál, szórványból szórványba utazik. Számunkra ez volt a természetes, hogy édesapa végzi a feladatát, s ha éppen volt egy szabad délután, akkor együtt lehetett a család akár sétálásban, akár játékban, beszélgetésben.

Hangsúlyozni szeretném, hogy nem érzem magam „vesztesnek”, sőt nagyon sok áldást kaptam szüleimtől. Édesapámmal való kapcsolatomban igen sokat erősödött attól a perctől kezdve, amikor megtudta, hogy lelkész szeretnék lenni. Sohasem mondta, sohasem kérte, hogy lelkész legyek. Számára – ahogy számomra is – Isten útjának csodája volt. A tőle kapott konfirmációi ige kísért azóta is lelkési pályámon: „Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját” (Jel 2,10).

De nemcsak ez az ige, hanem egész lényem, egyéniségem, lelkészségem példa számomra. Sohasem helyezte magát előtérbe. Nem önmagára, mindig Jézusra mutató volt. Ezt körülményeiben is észre lehetett venni: sohasem harcolt nagy fizetésért, mindig megelégedett azzal, amit kapott. Nagy kincset kaptam tőle ezáltal, de kedves igéjén keresztül is, melyben Ágúr beszédét magáéként vitte Isten elé: „Két dolgot kérek tőled, mielőtt meghalok, ne tagadd meg tőlem: Óvj meg a hiábavaló és hazug beszédétől! Se szegénységet, se gazdagságot ne adj nekem! Adj annyi eledelt, amennyi szükséges, hogy jóllakva meg ne tagadjalak, és ne mondjam: Kicsoda az Úr? El se szegényedjek, hogy ne lopjak, és ne gyalázzam Istenem nevét!” (Péld 30,7-9)

A megelégedés mellett a nyitottság az, amiben példát kaptam. Végtelenül őszinte és nyitott volt mindenki előtt. Hozzánk mindenki bátran bejöhett, nyitva volt a lakás a legegyszerűbb gyülekezeti tag előtt is. S ha kíváncsi volt az illető valamiféle átalakításra, amit a gyülekezet végzett a lakásban, azt is megnézhettem. Nagyon sokan jöttek, sokan igényelték a beszélgetést, vagy egy-

egy jó szót, s tudom, sose távozott senki úgy, hogy ne töltekezett volna fel Isten szeretetével.

S talán még egyet hadd említsek, ami útmutatásul szolgált nekem, és szolgálhat sokaknak. Nem szabad és nem is akarom azt a látszatot kelteni, hogy a mi életünk rózsaszínű volt. Sokszor érezte édesapám, hogy pontosan szolgálata, nyíltsága ellenérzést vált ki olyanokból, akiknek „viszketett a fülük” (2Tím 4,3-4) Isten igazságának hallgatása miatt. Ezért nehéz napjai, évei is voltak, de ezek nem telepedtek rá a család hangulatára. Ezt ő és édesanyám mindig Isten előtt tudták hordozni, erőt kérve ahhoz, hogy meg ne hátráljanak, hogy mindenhol Isten szolgáljaként tudjanak addig maradni, amíg neki is úgy tetsző. Ez a kitartás mindig meghozta a gyümölcsét. Sok embernek láthatták meg Isten felé fordulását, pontosan azért, mert ők a nehéz helyzetekben is Isten igazságát képviselve nem futamodtak meg, hanem hűségesen szolgáltak tovább.

Előny vagy hátrány a lelkészcsalád? Számomra előny! A megelégedés, a nyitottság, a kitartás, a hűség mellett oly sok szakmai tanács, útmutatás, édesapai szeretet kísért. Köszönöm mindezt Istenen keresztül a lelkész édesapának és a tanár édesanyának!

*Szent a kűszöb, melyen beléptem én,
Oh szent kűszömakunyhók kűszöbe!
Mert itt születnek a nagyok, az ég
A megvilítókat ide küldi be.
Kunyhóból jó mind, aki a
Világnak szenteli magát...*

Petőfi Sándor: Palota és kunyhó

*

*Isten olyannak alkotta az emberi szívet,
hogy állandó megelégedést ne az élvezetben,
hanem csak a törekvésben találjon.*

báró Eötvös József

Deme Dávid

ÖRÖKSÉGEM

*Jézus Krisztus mondja: „Nem ti választottatok ki engem,
hanem én választottalak ki, és rendelvek titeket arra,
hogy elmenjete, és gyümölcsöt teremjete,
és gyümölcsötök megmaradjon.”
(Jn 15, 16)*

Személyes hangú megnyilatkozásra, vallomásra kaptam felkérést. Annak végiggondolására, hogyan is érlelődött meg bennem az elhatározás, a döntés, hogy a lelkeszi hivatást választom. Így is megfogalmazható most a közel sem egyszerű feladat: próbáljam nyomon követni az Űristen munkáját, azt, ahogyan Jézus hívó szava: „jõj és kövess engem”, engem is megérintett s nyomába lépni indított.

Jézus életét megismerve mindig az õ megelőző szeretetét fedezzük fel. Az övé az első lépés minden esetben az ember felé. S ma sincs ez másként. Ha egy bizonyos távlatból visszatekintünk s belegondolunk, hogyan keresett, hívott, szólítgatott az Isten bennünket, akkor mi is ezt fogjuk felfedezni. Kinek rövidebb, kinek hosszabb út megtételére van ehhez szüksége. Mint ahogyan nincs két azonos elhívási történet vagy esemény sor sem. Csak az Űr ugyanaz, akinek a célja is ugyanaz valamennyiünkkel: elhívni követésébe, kiküldeni szolgálatába az emberek közé, életünket üdvösségre, örök életre megtartani. Mindezt hálással felfedezni, s erre örömmel, felszabadultan ráépíteni egy életutat, ahhoz megint csak a tőle kapott hitre van szükségünk.

Vajon megtalálhatom-e az Űr munkálkodásának kezdetét életemben? Ezt keresni nem jelent kevesebbet, mint a folyót tápláló üdítõ, tiszta forrásra rátalálni. Emlékszem, milyen nagy élményt jelentett számomra, amikor még gyermekkoromban szüleimmel és testvéreimmel elindultunk a felvidéki hegyekben megkeresni azt a helyet, ahol a Sajó ered. S öröm volt számunkra, hogy ihattunk abból a forrásból, mely ott kristálytiszta, élvezhetõ, felüdítõ volt.

Hol készítgette az Űr számomra az élõ víz mindig üdítõ, felfrissítõ, életet ajándékozó forrását? Valószínûleg már ott, a sajkózái evangélikus parókian, ahol édesapám lelkeszi szolgálatát oly nagy hittel és lelkesedéssel végezte. A

szórványgondozás, a megélhetés, a politikai helyzet adta nehézségek és sok-sok akadályoztatás, hátrányos megkülönböztetés ellenére tudom, hogy imádságos szeretettel várták szüleim első gyermekük megérkezését. Lelkesszé avatásomkor tudtam meg édesanyámtól, hogy amikor megszülettem, miként annak idején Anna Sámuel, úgy engem is felajánlottak az Úrnak.

A család közösségében megtanult imádságok és énekek a mai napig elkísérnek. A templom áhítatot parancsoló csendjére, az orgona hangjának semmi mással vissza nem adható harmóniájára s ugyanakkor a gyülekezet közösségének a felfedezésére a Mezőberény 2. kerületi gyülekezetben ébredhettem rá. Édesapám személyes hangú, sodró lendületű igehirdetései már gyermekkoromban is lekötötték figyelmemet. Később egyre inkább megragadott az a belső tűz és elkötelezettség, mellyel hirdette Isten ígését. Mindig azt éreztem, hogy szívvel-lélekkel, s Isten iránti gyermeki bizalommal végzi az igehirdetés szolgálatát. A Szentírás valóban az élet könyvét, így is mondhatnám: élete könyvét jelentette számára. Isten ígésének üzenetét úgy tudta közvetíteni a Szentlélek által, hogy az mindig érintette mindennapi örömeinket és gondjainkat. Mindig arra a Jézus Krisztusra irányította tekintetünket, akiben és aki által van bűnbocsánatunk és új életünk. A Biblia ismeretében először prédikációi nyomán mélyedhettem el. Nem csupán a mozgalmas gyülekezeti élet légkörét szívhattam magamba, ahol színjátzó kör, énekkar, eleven gyermekbibliaköri munka színesítették az alkalmakat, de meghatározóak voltak a felém forduló, mosolygós arcok, tekintetek. A velünk való törődés megannyi jelét kaptuk az egyszerű, de szerető szívű emberektől. S felejthetetlen marad az iskola első osztálya is. Elsősorban a szigorú, de mélyen emberséges Mészáros tanító néni személye miatt, aki az első Bibliával ajándékozott meg, benne ezzel az ígéssel: „Légy hű mindhalálig, és néked adom az életnek koronáját”. (Jel 2,10) Ő nemcsak a betűvetésre, meg a számtani alapműveletekre akart megtanítani, hanem már akkor a szívemre akart helyezni egy csodálatos életcélt, ami azután csak jóval később érintett meg mint a belső elhívás megragadó ereje. Utunk Békéscsabára vezetett, ahol egy egészen más környezetbe kellett beilleszkednie a papgyerekeknek. Ahol a több száz fős iskolában öten jártunk hittanra, s meg kellett éreznünk valamit abból, mit jelent az, ha megmosolyognak vagy egyenesen kigúnyolnak azért, mert az Úristen által megjelölt úton tanulgatunk járnunk. Közben édesanyám az egyik nyáron testvéreimmel együtt elkísért a főtí kántorképző tanfolyamra bennünket. Kiss János bácsi lelkesége, szeretete, hallatlan odaszánása – Isten dicséretét zengeni és tanítani – életre szóló buzdítást jelentett mindannyiunknak. Majd következtek az első szolgálatok. Egy-egy vers vagy prózai részlet felolvasása szeretetvendégségeken, fagyalt délutánokon. A konfirmációra való készülés kapcsán megörvendeztetett mindannyiunkat, hogy iskolatársaim közül többen is társamul szegődtek. S az első ifjúsági órák, melyeket testvéreimmel s néhány fiatalal kezdhettünk el, akkor újdonságként a gyülekezetben. Mindig mély benyomást tett rám a gyülekezetek éneke. Nem tudom elfelejteni, ahogyan az iszákosmentő konferen-

cia mintegy 50-fős gyülekezete zengi „A keresztfához megyek” kezdetű énekünket. Különösen is megragadó volt, hogy már az istentiszteletek kezdetét megelőző órában énekszó hívogatott a templomba. A hívek előbb érkeztek, s felváltva mondták be egy-egy kedves énekük számát, s ahogyan gyarapodott a gyülekezet, egyre erősödött a „kórus” hívogató hangja. Így történt ez a temetőben is. A lelkészt mindig éneklő gyülekezet fogadta a ravatalozónál. Sokszor elkísértem édesapámat a temetési szolgálatokra is, és szívesen vállaltam a kántori kisegítést. Az Úristen így tanítgatott az együttérzésre, s arra, hogy a keresztyén ember rátalálhat a vigasztalás forrására, a feltámadott Krisztusra.

Mint lelkészgyerek közletről megismerhettem mindazokat a gondokat, terheket, feszültségeket és kísértéseket is, melyek a lelkészi szolgálat küzdelmes, vívódó oldalát jelentik. Láthattam, mennyire nem egyszerű dolog emberekkel bánni, lelki és anyagi vonatkozásban helytállni mint vezető. Ahol megfordultunk, mindenütt építkezések, bővítések s nagy méretű renoválások folytak. Akkoriban ezek a feladatok sok-sok összeütközés forrását is jelentették nem csupán az állami, de az egyházi vezetőkkel, felettesekkel való viszonyban is. Bizony sokszor értetlenül s megütközéssel álltunk egy-egy ügy kapcsán, s kérdeztük, hogyan lehetséges, hogy Krisztus szolgálói is képesek ellenségesen viszonyulni egymáshoz?

Ugyanakkor pozitív példa is adatott Urunk kegyelméből. Már Kondoroson voltunk, amikor rendszeressé vált az akkor Szarvason szolgáló evangélikus és református lelkészekkel a havonkénti találkozás imaközösségben, az ígéről való közös gondolkodásban, testvéri együttlétek, beszélgetések során. Komoly homiletikai munka folyt ott, s különösen is meglepett idős Zátonyi János akkor még csabacsúdi lelkész kiváló Luther-ismerete. A debreceni Református Gimnáziumban Szabó Gyula bácsinak is sokat köszönhetek. A hittanórák s az istentiszteletek veretes evangéliumi tanításai és igehirdetési ugyancsak kezdtek formálni elhatározásomat. Nagy ajándéka volt az Úristennek, hogy az ország akkori egyetlen protestáns gimnáziumába járhattam, ahol minden napunkat áhítattal, imádsággal kezdhettük. S az ottani fegyelem, mely miatt akkor belülről sokszor lázadtunk, mégiscsak megőrzött minket sok veszélytől forrongó korunkban. Így érlelődött bennem a döntés, amikor elkerülhetetlenül elérkezett a pályaválasztás ideje. Egyre inkább annak a pillanatnak elérkeztét és elkötelezését éreztem, melyről Szerb György ír „Jézus a legifjabb tanítványhoz” című versében: „Bizony, egyszer majd fölserdülsz fiam, és állkapcsodon felpattan a zár... Fiam, szeretlek. Indulj és beszélj. Érezd: utadra áldás napja süt, s az út egy pontján én várlak, ne félj.” Igen, ez a meggyőződés kerített hatalmába: nem hallgathatok Istennek arról a szeretetéről, mely lehajolt hozzám és minden emberhez Jézus Krisztusban.

Így érkeztem a Teológiára felvételt kérni. S amikor ez sikeresen megtörtént, úgymond gondtalan családi nyaralásunkat töltöttük rokonaink körében, jött a váratlan fordulat. Behívó két éves katonai szolgálatra Lentibe. 27 katolikus, 3 református és még két evangélikus teológus társammal együtt. Ekkor

kerültem ki először abból a tulajdonképpeni „védőburokból”, mely jótékonyan körülvett életem eddigi szakaszában. S ott egy kicsit beleláthattam az akkori magyar valóságba, az élet sűrűjébe, s abba, miként fogadja a kívülálló azokat a fiatalokat, akik abban a helyzetben, a hetvenes évek elején a lelkesi pályát választották. Bizony kemény lelki próbákat éltünk át. Mégis valóság lett életemben is, amit József mondott testvéreinek: ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt.

Míndezt csak egy példán hadd érzékeltessem. A kiképző bázis szélén állt egy bádogból készített feszület. Azt a parancsot kaptam, hogy teljes menetfelszerelésben, gázálarcban fussak oda a mintegy két kilométerre lévő feszülethez, és kérdezzem meg, ott van-e a Krisztus? S amikor teljesítve a parancsot, odaértem, s felnéztem erre a „pléh” Krisztusra, megértettem miről szól János 3,16. Tudtam, hogy Krisztus minden kétséget kizáróan velem, velünk van, s nem hagy meghátrálni bennünket, megőriz a gonosztól. Az akkori kényszerhelyzetben tanulgattuk egymást meghallgatni, megérteni mi, akik a három történelmi felekezethez tartoztunk. Fájdalmas volt megtapasztalni, hogy a Teológiáról senki nem érdeklődött akkor felőlünk. Isten szeretete, az Úr Jézus kegyelme és a Szentlélek közössége azonban megőrzött bennünket, s elkezdhattük tanulmányainkat, felkészülésünket a szolgálatra.

Isten iránti hálával mondhatom, hogy nemcsak az indulásnál, de mind a mai napig a Teológián professzoraimon keresztül is s azóta is „tanúságtévők fellege” vesz körül családban, gyülekezetekben, s az Úristen naponta gondoskodik arról, hogy megerősödhessen Krisztus követésének útján.

Újra és újra átélem: „Hű az Isten, aki elhívott titeket az Ő Fiával, Jézus Krisztussal, a mi Urunkkal való közösségre!” (1Kor 1,9)

Imádságok, meditációk

Lelkész esküje

Én ...

esküszöm az élő Istenre,
aki Atya, Fiú, Szentlélek,
egy igaz Isten,
hogy evangélikus lelkészi hivatásomnak
teljes erőmmel és minden tehetséggemmel
megfelelni igyekezem,
az Úr Jézus Krisztus evangéliumát
a teljes Szentírás szerint
egyházunk hitvallásai értelmében
tisztán és igazán hirdetem;
a szentségeket Krisztus rendelése szerint
helyesen szolgáltatom ki;
a reám bízottakat híven pásztorolom,
és a lelkipásztori titkot megőrzöm;
egyházunk törvényes rendjét
megtartom és védelmezem;
egyházunk építésén nemcsak szóval,
hanem példás élettel
és szolgáló szeretettel munkálkodom;
egész lelkészi szolgálatomat
odaadó hűséggel végzem
Isten dicsőségére
és embertársaim üdvösségére.
Isten engem úgy segítjen.
Ámen.

Luther Márton sekrestye imádsága

*Uram, Istenem!
Te lekipásztorrá tettél engem az egyházban,
de látod, mennyire alkalmatlan vagyok
ilyen nagy és nehéz szolgálatra.
Ha nem segítettél volna,
már régen elrontottam volna mindent.
Téged hívlak ezért segítségül.
Én valóban örömmel állítom
szolgálatodba szívemet és számat,
tanítom népedet, mindig tanulok magam is,
foglalkozom igéddel,
állandóan elmélkedem rajta:
használd eszközödként,
csak el ne hagyj, Uram,
mert ha magamra maradok,
hamarosan elrontok mindent. Ámen.*

„Ezért tehát nem csüggedünk. Sőt ha a külső emberünk megromlik is, a belső emberünk mégis megújul napról napra. Mert a mi pillanatnyi könnyű szenvedésünk minden mértéket meghaladó nagy, örök dicsőséget szerez nekünk, mivel nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra, mert a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalók.”
(2Kor 4,16-18)

Uram és Pásztorom,
Nagy öröm az számomra,
hogy emberek érkeznek hozzám naponta.
Mióta a Te hívásodat meghallottam,
nem tudok nem örülni az érkezők láttán.
Add, hogy mindig legyen türelmem hallgatni,
és ne fojtsam bele a szót a beszélőkbe.
A tekintetem sugározzon reménységet,
még a kiábrándult, vívódó arcokra is.
Ne védekezzem feleslegesen
saját igazam várfalain,
hanem fogadjam el szolgatársaim kritikáját
és tanácsait, saját életem gyógyulására.
Csüggedésbe és lelki fáradtságba
ne engedj esnem.
A gondok és félelmek alól naponként
hadd érkezzek meg őszintén Hozzád,
hogy ne maradjanak bennem régi terhek
nyomasztó súllyal...
Engedd, hogy lelkipásztorod maradhassak
életem minden napján
a Te hatalmas terved és műved kicsiny,
de nélkülözhetetlen alkatrésze.
Ámen.

**„Beszédetek legyen mindenkor kedves,
sóval fűszerezett, hogy így mindenkinek
helyesen tudjatok felelni.”**

(Kol 4,6)

Az utolsó lépcsőfok a szószék előtt
mindig figyelmeztet arra,
hogy imádság nélkül ne szóljak
egy szót sem a prédikációban.
A testvérek arca a templomban
emlékeztessen arra az utolsó látogatásra,
amit az elmúlt héten végeztem.
Az énekvers záró sora
adjon közelséget a Lélek által,
hogy bátorság, világosság és szeretet
uralkodjon szavaimban.
A befejezésre is Te adj útmutatást,
hogy többet, hosszabbat és fölöslegeset
ne erőltessek másokra,
csak a sóval fűszerezett, helyes beszédet
sugározzam tovább.
Ámen.

**„Hozzád menekülök, Uram,
ne szégyenüljek meg soha!” (Zsolt 31,2)**

Meglazultak a szálak, amik hozzád kötnek
és testvéreimhez a hitben.
Irgalmazz nekem, Uram.

Félek, hogy elszigetelődöm és egészen magamra maradok,
magányos és kiszolgáltatott vagyok.
Irgalmazz nekem, Uram.

Akik benned bíznak, azoknak ereje megújul
gyerekkoromtól fogva tudom ezt.
De már régóta nem érzem az erőt
sem a tiédet, sem a magamét.
Testem, lelkem egyaránt kimerült
időnként kilátástalannak érzem a helyzetemet.

Valamit elrontottam volna?

Mások igazabban hisznek, jobban bíznak benned?
Vagy csak ügyesebben titkolják a sivárságot,
ami ugyanúgy betölti lelküket, mint az enyémet?

Ki ad választ kérdéseimre?
Ki adja vissza, amit elvesztettem?
Ki segít rajtam?
Ki segít?
Irgalmazz nekem, Uram.

**„A megrepedt nádszálát nem töri össze,
a füstölő mécsest nem oltja el, igazán hirdeti a törvényt.”
(Ézs 42,3)**

Bocsásd meg, Urunk, ha úgy gondolkodunk és úgy cselekszünk,
mintha egyedül mi lennénk elkötelezett és hűséges követőd.
Így tekintünk önmagunkra, gondolkodásmódunkra és cselekedeteinkre.
S ami a legfájdalmasabb: ennek tudatában tekintünk testvéreinkre is.

Nehéz helyzetben vagyunk.
Hiszen aki szolgálatodra szánja életét, annak
egyetlen célja és egyetlen középpontja lesz.
Ahogy elváród: mindenét, egész életét neked szenteli.
Ez néha – vagy mindig? – áldozattal jár.
Belső elszántságot, erőt, meggyőződést igényel.
Ez könnyen sodorja abba a hitbe az embert
mintha egyedül ő lenne hűséges
az ő igazsága lenne az igazság
s a nézőpont, ahonnan ő látja a világot
lenne az egyetlen helyes és igaz.

Hűség, elszántság, belső tartás
és gőg, kirekesztés, öngazság
Oly közel vannak egymáshoz,
hogy szinte szükségszerű egyikből a másikba csúszni.

Lehetséges elkötelezett, szilárd lélekkel
egyenrangúnak elfogadni azt, aki Téged másként követ?
Bevallom, ezt sokszor lehetetlennek tartom.
Legjobb esetben megváltoztatni szeretném őt.

Csodára vágyom, ha azt kérem:
őrizd meggyőződésemet és növeld elfogadóképességemet.
Talán ha többet mernék rád bízni és kevesebbet saját magamra,
jobban hasonlítanék ahhoz az emberhez, aki a nyomodban jár.

Uram, Te mindent megtehetsz,
tedd valósággá életemben ezt a csodát!

**„Ő tett alkalmassá minket arra, hogy az új szövetség
szolgái legyünk, nem betűé, hanem Léleké, mert
a betű megöl, a Lélek pedig megelevenít.”
(2Kor 3,6)**

Urunk, cselekedeteid felülmúlják képzelőerőnket
a feladatok, amiket adsz, meghaladják erőnket
köszönjük, hogy a feladatokhoz erőt is adod.

Tekints egyházadra, amely annyira a sajátod,
hogy testednek nevezzük.
Köszönjük fiatal, eleven tagjait.
A friss, növekvő, erősödő gyülekezeteket.
Embereket, akik mindent átjáró örömmel élik át,
hogy megváltottjaid és hozzád tartoznak.
Bocsásd meg nekünk, ha nemcsak megköszönjük őket,
hanem fel is sóhajtunk:
Mért nem a mi földrészünket, a mi országunkat jellemzi
egyházadnak ez a frissessége, átütő ereje?
Köszönjük, hogy tetteid felülmúlják képzelőerőnket
ott adsz és úgy, ahol és ahogy nem várnánk.
Taníts minket hálára.

De taníts reménységre is. Akkor is, ha úgy érezzük,
a feladat, amit tőled kapunk, meghaladja erőnket.
Bevalljuk, egyáltalán nem könnyű egyházadnak ebben az európai,
sok mindenben hanyatlást mutató ágában élni.
Nagyon erős hitre volna szükségünk, hogy bátran szembenézzünk
azokkal a sajátos feladatokkal, amelyek egy
kisebbséggé váló keresztyénséget jellemeznek.
Új életformát kellene tanulnunk
de mi a régít érezzük biztonságosnak,
ahhoz ragaszkodunk, minden kudarcunk ellenére is.
Új kereteket kellene találnunk
kisebbséget, mozgékonyabbakat, élőbbeket,
ám jobban bízunk erős szerkezetekben, mint Benned.
Új szavakra kellene lelnünk, hisz egyre kevesebben értik a régít.
Csakhogy nyelvet tanulni nagyon nehéz
szorgalom kell hozzá, alázat és hit abban, hogy értelme van.
Urunk, tudjuk, hogy hinni bátorságot jelent.

Ezért kérünk: adj bátorságot, hogy el merjünk engedni mindent, ami
nem hozzád tartozik, csak bizonyos korszakokhoz.
Adj bizalmat, hogy higgyük: külső formák változhatnak,
Te ugyanaz maradsz. S nekünk nincs másra szükségünk,
egyedül csak Rád.
De legfőképpen reménységet kérünk tőled: mert ahhoz, hogy
élni merjünk úgy, ahogy parancsolod
tenni merjük azt, amit ránk bízol
vállalni merjük a feladatot, ami nekünk adtál,
bízunk kell abban, amit még nem látunk:
Hogy teljességre viszed, amit elkezdted.

„Éljetek méltón ahhoz az elhivatáshoz, amellyel elhívattatok, teljes alázatossággal, szelídséggel és türelemmel; viseljétek el egymást szeretettel.” (Ef 4,1-2)

Urunk!

Ebben a világban, körülöttünk is, oly sok magányos ember van.

Köszönjük, hogy mi benne élünk gyülekezetekben.

Körülvesz minket

számon tart

úállal és elfogad

számít jelenlétünkre, szeretetünkre, cselekedeteinkre.

Szeretnénk elfogadni a többieket.

Inkább adni, mint várni.

Új munkától új erőre kapni.

Az egyedüllét minden kísértése ellen tudatosítsd bennünk:

gyülekezeted tagjai vagyunk.

Ebben a világban, körülöttünk is oly sok ember éhezik.

Némelyek kenyérre, mások szeretetre és életcélra,

de mindnyájan, akik nem tudják is:

arra a szóra, ami Tőled jön és életet teremt.

Köszönjük, hogy gyülekezetekben hangzik ez a szó.

Ne engedd, hogy csak a felületét láttassa, aki hirdeti,

legyen energiája a mélységért fáradozni.

Tégy minket olyan gyülekezetté, akikért érdemes

igéd mélységéért küzdeni.

Ne engedd, hogy terített asztalod mellett éhezünk,

tedd közösségünket tápláló gyülekezetté.

Ebben a világban, körülöttünk is, oly kevés a szabad ember.

Oly sokan élnek

félelmek, kiszolgáltatottság, a legkülönfélébb kényszer

rácsai mögött.

Annyi embert tesznek rabbá mások

erővel, megfélemlítéssel, gúnnal és visszaéléssel.

És hányan csukják magukra

az önzés, a változtatni nem tudás, a csökönyösség zárait.

Köszönjük, hogy szereteted felszabadít.

Segíts a szabad emberek méltóságával élnünk:

felelősen, szelíden, mások hasznára.

Akik elfogadtuk a szabadságot Tőled, legyünk szabadító szereteted

híruivői – szavainkkal, gondolatainkkal, magatartásunkkal.

Tedd gyülekezetünket szabad és felszabadító közösséggé.

A KÖTET SZERZŐI

Baranyayné Rohn Erzsébet	evangélikus lelkész, Siófok
Bencéné Szabó Márta	evangélikus lelkész, Budapest-Budavár
Benczúr László	nyugalmazott evangélikus lelkész
Dr. Bodrog Miklós	evangélikus lelkész, pszichológus
Bohus Imre	nyugalmazott evangélikus lelkész
Deme Dávid	evangélikus lelkész, Nagykanizsa
Dr. Dizseri Tamás	főigazgató főorvos, Bethesda Gyermekkórház
Dr. Fekete Károly	rektor, Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Gregersen-Labossa György	evangélikus lelkész, Szombathely
Dr. Hafenscher Károly	nyugalmazott evangélikus lelkész, címzetes teológiai tanár
D. dr. Harmati Béla	evangélikus püspök
Káposzta Lajos	evangélikus lelkész, esperes, Soltvadkert
Kevházi László	nyugalmazott evangélikus lelkész
Dr. Kiss Ádám	helyettes államtitkár, Oktatási Minisztérium
Dr. Kránitz Mihály	teológiai professzor, Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Dr. Lukács László	teológiai professzor, Sapientia Főiskola
Dr. Muntag Andor	tanszékvezető teológiai tanár, Evangélikus Hittudományi Egyetem
Polgárdi Sándor	evangélikus lelkész, Somlószlós
Dr. Réthelyi Miklós	professzor, Semmelweis Egyetem
Ribár János	evangélikus lelkész, esperes, Orosháza
Sárkányné Horváth Erzsébet	nyugalmazott evangélikus lelkész
Dr. Schöner Alfréd	rektor, Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem
Dr. Szabó Lajos	rektor, Evangélikus Hittudományi Egyetem
Szirmai Zoltán	evangélikus lelkész, esperes, Budapest-Fasor
Tamásy Tamásné	evangélikus lelkész, Budapest-Zugló
Dr. Tomka Miklós	szociológus, MTA Filozófiai Intézet

